

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Ανάπτυξη και Χωρικός Σχεδιασμός Ορεινών Περιοχών
Η Περίπτωση του Πάρνωνα**

**Επιμέλεια : Καραμπέλη Αλεξάνδρα
Επιβλέπων Καθηγητής : Παύλος Λουκάκης
Α.Μ. : 0807 M005**

Επιτροπή

**Παύλος Λουκάκης
Στυλιανή Κυβέλου
Ιωάννης Ψυχάρης**

Αθήνα 2010

«Σ'αυτόν τον κόσμο που είμαστε άλλοι τον είχαν πρώτα, σε μας τον παραδώκανε κι άλλοι τον καρτεράνε».

τοπικό γνωμικό

« Βουνά γιγάντια παιδιά της Γης, βουνά ανυπόταχτα, βουνά αιώνια...»

Κωστής Παλαμάς

...ποίηση στην τσακωνική διάλεκτο

θάσσα, να μ'εσι χαιρεκίχα πάσα σύνταχα τσαι πάσ' αργά σαν ένα παπόρι εσ' έχα
φτερέ του ανέμου τσ' έσι πετούα ετρούμα από το π'έσι απρούκα εσ'αούα
τραγούδια τα καμπζία ονειράτα του σατέρε τα ψούχα να μου θάσσα όσι
τελειούκα έσι παρία τσ'εσ' κρυσκουμένα με το φεγγάρι με τον ήλιε έσι χαλαίνα
τα είτα ντι τσ' ο καημός ο δικό να μου ατέλειουτε.

θάλασσα κάθε πρωί μας χαιρετάς και κάθε βράδυ σαν ένα πλοίο έχεις φτερά του
ανέμου και πετάς στρώμα από νερό κι απλώνεις λέγεις τραγούδια στα παιδιά
όνειρα στα κορίτσια στην ψυχή μας θάλασσα δεν τελειώνεις έρχεσαι, πλένεσαι
με το φεγγάρι με τον ήλιο τα ρούχα σου λευκαίνεις και ο καημός ο δικός μας
ατελείωτος

« Η διατήρηση του φυσικού και ανθρωπογενούς
περιβάλλοντος και η υποστήριξη της τοπικής ανάπτυξης.»

Ο κύριος σκοπός της προστασίας της περιοχής

Το αυτονόητο (Ιούλιος 2007, πριν - Α.Κ.)

Το αυτονόητο είναι ένα δένδρο
που το ποτίζεις με το νερό
στ' αυλάκι που περνάει
δίπλα στο σπίτι που ζεις
κάθε μέρα.
Επειδή το θεωρούμε δεδομένο
το ξεχνάμε εκεί
ζωντανό και όμορφο
να δίνει ζωή.
Νομίζουμε ότι η ζωή
είναι μέσα στο σπίτι
αλλά εκεί είναι ο συμφορτός
που πολλές φορές
του χορηγούμε αξία
που δεν έχει.
Πρέπει κάποιος να έρθει
ν' αμφισβητήσει
την ύπαρξη του δένδρου
για να βάλεις
όλες σου τις δυνάμεις
και την ψυχραιμία
να δηλώσεις ότι η ύπαρξή του
είναι αδιαμφισβήτητη
και να στείλεις
όποιον δεν το βλέπει
στο δικό του οικόπεδο.
Όλο αυτό σε μαθαίνει
να περνάς πιο πολλές ώρες
στην σκιά και τ' οξυγόνο του δένδρου.

Στη κηδεία του Θεού έτυχε να είμαι και να πουλάω ποπ κορν. Ήταν πολλοί που κλαίγαν τόσο που το χώμα είχε μουσκέψει. Πλησίασα μια γιαγιά. Με κοίταξε και μ' αγκάλιασε. “Ξέρω” της είπα. Η καυμένη η γιαγιά. Περίμενε μήπως της τον φέρω πίσω. Έβγαλα ένα κόκκινο κραγιόν από την τσέπη μου και της έβαψα τα χείλη. Μετά προχώρησα κοντά σε έναν τυφλό. Ήταν ράκος. Του έδωσα να φάει λίγο φρέσκο βουτυρωμένο ποπ κορν. Έπειτα του είπα τί έβλεπα γύρω μου. Όλα τα όμορφα και όλα τα άσχημα. Εκείνος ήθελε πίσω τον Θεό. Πήγα έπειτα στο καφενείο. Ήταν άδειο. Όλοι στην κηδεία του Θεού. Έκοψα λίγο μπέικον και έφαγα. Το βράδυ στο κρεβάτι μου φυγε ένα δάκρυ. Αγκάλιασα το μαξιλάρι σα να ήταν άνθρωπος. Σκέφτηκα με ανακούφιση “Δεν υπάρχει πλέον τίποτα . . . για να με καίει”.

(Ν. Π. - Μετά το κάψιμο της Πελοποννήσου, 28/08/2007)

Πίνακας Περιεχομένων

A. ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
B. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
Γ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	8
1. ΧΩΡΟΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ.....	11
A) ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	11
B) ΕΙΔΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	14
<i>i) Ενδογενής – Τοπική Ανάπτυξη.....</i>	<i>14</i>
<i>ii) Βιώσιμη ανάπτυξη.....</i>	<i>15</i>
<i>iii) Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη</i>	<i>16</i>
Γ) ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ.....	17
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΥ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΟΣ, ΠΡΟΩΘΩΝΤΑΣ ΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	21
A) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ	21
B) ΕΛΛΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ	24
3. Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	26
4. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	29
5. ΗΠΙΑ ΣΥΜΒΙΩΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	32
6. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ.....	35
7. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	38
8. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	43
9. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	46
Δ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	49
1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.....	49
2. Η ΜΙΚΡΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΝΩΝΑ.	49
3. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	51
4. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	58
5. ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ.....	60
6. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	62
<i>Εθνικά Πάρκα.....</i>	<i>63</i>
<i>Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.....</i>	<i>63</i>
<i>Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης</i>	<i>63</i>
<i>Περιοχές NATURA 2000 (ΦΥΣΗ 2000).....</i>	<i>63</i>
<i>Μη Θεσμοθετημένες Περιοχές Προστασίας με ιδιαίτερο ενδιαφέρον</i>	<i>66</i>
A) ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	66
<i>i) Περιοχή Οικοανάπτυξης.....</i>	<i>66</i>
<i>ii) Περιοχή Απόλυτης Προστασίας της Φύσης.....</i>	<i>67</i>
<i>iii) Περιοχές Προστασίας της Φύσης.....</i>	<i>67</i>
<i>iv) Περιφερειακή Ζώνη Προστασίας.....</i>	<i>67</i>
B) ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	68
<i>i) Περιοχή Οικοανάπτυξης.....</i>	<i>68</i>

ii) Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης	69
iii) Περιοχές Προστασίας της Φύσης.....	69
iv) Περιφερειακή ζώνη προστασίας.....	70
7. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	71
α) ΤΟ ΤΣΑΚΩΝΙΚΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ	71
β) ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ	71
γ) ΟΙ ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΠΟΧΙΚΕΣ ΜΑΖΙΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ.	72
δ) ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	73
8. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ (ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ, ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ	
ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ, ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΈΝΔΕΙΞΗΣ)	76
9. ΔΡΩΜΕΝΑ.....	78
10. ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΣΤΡΙΟΥ	81
11. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	83
12. ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ 2007	85
Ε. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	87
ΣΤ.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	98
Ζ. ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	102
Η. I) ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	103
II) ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	105
III) ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	106
Θ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	

* Η φωτογραφία στο εξώφυλλο είναι από το Δημοτικό Διαμέρισμα Πλατάνου.

A. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ένα από τα αγαπημένα μου βιβλία που διάβαζα από μικρή και το θεωρώ επίκαιρο όσο ποτέ είναι το Παραμύθι Χωρίς Όνομα της μεγάλης μας, Πηνελόπης Δέλτα. Σε αυτό, ο βασιλιάς Συνετός αφήνει ένα βασίλειο στον γιο του, τον Αστόχαστο να το διαφεντεύει με την γυναίκα του την Παλάβω. Με τα χρόνια το υπόδειγμα χώρας που του άφησε έφτασε στην πλήρη παρακμή, το κράτος μίκρυνε και φτώχυνε, οι κάτοικοι έγιναν λωποδύτες για να επιβιώσουν ή μπεκροπίναν να ξεχαστούν. Τα άλλα βασίλεια-ξαδέρφια τους δεν το είχαν πια σε εκτίμηση και κατέβασαν στρατό να το καταλάβουν. Όλο το παλάτι το είχαν κλέψει ενώ ο βασιλιάς Αστόχαστος δεν είχε καταλάβει τίποτα από ό,τι γινότανε. Κάποια στιγμή ο γιος του, το Βασιλόπουλο, βγαίνει από το παλάτι αντιλαμβάνεται τι γίνεται και προσπαθεί και καταφέρνει με την βοήθεια και της Γνώσης να ανασυγκροτήσει ένα κράτος από το μηδέν. Για να τα καταφέρει τελικά βασίστηκε στους πολίτες του που τον αγάπησαν και αξιοποιώντας όλο τον παραγωγικό φυσικό πλούτο που του έδινε η χώρα του.

Στην εποχή μας ψάχνουμε το πώς, σηκώνουμε καλάθια και χαλιά, μήπως το πώς θα τα καταφέρουμε είναι κάπου κρυμμένο. Αλλά πάνω από όλα είναι μπροστά στα μάτια μας. Με απλά πράγματα, αυτονόητα και όχι αυτοανόητα, πετυχαίνεται πάντα η λύση.

Θέλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Κο. Παύλο Λουκάκη, για την υπομονή που έκανε μαζί μου και για την στήριξη που όποτε ζήτησα την βρήκα. Τους γονείς μου που όπως και ο Πάρωνας ξέρουν μόνο να δίνουν, που με μεγάλωσαν σε αυτό το καταπληκτικό μέρος, διδάσκοντάς μου την δύναμη στην απλότητα. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω αυτό το βουνό που κάθε στιγμή της ημέρας στην παιδική και εφηβική μου ηλικία στεκόταν ακίνητο και δυνατό, βουβό μα πάντα εκεί, μαθαίνοντάς μου πώς η ύπαρξη νικάει τον χρόνο.

Ας ξεκινήσουμε το ταξίδι...

B. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία προσπαθεί να κοινωνήσει τις δυνατότητες αλλά και τα προβλήματα των ορεινών περιοχών της χώρας, λαμβάνοντας ως αντιπροσωπευτικό δείγμα το βουνό του Πάρνωνα. Η διάρθρωσή της αναλύεται στο θεωρητικό πλαίσιο, την περιπτωσιακή ανάλυση του όρους του Πάρνωνα, τις Προτάσεις και τα Συμπεράσματα.

Στο πρώτο μέρος του θεωρητικού πλαισίου αναλύεται η πρωταρχική έννοια του χώρου, συνδεδεμένη με την έννοια της ανάπτυξης και του χωρικού σχεδιασμού. Με αυτόν τον τρόπο, πέρα από την αναγνωριστική οπτική των εννοιών, αυτό που θεωρήθηκε απαραίτητο να αναδειχθεί είναι το γιατί και πώς η έννοια του χώρου είναι σημαντική και μπορεί να συμβάλει ως αξία στην αναβάθμιση των περιοχών, όχι μόνο από ηθικής απόψεως ούτως ώστε να υπάρχει χωρική δικαιοσύνη και ισότητα, αλλά και επειδή δύναται να συμβάλει αυτοδύναμα με τις αναπτυξιακές της δυνατότητες στο Α.Ε.Π. της χώρας.

Για να γίνει πιο φανερή η αξία των τοπικών χαρακτηριστικών, τα οποία στις ορεινές περιοχές, λόγω και της απομόνωσής τους σε μεγάλο βαθμό διατηρούνται αναλλοίωτα, παρατίθεται η θεωρία του οικονομικού τριγώνου που αποδεικνύει την σημαντικότητά τους, καθώς αποτελούν το συγκριτικό πλεονέκτημα του αυθεντικού στο μωσαϊκό του ομοιόμορφου. Επιπλέον γίνεται αναφορά στην πολιτική της εδαφικής συνοχής που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, ξεκινώντας από μία διαφορετική παράμετρο που οδηγεί στο ίδιο συμπέρασμα.

Ακολουθεί η παρουσίαση του ορεινού χώρου της Ελλάδος, ενώ με την αξιοποίηση στατιστικών δεδομένων αναδεικνύεται η αραιοκατοίκηση των ορεινών περιοχών και το δημογραφικό πρόβλημα. Στην συνέχεια αναλύονται τα χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου όπως αναδεικνύονται δια μέσου των αιώνων σε σχέση με την αρμονική ισορροπία φύσης – ανθρώπου και την αξιοποίηση των φυσικών πόρων χωρίς να υπάρχει υπερεκμετάλλευση. Τα παραδοσιακά επαγγέλματα και τα στοιχεία της κοινωνικής ζωής στο παρελθόν είχαν έντονη παρουσία.

Ο πρωτογενής τομέας στηρίζει και στηρίζεται στις ορεινές περιοχές πατροπαράδοτα. Γίνεται αναφορά ειδικότερα στα προβλήματα του αγροτικού κόσμου ενώ η ήπια τουριστική ανάπτυξη δύναται να συμβάλλει τα μέγιστα, προσαρμοσμένη σε είδη του τουρισμού που σέβονται τον ορεινό χώρο. Αναφορά επίσης γίνεται στις προστατευόμενες περιοχές, οι οποίες αποτελούν πόλο έλξης

επισκεπτών, επιτρέποντας όμως την διατήρηση των ιδιαίτερων στοιχείων του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Διεξοδικά αναλύονται τα προβλήματα, μέσω της υφιστάμενης κατάστασης, των ορεινών περιοχών. Έμπρακτη πολιτική αποκέντρωσης δεν εφαρμόσθηκε ποτέ στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα στον αιώνα της τεχνολογίας, την συνεχιζόμενη μη προσπελασιμότητα του ορεινού χώρου, τόσο γεωγραφικά όσο και ως προς την κάλυψη κοινωνικών αναγκών.

Στο πρακτικό τμήμα της εργασίας γίνεται καταρχήν μία αναφορά στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, μέσα στην οποία εμπεριέχεται η μικροπεριφέρεια του Πάρνωννα. Τα ιστορικά στοιχεία της περιοχής, η χωροταξική οργάνωση και το οικιστικό δίκτυο παρουσιάζονται δίνοντας μία πιο σαφή εικόνα της περιοχής.

Το φυσικό περιβάλλον αναδεικνύεται έντονο γι αυτό και αρκετά μέρη χαρακτηρίζονται προστατευόμενα με ειδικά μέτρα προστασίας και ανάπτυξης. Επίσης όμως το ανθρωπογενές περιβάλλον παρουσιάζεται πολύ ενδιαφέρον, με τα τσακώνικα, την αρχαία δωρική διάλεκτο να ομιλείτε ακόμα, τα παραδοσιακά επαγγέλματα των κατοίκων, την αρχιτεκτονική των οικημάτων που περιμένουν τον επισκέπτη να τα ανακαλύψει, αφήνοντας την χροιά τους στην περιοχή. Ένα επιπλέον εντυπωσιακό στοιχείο είναι οι μαζικές μετακινήσεις των κατοίκων κάθε Άνοιξη και Φθινόπωρο.

Η περιοχή βρίθει αγροτικών προϊόντων, ακόμα και προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης, τα οποία μπορούν να παράγουν ένα είδος τουρισμού για την απόκτησή τους, ενώ ως επί το πλείστον είναι βιολογικά αλλά δεν διαθέτουν πιστοποίηση. Τα δρώμενα μάλιστα στην περιοχή, εκτός από θρησκευτικό χαρακτήρα, έχουν να κάνουν και με την προβολή των ντόπιων προϊόντων. Προβολή της περιοχής επιτυγχάνεται και από το κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Καστρίου, το οποίο φέρνει σε επαφή παιδιά από διάφορα σχολεία με το βουνό.

Τα χρηματοδοτικά μέσα είναι σαφώς απαραίτητα για την όποια αγροτουριστική δράση υπέρ της περιοχής, και γι αυτό παρουσιάζεται το πλαίσιο του Leader της τέταρτης προγραμματικής περιόδου. Επιπλέον η περιοχή στηρίζεται από τις Μονάδες Κοινωνικής Μέριμνας.

Οι πυρκαγιές του 2007 αποτέλεσαν πλήγμα για την περιοχή. Η απερχήμωση των ορεινών περιοχών δυσκολεύει την φύλαξή τους ενώ αποτελούν μάθημα για την σημασία της φύσης και για την επαγρύπνηση ως προς την προστασία της.

Στο τρίτο τμήμα της εργασίας αναφέρονται οι προτάσεις που ακουμπούν στις ορεινές περιοχές της χώρας και στην γεωγραφική περιοχή του Πάρνωνα ειδικότερα. Μέσω αυτών οδηγούμαστε στις δικές μας προτάσεις- συμπεράσματα ενώ η όλη εργασία κλείνει με ερωτήματα ως προς το τι μέλλει γενέσθαι με τον ορεινό χώρο εν μέσω κρίσης και με τον θεσμό του Καλλικράτη. Ίσως η κρίση να καταδεικνύει ως απαραίτητη διέξοδο την ενασχόληση με τις ορεινές περιοχές.

Παρατίθεται η βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε καθώς και ενδεικτική βιβλιογραφία η οποία συνετέλεσε πνευματικά στο υλικό της εργασίας.

Ακολουθεί παράρτημα με πίνακες, χάρτες, σχεδιαγράμματα και φωτογραφικό υλικό στο οποίο έχει γίνει προσπάθεια παράθεσής του, παράλληλα με τις όποιες αναφορές στο κύριο κείμενο.

Γ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η Ελλάδα είναι μία κατεξοχήν ορεινή χώρα, με το ανάγλυφό της έκδηλο σε κάθε ανάμνηση της ιστορίας της. Στην επικράτεια υπάρχουν περισσότερα από 300 μεγαλύτερα ή μικρότερα βουνά, τα οποία καλύπτουν το 80% του εδάφους της. Κατά μία εκδοχή, Ελλάς σημαίνει φως (ελ) και πέτρα (λας), δηλώνοντας το πνευματικό φως και την αυτοχθονία των κατοίκων της ή τον ήλιο και το ανάγλυφο του πέτρινου του εδάφους της. Λέγεται ότι οι λαοί δημιουργούν την ιστορία, όμως αναμφισβήτητα ο χώρος επιδρά σε κάθε εκδήλωση της καθημερινότητας, χαράζοντας βαθιά, έστω και αθόρυβα, την ιστορική συνέχεια και την ταυτότητα ενός λαού.

Στην επιστήμη της φυσικής υπάρχουν διάφορων ειδών πεδία. Το ηλεκτρικό, το μαγνητικό, το βαρυτικό και ούτω καθεξής. Ως κοινό ορισμό του πεδίου όμως εννοούμε τον χώρο, μέσα στον οποίο εμφανίζονται οι εκάστοτε δυνάμεις που έχουν την ιδιότητα να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η φυσική μελετά όλα τα αποτελέσματα και τις μεταβολές των μεταξύ τους σχέσεων. Επειδή πάντοτε υπάρχει το εξωτερικό περιβάλλον, που επιδρά στο πεδίο, φροντίζουμε είτε να μηδενίσουμε τις επιδράσεις του είτε να τις θεωρήσουμε μηδενικές, θεωρώντας το όλο σύστημα ανέπαφο εξωτερικά, και άρα μόνο εσωτερικά προσδιοριζόμενο. Η δυνατότητα της όλης διαδικασίας εξυπηρετεί την μελέτη των επιμέρους, που συντιθέμενα αποτελούν το όλον.

Στην περίπτωση της παρούσας εργασίας μελετάται το χωρικό πεδίο των ορεινών περιοχών, το οποίο σε ό,τι τις αφορά, αποτελεί θα λέγαμε ένα πείραμα που έπεσε από τον ουρανό, θέτοντας βουνά και εμπόδια στους ανθρώπους, βάζοντας τους ιστορικά να ζήσουν ανάμεσα σε αυτά, δημιουργώντας τις δικές τους δυνάμεις αλληλεπίδρασης. Δεσμούς ισχυρούς, τοπικούς, σε γενικές γραμμές άνθρωποι με τις δικές τους ιδιαιτερότητες και ιδιότητες, απομονωμένοι και επηρεαζόμενοι διαχρονικά ελάχιστα από το εξωτερικό περιβάλλον.

Οι ορεινές περιοχές ανέκαθεν συντίθενται από χαρακτηριστικά τα οποία προσδίδουν ιδιαίτερο και μοναδικό τόνο, λόγω του ανάγλυφου των περιοχών το οποίο επιφέρει απομόνωση σε μεγαλύτερο βαθμό αλλά και ανάπτυξη και συντήρηση συγκεκριμένης κουλτούρας και σχέση εξάρτησης τόσο των κατοίκων με την γη, όσο και μεταξύ τους, καθώς η επιβίωση κρίνεται σε άλλα πλαίσια, σε σχέση με τον αστικοποιημένο τρόπο ζωής που γνωρίζουμε. Οι πολλές φορές μη ύπαρξη

βασικών αγαθών -όπως η πρόσβαση στην υγεία και στην παιδεία- από την μία πλευρά και από την άλλη η γνώση της άμεσης παραγωγής από την φύση με την απαραίτητη εμπλοκή των ανθρώπων για την παραγωγή των αγαθών, δημιουργούν ένα αίσθημα υπερηφάνειας και αυτονομίας στους κατοίκους των ορεινών περιοχών. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι στους ορεινούς οικισμούς, η γειτονιά αποτελεί οικογένεια. Κύρια ασχολία των κατοίκων είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία και η δασοπονία.

Σε αυτή την εργασία θα μελετηθούν επιμέρους το ανθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον αυτών των περιοχών, τα χαρακτηριστικά που το συνθέτουν, τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την διαμονή σε αυτές τις περιοχές καθώς και η έλλειψη υποδομών, όσον αφορά το δίκτυο εσωτερικά των οικισμών των ορεινών περιοχών αλλά και σε σχέση με το εξωτερικό τους περιβάλλον, η οποία τις οδηγεί στην απομόνωση και τις απομακρύνει από τον ρόλο που θα μπορούσαν να παίξουν.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, λόγω του απροσπέλαστου ακόμα παραδοσιακού οικιστικού περιβάλλοντος, παρουσιάζουν μεγάλες δυνατότητες, μη ακόμα αξιοποιήσιμες. Ζητούμενο αποτελεί η άρση της απομόνωσης και της περιθωριοποίησης παράλληλα όμως με την διατήρηση της διαφορετικότητας και των κοινωνικών χαρακτηριστικών κάθε περιοχής. Στην ανάδειξη των δυνατοτήτων των ορεινών περιοχών μπορεί να συμβάλλει μια ήπια μορφή τουριστικής ανάπτυξης, σεβόμενη και αναδεικνύοντας τα τοπικά χαρακτηριστικά καθώς και η ολοένα μεγαλύτερη ενασχόληση με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ηλιακή, αιολική, γεωθερμική, πυρηνόξυλο).

Η εσωτερική μετανάστευση από τα αγροτικά ορεινά προς τα αστικά κέντρα εξαιτίας της πρόσβασης του παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού σε κοινωνίες ορεινών οικισμών, των οποίων η δημιουργία χρονικά χάνεται στα βάθη των αιώνων, τείνει να αυξάνεται. Σύμφωνα με τα μοντέλα ανάπτυξης του τμήματος Πληθυσμιακών Μελετών του Ο.Η.Ε., υπολογίζεται ότι έως το 2030, το 60% του πληθυσμού της Γης θα κατοικεί σε πόλεις (4,9 δισ. άνθρωποι). Συγκεκριμένα αναμένεται πως το 56% των αναπτυσσόμενων χωρών θα εγκαταλείψει την κατοικία του στις αγροτικές ζώνες για χάρη των πόλεων, καθώς η αστικοποίηση εντατικοποιείται, καθώς αναπτύσσεται η οικονομία τους. Για τις αναπτυγμένες χώρες το ποσοστό επί του συνόλου του πληθυσμού που θα συσσωρευτεί στα αστικά κέντρα θα ξεπεράσει το 80%.

Η ορεινή περιοχή του Πάρνωνα, η οποία επιλέχθηκε προς μελέτη, κατοικείται από αρχαιοτάτων χρόνων. Η παρουσία του ανθρώπου είναι έκδηλη, εναρμονισμένη ισορροπημένα μέσα στο πλαίσιο ενός μοναδικού φυσικού περιβάλλοντος. Η ιδιαιτερότητα της περιοχής οδήγησε στην αναγκαιότητα της προστασίας της στο πλαίσιο μίας ήπιας μορφής ανάπτυξης, κυρίως μέσω της του οικότουρισμού. Απομονωμένη οδικά με μικρούς οικισμούς διάσπαρτους, ενώ παράλληλα απέχει ελάχιστες ώρες από την πρωτεύουσα της χώρας, αντιπροσωπεύει όλα τα προβλήματα των ορεινών περιοχών καθώς και τις πλούσιες αναπτυξιακές τους δυνατότητες.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη χωρική ενότητα πλήγηκε από τις πυρκαγιές του 2007, γεγονός που αναδεικνύει το «εύθραυστο» των ορεινών περιοχών που σταδιακά απομονώθηκαν και απερημώθηκαν από την ανθρώπινη παρουσία, η οποία λειτουργούσε ως εργάτης, τροφός και συνοδοιπόρος του οικοσυστήματος.

1. ΧΩΡΟΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

α) ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ...

Ο χώρος ως ενότητα αποτελεί έναν ζωντανό οργανισμό, συνεχώς εξελισσόμενο χάρη στις αντίρροπες και μη στατικές παραγωγικές δυνάμεις και σχέσεις, οι οποίες τον συνθέτουν δημιουργώντας ένα είδος δυναμικής ισορροπίας.¹ Η γεωγραφική παράμετρος, η ιστορική συγκυρία, οι οικονομικές δραστηριότητες καθώς και το κοινωνικό πλαίσιο δύναται να αποτελέσουν τα όρια, μέσα στα οποία ο χώρος (διοικητικός, φυσικός, οικονομικός) αναπτύσσει την δραστηριότητά του. "Ο τόπος είναι μια κοινωνική ανθρώπινη κατασκευή του χώρου που προέρχεται από την απόδοση σε αυτόν νοήματος αισθητικής συμβολικής αξίας και συνδέεται συνήθως με μοναδικά χαρακτηριστικά, ιδιαιτερότητες και συγκεκριμένες κοινωνικές ταυτότητες."²

Η απόσταση δεν νοείται μονοδιάστατα με την απόλυτη τιμή μεταξύ δύο σημείων του χώρου-η οποία προσδιορίζεται με συγκεκριμένες μονάδες μέτρησης- αλλά εξίσου σημαντική παρουσιάζεται και η σχετική απόσταση (relative distance), η οποία προσδιορίζεται από την ύπαρξη άλλων χαρακτηριστικών, όπως το οικονομικό κόστος μετακίνησης από το ένα σημείο στο άλλο (οικονομική απόσταση) ή τον χρόνο μετακίνησης (χρονοαπόσταση).³ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των διοδίων ή της μη επάρκειας των δημοσίων συγκοινωνιών σε πυκνότητα ή μη ύπαρξης σε αρκετές περιπτώσεις οδικής συνδέσεως των ορεινών περιοχών όλες τις ημέρες της εβδομάδας. Τα διόδια αυξάνουν την απόσταση μεταξύ κοντινών περιοχών καθώς ένας πολίτης θα διπλοσκεφτεί να επισκεπτεί έναν κοντινό χιλιομετρικά προορισμό-χώρο, αλλά αρκετά κοστοβόρο.

Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο η έννοια της χωρικής αλληλεπίδραση, η οποία είναι "η αλληλεξάρτηση μεταξύ διαφορετικών γεωγραφικών περιοχών, η οποία προκαλείται από την σταδιακή δημιουργία και αναπαραγωγή ενός συστήματος

¹ Σημειώσεις Χωροταξίας. Βασικές Έννοιες, Τομείς Ανάλυσης, Μεθοδολογία Μελετών, Πλαίσιο Προτάσεων. , Π. Λουκάκης, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις.

² Ανθρωπογεωγραφία:Βασικές Έννοιες Και Θεωρητικές Τάσεις, Τερκενλή Θεανώ-Ιωσηφίδης Θεόδωρος-Χωριανόπουλος Ιωάννης, σελ.23, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007 (Αναφορά σε:Thrift N.,Steps To An Ecology Of Place, Επιμέλεια: Massey D.-Allen J.-Sarre P., Human Geography Today, Cambridge, Polity Press,1999)

³ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 24 (Αναφορά σε:Γεωγραφία:Μεθοδολογία Και Μέθοδοι Ανάλυσης Χώρου, Κουτσόπουλος Κ. , Εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 1990.)

ροών ανθρώπων, κεφαλαίων, αγαθών, πληροφορίας ή συμβόλων.”⁴ Η χωρική αλληλεπίδραση παρουσιάζεται μη στατική, καθώς ναι μεν ιστορικά έχει διαμορφωθεί και κατά κάποιον τρόπο παγιωθεί-ειδικότερα σε μη εύκολα προσπελάσιμες περιοχές- όμως δεν παύει να αποτελεί εύθραυστα μεταβαλλόμενη έννοια σε εξωτερικά μεταβαλλόμενες συνθήκες (αλλαγή διοικητικών ορίων, νέοι δρόμοι, δημιουργία τόπου ενδιαφέροντος).

Ο τόπος δεν παρουσιάζεται ανεξάρτητος από την περιφέρεια, που έχει τις ρίζες της ιστορικά στην παλιά πόλη-κράτος, και αποτελεί “μια γεωγραφική ενότητα που χαρακτηρίζεται από κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία την διαφοροποιούν από άλλες περιφέρειες.”⁵ Χαρακτηριστική είναι η έννοια της μικροπεριφέρειας, η οποία ορίζεται ως ένα χωρικό σύνολο που διακρίνεται από κοινά φυσικά και κατά το δυνατόν από κοινά οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και το οποίο υπερβαίνει τα διοικητικά όρια.⁶

“Διακρίνονται τρία βασικά είδη περιφερειών: η ομοιογενής, η πολιτική και η περιφέρεια προγραμματισμού ή διοικητική περιφέρεια. Η ομοιογενής περιφέρεια χαρακτηρίζεται από έντονη ομοιότητα εντός των ορίων της ως προς κάποιο χαρακτηριστικό σε σχέση με άλλες περιφέρειες. Η πολιτική περιφέρεια αναφέρεται σε κάποιο γεωγραφικό πόλο, κόμβο ή κέντρο καθώς και στη γεωγραφική εμβέλεια αυτού του πόλου. Οι περιφέρειες προγραμματισμού συνήθως καθορίζονται από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές με στόχο την άσκηση της κατάλληλης αναπτυξιακής πολιτικής ή για σκοπούς διοικητικής οργάνωσης του γεωγραφικού χώρου.”⁷

“Η οικονομική ή αναπτυξιακή περιφέρεια μπορεί να νοηθεί ως μία δυναμική γεωγραφική ενότητα, τα όρια της οποίας προσδιορίζονται από τις διαχρονικές κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές της, από τις ροές της και από τις αλληλεξαρτήσεις των χωρικών μονάδων από τις οποίες αποτελείται.”⁸ Ως εκ τούτου, ενυπάρχει και δημιουργείται συνεχώς, ως μία οντότητα ζυμώσεων και

⁴ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 24 (Αναφορά σε: Hay A., Spatial Interaction, Επιμέλεια: Johnston R.J.-Gregory D.-Pratt G.-Watts M., The Dictionary Of Human Geography, 4th Edition, Oxford, Blackwell, Page 776-777, 2000.)

⁵ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 25 (Αναφορά σε: Gregory D., Regions And Regional Geography, Επιμέλεια: Johnston R.J.-Gregory D.-Pratt G.-Watts M., The Dictionary Of Human Geography, 4th Edition, Oxford, Blackwell, Page 687-690, 2000.)

⁶ Οι Περιφέρειες ως Πεδία Σύγκλισης Αναπτυξιακού Προγραμματισμού και Χωρικού Σχεδιασμού, Π. Λουκάκης, Επιστημονικές Ημερίδες προς Τιμήν του Καθηγητού Νίκου Κόνσολα, σελ. 665, Εκδόσεις Ανάπτυπο, Αθήνα 2005.

⁷ Ανθρωπογεωγραφία: Βασικές Έννοιες Και Θεωρητικές Τάσεις, Τερκενλή Θεανώ-Ιωσηφίδης Θεόδωρος-Χωριανόπουλος Ιωάννης, σελ. 25, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007 (Αναφορά σε: Γεωγραφία: Μεθοδολογία Και Μέθοδοι Ανάλυσης Χώρου, Κουτσόπουλος Κ., Εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 1990.)

⁸ Κόνσολας Ν., Σύγχρονη Οικονομική Περιφερειακή Πολιτική”, Εκδ. Παπαζήση, 1997.

συνθέσεων. Έτσι, είναι στην ουσία αδύνατον να διαχωρίσουμε τον χώρο από την κοινωνία, τις κοινωνικές από τις χωρικές σχέσεις. “Μιλάμε λοιπόν για κοινωνικο-χωρικούς σχηματισμούς (socio-spatial formations), δηλαδή για δυναμικές διαδικασίες παραγωγής κοινωνικών φαινομένων και σχέσεων μέσα από τον χώρο και το αντίστροφο.”⁹

Ειδικότερα και υπό το πρίσμα της ραγδιαίας ανάπτυξης της κοινωνίας της πληροφορίας μέσω του διαδικτύου, πλέον ο χώρος των ροών (space of flows) και των χωρο-κοινωνικών δικτύων κάθε τύπου¹⁰, στο πλαίσιο της πλήρως παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, αναγνωρίζει λιγότερο από ποτέ φυσικά όρια. Πλέον τα σύνορα δεν αποτελούν κρίσιμα όρια στην μεταφορά των χρημάτων, των αγαθών, της τεχνολογίας και της γνώσης, καθώς ο ανταγωνισμός μεταξύ των συστάδων (clusters) και οι αλυσίδες αξίας (value chain)¹¹ δεν αναγνωρίζουν εθνικά όρια. Επιπλέον, ως απόρροια της παγκοσμιοποίησης, οι δομές διακυβέρνησης αλλάζουν. Διεθνείς οργανισμοί, λέσχες, εταιρείες και μη κυβερνητικές οργανώσεις δρουν και θέτουν κανόνες σε παγκόσμιο επίπεδο.

Παράλληλα, ραγδαία αλλαγή συντελείται και στο ίδιο το περιβάλλον, όπως το γνωρίζουμε. Η αστική επέκταση των τρόπων ζωής, η σταδιακή εξαφάνιση του αγροτικού κόσμου και η απερήμωση της υπαίθρου, ένα σημαντικό μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς που δεν μεταλαμπαδεύεται καθώς είχε αναπτυχθεί σε αυτοσυντηρούμενες κοινωνίες που αργοσβήνουν-ο πολιτισμός της μνήμης- και ένα μέλλον δυσοίωνο για την οργανική επιβίωση του ανθρώπου στον πλανήτη λόγω της επιβάρυνσής του σωρευτικά εξαιτίας της υπερεντατικοποίησης της εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων του. “Η φύση στην σύγχρονη πραγματικότητα έφτασε να είναι κάτι εξωτερικό προς την κοινωνία, μια μηχανή μάλλον παρά ένας οργανισμός.”¹²

⁹ Ανθρωπογεωγραφία:Βασικές Έννοιες Και Θεωρητικές Τάσεις, Τερκενλή Θεανώ–Ιωσηφίδης Θεοδωρος–Χωριανόπουλος Ιωάννης, σελ.21, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007.

¹⁰ The Rise Of The Network Society, Castells M., Oxford Blackwell,1996

¹¹ Ο όρος value chain εισήχθη από τον M. Porter. Βασίζεται στην αντίληψη ότι η αγορά είναι το μοναδικό πεδίο ανταγωνιστικότητας για τις επιχειρήσεις και ότι κάθε εταιρεία που δραστηριοποιείται σε έναν συγκεκριμένο κλάδο μπορεί να θεωρηθεί σαν μία αλυσίδα δραστηριοτήτων. Κάθε κρίκος της αλυσίδας προσθέτει αξία στο τελικό προϊόν ή την υπηρεσία. Έτσι οι αποδομημένες επιχειρήσεις κερδίζουν το ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑ από τις υπόλοιπες παράγοντας κρίκους σε αυτή την αλυσίδα αξιών, είτε με *οικονομικότερο* τρόπο είτε με *περισσότερο διαφοροποιημένο* σε σχέση με τις υπόλοιπες. (Εγχειρίδιο Στρατηγικής, Tim Handle, The Economist-Εκδόσεις Κέρκυρα, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2003.)

¹² Μοδινός Μιχαήλ, Η Φύση Της Γεωγραφίας: Οικουμενικότητα Και Τοπικότητα Στις Σχέσεις Κοινωνίας Φύσης, Ανθρωπογεωγραφία: Άνθρωπος, Κοινωνία, Χώρος, Τερκενλή Θεανώ – Ιωσηφίδης Θεοδωρος – Χωριανόπουλος Ιωάννης (Επιμέλεια), Σελ.466, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007.

β) ΕΙΔΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

«Οι διαφορές στις οικονομικές επιδόσεις μπορούν να ερμηνευθούν από ένα συνδυασμό απτών και λιγότερο απτών παραγόντων και από τον τρόπο με τον οποίο αυτοί αλληλεπιδρούν σε τοπικό / περιφερειακό επίπεδο. Οι παράγοντες αυτοί δεν προσδιορίζουν μόνον τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, αλλά αναδεικνύουν την αποτελεσματικότητα του τοπικού/ περιφερειακού συστήματος να αξιοποιεί τις δυνατότητες και να άρει τους περιορισμούς»¹³

Απτοί Παράγοντες Ανάπτυξης:

Φυσικοί Πόροι, Ανθρώπινο Δυναμικό, Υποδομές, Επένδυση και Οικονομικές Δομές & Οργάνωση

Λιγότερο Απτοί Παράγοντες Ανάπτυξης:

Θεσμοί, Δίκτυα , Ποιότητα Ζωής, Τοπική Κοινωνία και Αγορές

Οι «απτοί παράγοντες» αφορούν τους διαθέσιμους πόρους της τοπικής οικονομίας, οι οποίοι είναι ορατοί και μετρήσιμοι, συνήθως δε αναλύονται με ποσοτικά στοιχεία. Οι «λιγότερο απτοί» παράγοντες αφορούν σχέσεις και δράσεις που προσδιορίζουν την ικανότητα του τοπικού πληθυσμού να αναδεικνύει και να προωθεί διαδικασίες τοπικής ανάπτυξης και να επιτυγχάνει οικονομικές επιδόσεις που οδηγούν σε επιτυχείς οικονομικές επιδόσεις.

Ενώ οι απτοί παράγοντες είναι αναντίρρητα σημαντικοί, οι λιγότερο απτοί είναι αυτοί που προσδιορίζουν τον τρόπο και το βαθμό αξιοποίησης των απτών παραγόντων σε τοπικό/ περιφερειακό επίπεδο. Οι ορεινές περιοχές, εξαιτίας της χαμηλής τους προσπελασιμότητας, δεν μπορούν να προσελκύσουν εξωγενείς επενδύσεις και εξαρτώνται από την αξιοποίηση των ενδογενών τους πόρων και των τοπικών πρωτοβουλιών.

ι) Ενδογενής – Τοπική Ανάπτυξη

Στην τοπική ανάπτυξη (εκ των κάτω) το σύνολο των πόρων της εκάστοτε χωρικής ενότητας (οικονομικοί, ανθρώπινοι, θεσμικοί και πολιτιστικοί) αποτελούν το δυναμικό στοιχείο-κινητήριο μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας. Στο τοπικό επίπεδο διερευνάται η ενίσχυση της καθορισμένης παραγωγικής διάρθρωσης, της

¹³ 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, Δυναμικές ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και παράγοντες που τις επηρεάζουν, Σ. Ευστράτογλου, Α. Παπαδόπουλος και Α. Ευστράτογλου, Εταιρεία Αγροτικής Οικονομίας (ΕΤΑΓΡΟ)

αγοράς εργασίας, της επιχειρηματικής ικανότητας, των φυσικών πόρων, της κοινωνικής και πολιτικής δομής, της παράδοσης και κουλτούρας, πάνω στα οποία μπορεί να στηριχθεί η τοπική οικονομική ανάπτυξη και η βελτίωση του τοπικού επιπέδου του πληθυσμού. Έτσι, χωρικές μονάδες με τοπικά μειονεκτήματα είναι δυνατόν να προωθήσουν την ανάπτυξή τους με την βοήθεια της τεχνογνωσίας και της ανάπτυξης της τοπικής επιχειρηματικής δραστηριότητας.¹⁴

ii) Βιώσιμη ανάπτυξη

Ο Brundtland στην Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1987 όρισε ως βιώσιμη την «ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των σύγχρονων γενεών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες».

Στη Διεθνή Συνδιάσκεψη του Ρίο το 1992 η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται ως αυτή που παρέχει μακροπρόθεσμα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη φροντίζοντας τις ανάγκες της παρούσας και των μελλοντικών γενεών.

Το γενικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης διαμορφώνεται με βάση δώδεκα θεμελιώδεις αρχές :

- Αρχή της Δημόσιας Οικολογικής Τάξης: Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ευθύνη του κράτους και δεν αφήνεται στη λειτουργία της αγοράς.
- Αρχή της Βιωσιμότητας: Διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου και απαγόρευση κάθε μείωσης ή υποβάθμισης.
- Αρχή της Φέρουσας Ικανότητας: Διατήρηση της σταθερής κατάστασης των οικοσυστημάτων με ανάπτυξη που βρίσκεται κάτω από τα όρια αντοχής τους.
- Αρχή της Υποχρεωτικής Αποκατάστασης διαταραχθέντων οικοσυστημάτων: Αποκατάσταση του απολεσθέντος φυσικού κεφαλαίου.
- Αρχή της Βιοποικιλότητας: Διατήρηση της βιοποικιλότητας που θεωρείται κριτήριο και παράγοντας ευρωστίας των οικοσυστημάτων
- Αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς: Τα κοινά φυσικά αγαθά δεν επιτρέπεται να ιδιοποιηθούν και η κοινή χρήση τους να περιορισθεί ή να καταργηθεί.

¹⁴ Ενδογενής Ανάπτυξη: Σχεδιασμός Και Πολιτική Σε Τοπικό Επίπεδο, Χριστοφάκης Εμμανουήλ, Διδακτορική Διατριβή, Σελ.36, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2000 (Αναφορά σε: Gatel and Passaris 1986, Παπαδασκαλόπουλος 1989)

- Αρχή της Ήπιας Ανάπτυξης των Ευπαθών Οικοσυστημάτων: Στα ευπαθή οικοσυστήματα (δάση, ακτές, βουνά, μικρά νησιά, τοποθεσίες φυσικού κάλους) επιτρέπεται «ήπια» ανάπτυξη που ορίζεται κατά περίπτωση, ώστε να μην επιβαρύνει το περιβάλλον υπέρμετρα.
- Αρχή της Χωρονομίας: Επιβάλλεται ο συνολικός σχεδιασμός και χωροταξικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων, ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων.
- Αρχή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς: Διατήρηση των σπουδαιότερων πολιτιστικών στοιχείων (μνημεία, αρχιτεκτονικά σύνολα, τόποι).
- Αρχή του Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος: Διατήρηση της ποιότητας ζωής στις πόλεις και αναχαίτιση της ανάπτυξης μεγα-πόλεων.
- Αρχή προστασίας του Φυσικού Κάλλους: Διατήρηση και προστασία του τοπίου με παρεμβάσεις που δεν το αλλοιώνουν.
- Αρχή της Οικολογικής Συνείδησης: Καθιέρωση της οικολογικής συνείδησης των πολιτών που είναι και οι προστάτες του περιβάλλοντος.

iii) Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη

Ένα σημαντικό βήμα παραπέρα προχωρά ο Δ. Ρόκος προτείνοντας ως καταλληλότερη την **Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη**¹⁵. Την ορίζει ως «μια Ανάπτυξη που θα είναι σε πλανητικό, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο "ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και κατάλληλα τεχνική/τεχνολογική και θα τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο, όπως αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά στο φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, ως αναπόσπαστο μέρος του και όχι ως κυρίαρχος, ιδιοκτήτης, 'επενδυτής' ή εκμεταλλευτής του."»

Ειδικότερα δε για τις ορεινές περιοχές θεωρεί ότι είναι ιδιαίτερα, η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ως όραμα και στόχος, αντικειμενικά ο αναμφισβήτητος μονόδρομος για τη ζωή, αλλά και για το ξαναζωντάνεμα των ορεινών περιοχών γιατί: σ' αυτές, αντικειμενικά, δεν έχουν την οποιαδήποτε θεωρητική και πρακτική υπόσταση έννοιες και δράσεις της δήθεν "βιώσιμης" ή "αιφόρου" ανάπτυξης του συρμού όπως η ολική ανταγωνιστικότητα, η επιχειρηματικότητα, η καινοτομία και οι ευέλικτες μορφές εργασίας, λόγω των συγκεκριμένων, εξαιρετικά οξυμένων

¹⁵ Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη Των Ορεινών Περιοχών Στα Χρόνια Της "Κρίσης", Δ. Ρόκος, 6^ο Συνέδριο ΜΕΚΔΕ

σήμερα, συνθηκών της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας, (μεγάλο και ραγδαία εναλλασσόμενο ανάγλυφο, "νάνος", κατακερματισμένη και διεσπαρμένη γεωργική ιδιοκτησία, δυσπρόσιτο, έλλειψη τεχνικών και κοινωνικών υποδομών, φυσικοί κίνδυνοι και καταστροφές, εγκατάλειψη, γήρανση πληθυσμού, ραγδαίες και συχνά καταστροφικές κλιματικές αλλαγές και συνακόλουθες δυσμενείς επιπτώσεις, μεγάλα κόστη παραγωγής, οικονομική ασφυξία, ισοπεδωτικά ομογενοποιημένες για όλες τις ορεινές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης πολιτικές, μέτρα και δράσεις με αγοραία κριτήρια, αναγκαστική ανεργία, έλλειψη γυναικών σε πολλά ορεινά χωριά, επιβιώνουσες αναχρονιστικές κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές, κ.λπ.)

Συμπερασματικά και τα τρία είδη ανάπτυξης προσιδιάζουν στις ορεινές περιοχές. Η τοπική ανάπτυξη καθιστά τον κάτοικο-πολίτη μπροστάρη των εξελίξεων για θέματα που αφορούν άμεσα την ζωή του, είναι γνώστης του περιβάλλοντος που ζει και άρα των δυνατοτήτων του μέσω της προώθησης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του.

Συμπληρωματικά, με την βιώσιμη ανάπτυξη ο πολίτης-κάτοικος δεν επιδιώκει την «ανάπτυξη για την ανάπτυξη» αλλά μακροχρόνια να μπορεί και η νέα γενιά να έχει τις ίδιες δυνατότητες αξιοποίησης και ποιότητας ζωής στο περιβάλλον που παράγει ο ίδιος σήμερα. Ο όρος της βιώσιμης ανάπτυξης έχει παρερμηνευτεί και πολλές φορές χρησιμοποιείται για την «αειφορία» της παρούσας κατάστασης η οποία δεν είναι ιδανική. Στον δρόμο προς μια πιο ιδανική ανάπτυξη, σφαιρική, ισόρροπη, σεβόμενη το πολιτιστικό-πολιτισμικό στοιχείο και το φυσικό περιβάλλον που εντάσσει ο άνθρωπος την ζωή του, μη εστιάζοντας μονοσήμαντα στην οικονομική αφαίμαξη των στοιχείων της περιοχής, αναφέρεται η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη.

γ) ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η συνεχής διαφοροποίηση και μοναδικότητα του χώρου επιφέρει την αναγκαιότητα του να «υπάρξει μία συστηματική και από κοινού αντιμετώπιση του αναπτυξιακού προγραμματισμού με τον χωρικό σχεδιασμό, κατά ιεραρχημένα χωρικά επίπεδα

που θα βασίζονται στο υφιστάμενο σύστημα κεντρικής διοίκησης (εκ των άνω) και τοπικής αυτοδιοίκησης (εκ των κάτω) ». ¹⁶

Ο προγραμματισμός μέσα από το αναπτυξιακό πρότυπο εκφράζει¹⁷ :

Στόχους
Αρχές Υλοποίησης των Στόχων
Κατευθύνσεις για την Εκπόνηση Προγραμμάτων
Περιεχόμενο Προγραμμάτων: Δράσεις, Ενέργειες, Μέτρα, Παρεμβάσεις
Κατανομές Προγραμμάτων ανά Κατηγορίες Επιπέδων
Εφαρμογή Προγραμμάτων : Χρονοδιαγράμματα, Φάσεις Εφαρμογής, Πηγές Χρηματοδότησης, Μηχανισμοί - Θεσμοί Υλοποίησης
Συντονισμό Προγραμμάτων ανά Τομέα – Κλάδο Παραγωγής και Δραστηριοτήτων

Η ανάγκη α) διατύπωσης πλαισίου στρατηγικών επιλογών χωροθέτησης και επαναπροσδιορισμού του ρόλου των αστικών κέντρων, των βιομηχανικών συγκεντρώσεων, των τουριστικών αναπτύξεων, των ζωνών έντασης του πρωτογενούς τομέα παραγωγής και των δικτύων μεταφορών καθώς επίσης και β) η ανάγκη πολλαπλών και σύνθετων ρυθμίσεων στις μικρές χωρικές κλίμακες, , όπου οι συγκρούσεις συμφερόντων, οι τοπικισμοί, ο κατακερματισμός της γης, η πολλαπλότητα χρήσεων γης, ανταγωνιστικών και ασυμβίβαστων σε μεγάλο βαθμό, η καταστροφή του περιβάλλοντος, η πυκνότητα του πληθυσμού, η οργάνωση της τεχνικής και κοινωνικής υποδομής επιβάλλουν μια συστηματική και λεπτομερειακή χωρική παρέμβαση.¹⁸

Ο χωρικός σχεδιασμός καταλήγει στην διατύπωση ενός “καταστατικού χάρτη”, ο οποίος περιγράφει τις αναγκαίες χωρικά σχέσεις και ρυθμίσεις (σχέδιο χρήσεων γης) με τους αναγκαίους όρους και περιορισμούς δόμησης. ¹⁹ Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του χώρου επιβάλλουν τον μη περιορισμό του σχεδίου χρήσεων γης μονοσήμαντα σε παραγωγό διατάξεων και ελεγκτή τηρήσεώς τους. Μέσω αυτού τίθεται η δυνατότητα έμπρακτης κατευθυντήριας δύναμης προς μία ήπια ανάπτυξη, η οποία πηγάζει, αντανakλά και προσιδιάζει στο πολυδιάστατο χωρικό περιβάλλον (φυσικό, κοινωνικό, ιστορικό, οικονομικό, πολιτικό).

¹⁶ Οι Περιφέρειες ως Πεδία Σύγκλισης Αναπτυξιακού Προγραμματισμού και Χωρικού Σχεδιασμού, Π. Λουκάκης, Επιστημονικές Ημερίδες προς Τιμήν του Καθηγητού Νίκου Κόνσολα, σελ. 660, Εκδόσεις Ανάπτυπο, Αθήνα 2005.

¹⁷ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 661.

¹⁸ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 663.

¹⁹ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 662.

Χωροταξικές σταθερές ²⁰

- Υφιστάμενο δίκτυο οικισμών
- Ζώνες χρήσεως για την γεωργία, την κτηνοτροφία, τη δασοπονία και δασική διαχείριση
- Διαμορφωμένες ανθρωπογεωγραφικές χωρικές ενότητες, οι οποίες προκύπτουν από μακροχρόνιες κοινωνικοοικονομικές /και ιστορικές σχέσεις ή / και από γενικότερη γεωγραφική ομοιογένεια.
- Εκσυγχρονισμένο σύστημα κεντρικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης
- Σύνολο των ιστορικών, αρχαιολογικών, παραδοσιακών στοιχείων
- Βασικοί πυρήνες θεσμοθετημένοι και μη του φυσικού περιβάλλοντος
- Υφιστάμενο και προβλεπόμενο δίκτυο μεταφορών
- Αλληλεξαρτήσεις ενδοπεριφερειακής και διαπεριφερειακής εμβέλειας.

Οι συνιστώσες του επιστημονικού πεδίου της χωρικής ανάπτυξης είναι ²¹ :

- Τα πραγματικά αντικείμενα
- Οι εδαφικές ενότητες
- Οι θεωρητικές προσεγγίσεις

Τα πραγματικά αντικείμενα χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες :

Βασικά Πραγματικά Αντικείμενα Της Χωρικής Ανάπτυξης		
Συγκεντρώσεις	Δίκτυα	Ροές
Πληθυσμός, Δραστηριότητες	Τεχνικά (υλικά) Κοινωνικά (άυλα)	Μετακινήσεις Συναλλαγές

Οι εδαφικές ενότητες όπου εξετάζονται τα παραπάνω πραγματικά αντικείμενα χωρίζονται σε:

- Φυσικές (γεωμορφολογικά, ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά εδάφους και φυσικών πόρων).
- Λειτουργικές (συγκεντρώσεις και ροές πληθυσμού και δραστηριοτήτων).
- Πολιτικές (Διοικητικά όρια, πολιτικές οντότητες).

Βασικές Εδαφικές Ενότητες Της Χωρικής Ανάπτυξης		
Φυσικές	Λειτουργικές	Πολιτικές
Γεωμορφολογία, Φυσικοί πόροι	Συγκεντρώσεις, Ροές	Διοικητικά επίπεδα, Πολιτικές οντότητες

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που εξετάζουν τα πραγματικά αντικείμενα σε συγκεκριμένες εδαφικές ενότητες μπορούν να χωριστούν σε :

²⁰ Ομοίως με παραπάνω σελ. 669.

²¹ Η χωροταξία σαν εργαλείο ανάπτυξης και Προστασίας, Παρατηρήσεις πάνω στο χωροταξικό της Ηπείρου, Μασσαλός Βασίλης, Αναπτυξιακό Συνέδριο Ηπείρου, Ιούνιος 2005

- Αναλυτικές (που περιγράφουν, ερμηνεύουν και κατά περίπτωση προβλέπουν τις εξελίξεις των φαινομένων).
- Εφαρμοσμένες (που στοχεύουν στην προγραμματική παρέμβαση και ρύθμιση των εξελίξεων).

Βασικές Θεωρητικές Προσεγγίσεις Και Παραδείγματα Της Χωρικής Ανάπτυξης		
	Αναλυτικές (Περιγραφικές ή /και Ερμηνευτικές)	Εφαρμοσμένες (Προγραμματικές ή /και Ρυθμιστικές)
Θεωρητικές προσεγγίσεις της χωρικής ανάπτυξης	Περιφερειακή Οικονομική Οικονομική Γεωγραφία	Περιφερειακή Πολιτική Χωροταξική Πολιτική

Η σημασία της χωροταξίας είναι το καταλυτικό στοιχείο της σύνδεσης και της σύνθεσης όλων των αναγκαίων τομεακών και κλαδικών ερευνών, αναλύσεων, πολιτικών, προγραμμάτων κλπ , το οποίο κυριαρχεί στη διαδικασία για μια ενιαία και ολοκληρωμένη διαχείριση (ανάπτυξη) του χώρου και του περιβάλλοντος.²² Για να υπάρξει ανάπτυξη χωροταξίας στην σύγχρονη Ελλάδα είναι αναγκαίο ο γενικός χωροταξικός σχεδιασμός να εξασφαλίζει την προστασία του περιβάλλοντος, την ισόρροπη οικονομική και κοινωνικά ανάπτυξη, την άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, την ανάδειξη και ενίσχυση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και την αναζωογόνηση των πόλεων και των ευρύτερων περιφερειακών περιοχών.²³

Στην εποχή μας, έδαφος κερδίζει η έννοια του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού. «Αποτελεί την κοινωνική διαδικασία συντονισμού εταίρων και θεσμών σε περιβάλλοντα όπου επικρατεί κατακερματισμός και αβεβαιότητα, προκειμένου να ενισχυθούν και να κινητοποιηθούν βασικοί συμμετοχοί (stakeholders) και να παραχθεί ένα πλαίσιο αποφάσεων για την διαχείριση της χωρικής αλλαγής. Ο στρατηγικός σχεδιασμός δεν είναι μόνο ένα σύνολο ιδεών, είναι επίσης η κινητοποίηση των δυνάμεων και των πόρων για να ενθαρρυνθεί η αλλαγή. Με αυτή την έννοια πρόκειται για μια μόνιμη, δυναμική και δημιουργική διαδικασία.»²⁴

²² Ορεινές Περιοχές: Για Μια Σύγχρονη Χωροταξική Και Περιβαλλοντική Προσέγγιση, Η. Μπεριάτος, Ημερίδα Χωροταξικός Σχεδιασμός Των Ορεινών Περιοχών, Ζάππειο Μέγαρο, 21/04/1999.

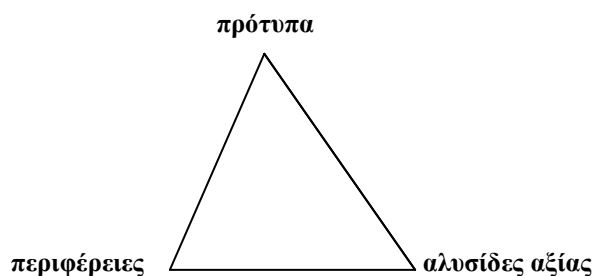
²³ Κ. Μήτρου, Πρακτικά Ημερίδας «Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός Σε Εθνικό Επίπεδο, Ο Αγροτικός Χώρος Και Η Σχέση Πόλης Υπαίθρου», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Πολεοδομικού Και Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 6, Βόλος, Μάρτιος 2002.

²⁴ Κυβέλλου Στέλλα, Από Την Χωροταξία Στην Χωροδιαχείριση, Η Έννοια Του Στρατηγικού Σχεδιασμού Και Της Εδαφικής Συνοχής Στην Ευρώπη, Σελίδα 11

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΥ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΟΣ, ΠΡΟΩΘΩΝΤΑΣ ΤΑ ΤΟΠΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.

α) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ

Στις συζητήσεις για την παγκόσμια οικονομία επικρατούν η άποψη των νεοφιλελεύθερων και των διακυβερνητικών.²⁵ Οι πρώτοι αντιλαμβάνονται τις περιφέρειες ως αποκεντρωτικά οργανωμένες περιοχές, οι οποίες είναι προσδεσμένες στις παγκόσμιες ανώνυμες αγορές και για αυτό τον λόγο αναγκάζονται να προσαρμόζονται σε αυτές. Οι διακυβερνητικοί κρίνουν ότι πρέπει να δημιουργηθεί μια παγκόσμια οικονομία της αγοράς που όμως να συνδέεται με κοινωνικούς, οικονομικούς και οικολογικούς στόχους. Πιστεύουν ότι η πολιτική πρέπει να οργανώσει αποτελεσματικά το διεθνές επίπεδο μέσω των πολύπλευρων συνεργασιών και τον συντονισμό των κρατών. Ο Messner κρίνει ότι οι παραπάνω τοποθετήσεις παραμελούν το γεγονός ότι η παγκόσμια και η τοπική διακυβέρνηση αναμειγνύονται έντονα. Οι περιφέρειες αλληλεπιδρούν με τις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας και με τον "κόσμο των προτύπων", δημιουργώντας ένα πλαίσιο συστημάτων: το παγκόσμιο οικονομικό τρίγωνο.

Ο όρος αλυσίδα αξίας αναφέρεται στις διαφορετικές ακολουθίες δραστηριοτήτων (διοικητικές μέριμνες, συσκευασία, μάρκετινγκ, υπηρεσίες μεταπωλήσεων) σε ενιαίες εταιρίες. Οι τοπικές επιχειρήσεις και οι συστάδες παράγουν για έναν περιορισμένο αριθμό ηγετικών εταιρειών. Οι δομές διακυβέρνησης των αλυσίδων είναι οι σχέσεις και οι θεσμικοί μηχανισμοί μέσω των οποίων ο συντονισμός της αλυσίδας επιτυγχάνεται. Σύμφωνα με τους Humphrey

²⁵ Regions in the World Economic Triangle, Dirk Messner, Local Enterprises in Global Economy, London 2004. Edited by Hubert Schmitz

και Schmitz²⁶ υπάρχουν τέσσερα διαφορετικά μοντέλα όσον αφορά την δομή διακυβέρνησης των αλυσίδων αξίας. Μάλιστα, αναλόγως του τρόπου που η αλυσίδα αξίας μίας ενιαίας εταιρείας επικοινωνεί και λαμβάνονται οι αποφάσεις, οριοθετούνται και διαφορετικά πεδία δράσης – ευελιξίας / αυτονομίας ή μη- για τις περιφέρειες.

- Σχέσεις μήκος βραχίονα. Στην παρούσα περίπτωση ο αγοραστής και ο προμηθευτής δεν αναπτύσσουν στενές σχέσεις. Μία σειρά εταιρειών θα μπορούσε να παράγει το προϊόν που ο αγοραστής θέλει, το οποίο πρέπει να είναι τυποποιημένο ή εύκολα προσαρμόσιμο. Αυτός ο τρόπος διακυβέρνησης δημιουργεί περιθώρια υψηλής αυτονομίας για τους τοπικούς φορείς. Μπορούν να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν τοπικές στρατηγικές ανάπτυξης, καθώς οι εταιρείες-ηγέτες δεν περιορίζουν-κατευθύνουν τα πεδία δράσης των περιφερειών.
- Δίκτυα. Πρόκειται για την περίπτωση συνεργασίας των εταιρειών μοιράζοντας μεταξύ τους ουσιαστικές διαφορετικές δραστηριότητες των αλυσίδων αξίας. Ο αγοραστής θέτει πρότυπα εμφάνισης ή διαδικασίας, στα οποία όμως ο προμηθευτής πρέπει να μπορεί να ανταποκριθεί. Αυτός ο τρόπος διακυβέρνησης των αλυσίδων αξίας επιφέρει υψηλή αυτονομία για τους φορείς των περιφερειών. Δημιουργείται η δυνατότητα γρήγορων διαδικασιών εκμάθησης στην συστάδα, αφού συνδυάζονται οι τοπικοί και παγκόσμιοι πόροι (γνώση, ροές πληροφοριών, τεχνολογικές ικανότητες).
- Ημι-ιεραρχία. Μία εταιρεία ασκεί έναν υψηλό βαθμό ελέγχου άλλων εταιρειών μέσα στην αλυσίδα. Οι παγκόσμιες εταιρίες καθορίζουν τις παραμέτρους για αυτούς που δρουν σε τοπικό επίπεδο, ενώ η ενίσχυση των τοπικών στρατηγικών ανάπτυξης είναι πιθανή μόνο αν τα συμφέροντα των παγκόσμιων εταιρειών (ειδικότητες πυρήνων) δεν αγγίζονται. Υπάρχει σχεδόν περιορισμένη αυτονομία για τους τοπικούς φορείς να καθορίσουν τις στρατηγικές ανάπτυξής τους.
- Τέλος, η ιεραρχία όπου η εταιρεία- ηγέτης έχει την άμεση εποπτεία και δυνατότητα λήψης αποφάσεων σε μερικές διαδικασίες στην αλυσίδα αξίας.

Επειδή οι εταιρείες λειτουργούν στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο με περιορισμένη πληροφόρηση, αυξανόμενη σημασία αποκτούν τα γενικώς αποδεκτά

²⁶ Governance in Global Value Chains, John Humphrey and Humbert Schmitz, Local Enterprises in Global Economy, London 2004.

πρότυπα, η ρουτίνα, οι κανόνες. Ως μηχανισμοί δημιουργούν διαφάνεια μειώνοντας τις δαπάνες συναλλαγής. Επίσης, δίνουν μια προσανατολιστική διάσταση και παράγουν κοινωνική νομιμοποίηση για τις αγορές. Σε σχέση με τις περιφέρειες παρατηρείται ότι όλο και πιο πολύ η πρόσβαση ενός τοπικού προμηθευτή στην παγκόσμια αλυσίδα αξίας προϋποθέτει διεθνή τεχνικά πρότυπα, τα οποία χρησιμοποιούνται από τις εταιρείες-ηγέτες για να ελέγξουν την αποδοτικότητα των προμηθευτών. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι περισσότερες από τις εταιρείες που προσανατολίζονται στην παγκόσμια αγορά επιδιώκουν την δημιουργία προτύπων, ώστε να συμβάλλουν στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

Δεδομένου ότι οι περιφέρειες έχουν δεσμούς με συγκεκριμένα τμήματα της παγκόσμιας αγοράς και με παγκόσμια συστήματα διακυβέρνησης, τα οποία επηρεάζουν τις διαθέσιμες επιλογές των τοπικών φορέων και τις απαιτήσεις των στρατηγικών δυνατοτήτων τους, οι περιφέρειες δεν είναι απομονωμένες αλλά αποτελούν δυναμικές οντότητες πολιτικής δράσης, οι οποίες αλληλεπιδρούν με την παγκόσμια διακυβέρνηση. Με άλλα λόγια η σημασία των περιφερειών με την παγκοσμιοποίηση αυξάνεται καθώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους συνιστούν το συγκριτικό πλεονέκτημά τους που τις οδηγεί στην ανάπτυξη. Κερδισμένες από την "νέα παγκόσμια οικονομία" θα βγουν οι περιφέρειες που θα αναδείξουν τα στοιχεία που τις διαφοροποιούν και για να συμβεί αυτό οι φορείς τους πρέπει να δρουν συλλογικά.

Συμπερασματικά τα όρια της τοπικής διακυβέρνησης επηρεάζονται από τα συγκεκριμένα σχέδια διακυβέρνησης στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, από τις ειδικότητες πυρήνων των εταιρειών - ηγετών, από τα συγκεκριμένα πρότυπα που συμφωνούνται ρυθμιστικά. Παρόλα αυτά οι περιφέρειες παίζουν ρόλο στην παγκόσμια οικονομία. Το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα τείνει να είναι γεωγραφικά συνδεδεμένο άρρηκτα με τις δυνατότητες των περιοχών και μπορεί να ενδυναμωθεί με υγιείς τοπικές πολιτικές. Η συλλογικότητα των φορέων προς αυτή την κατεύθυνση και η δημιουργία νέων συμμαχιών μεταξύ παγκοσμιοποιημένων και τοπικών φορέων, όπως για παράδειγμα μη κυβερνητικών οργανώσεων και περιφερειών, μπορούν να κάνουν την διαφορά. Ο νέος παγκοσμιοποιημένος κόσμος δεν χρειάζεται παθητικούς δέκτες αλλά τοπικές περιφέρειες με ενδυναμωμένες τις στρατηγικές δυνατότητές τους. Κάτι τέτοιο οδηγεί στην ευημερία όλων και είναι εφικτό, όσο και απαραίτητο. "Η προσπάθεια κατανόησης των

χαρακτηριστικών και της «προσωπικότητας» των γεωγραφικών περιοχών αποτελεί αναγνώριση της επίδρασης που αυτές ασκούν στις ατομικές και κοινωνικές προοπτικές εξέλιξης.²⁷ Στην εποχή των ανοιχτών συνόρων, των εμπορικών δρόμων, των νέων τεχνολογιών, της βιοτεχνολογίας και της πληροφορίας, βασική προτεραιότητα στην δράση μας είναι να σκεπτόμαστε παγκόσμια και να δρούμε τοπικά, να παράγουμε τοπικά και να πουλάμε παγκόσμια.²⁸

β) ΕΛΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

Ο ορεινός χώρος της Ελλάδος συνθέτει ένα γεωγραφικό παζλ υψίστης ομορφιάς και μοναδικότητας. Αποτελεί ένα συγκερασμό πνευματικών, κοινωνικών, πολιτικών, υλικών, πολιτιστικών και γεωγραφικών πόρων. Η απομόνωση των εδαφικών ενότητων, λόγω της ύπαρξης περιορισμών που ανακόπτουν τη δυνατότητα πρόσβασης οδηγεί αναπόφευκτα σε ανάπτυξη ανισοτήτων δημιουργώντας εμπόδια και καθυστερήσεις προς ένα κοινό μέλλον ικανό να είναι αποτελεσματικά ισότιμο για όλους τους πολίτες.

Η εγγενής διαφοροποίηση όμως του δεδομένου χώρου μπορεί να αποτελέσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την εν λόγω περιοχή. Η εύρεση και αξιοποίηση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των πιο καθυστερημένων ως προς την ανάπτυξη περιοχών, αποτελεί σημείο συνάντησης και συνεργασίας σε ευρωπαϊκό – εθνικό – περιφερειακό – τοπικό επίπεδο. Σημαντικός ο ρόλος των τοπικών φορέων, οι οποίοι έχουν τη γνώση και την εμπειρία της περιοχής, καθώς και όφελος από την ανάδειξη των γνωρισμάτων της, τα οποία αποτελούν την ιδιαίτερη ταυτότητά της.

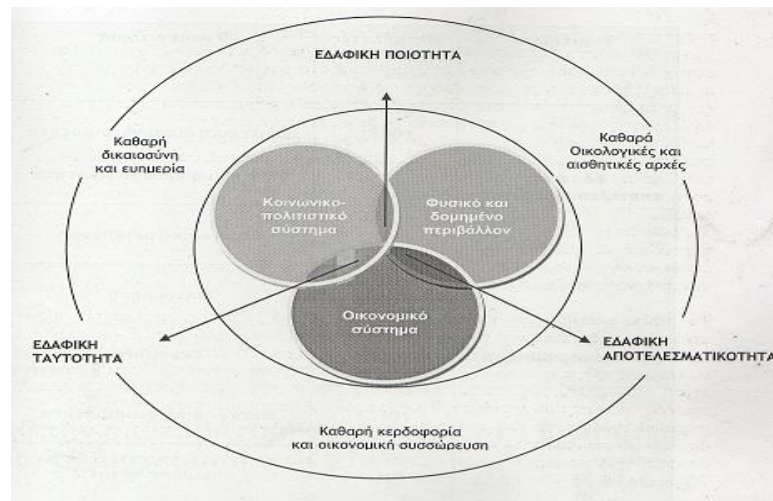
Το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα συνίσταται αφενός στη φύση και ειδική χροιά του εδάφους και του υπεδάφους, αλλά και στην τοπική κουλτούρα και στη συνήθη νοοτροπία, τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα των ντόπιων πληθυσμών. Η προστιθέμενη αξία που παράγεται από τη συνεκτίμηση όλων των παραπάνω χαρακτηριστικών της ευρύτερης εδαφικής ενότητας, προωθεί την οικονομική ανάπτυξη και των πιο απομονωμένων περιοχών και μπορεί να συμβάλλει με έναν

²⁷ Ανθρωπογεωγραφία: Βασικές Έννοιες Και Θεωρητικές Τάσεις, Τερκενλή Θεανώ–Ιωσηφίδης Θεόδωρος–Χωριανόπουλος Ιωάννης, σελ.31, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007.

²⁸ Ε. Αργυρή, Η Σημασία Του Αγροτικού Χώρου Και Του Πρωτογενή Τομέα Στην Εθνική Οικονομία, Πρακτικά Ημερίδας «Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός Σε Εθνικό Επίπεδο, Ο Αγροτικός Χώρος Και Η Σχέση Πόλης Υπαίθρου», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Πολεοδομικού Και Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σελ. 11, Βόλος, Μάρτιος 2002

διαφορετικά ιδωμένο τρόπο στις ήδη εφαρμοζόμενες διαδικασίες χωρικού σχεδιασμού. Είναι δυνατή με άλλα λόγια, η δημιουργία διαφοροποιημένης γνώσης, λόγω διαφορετικής οπτικής, από τις πιο απομονωμένες περιοχές, ικανή να προστεθεί στα περιεχόμενα του διαλόγου για μια χωρική ανάπτυξη και να λειτουργήσει υπέρ του συνόλου.

Για την ύπαρξη λοιπόν της ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης, την απάλειψη διαχωρισμών, οι οποίοι προκαλούν περιοχές με δύο ταχύτητες και την προστιθέμενη δημιουργία διαφοροποιημένης γνώσης, είναι απαραίτητο να αναδειχθούν τα τοπικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των περιοχών. Σε έναν κόσμο όλο και πιο παγκοσμιοποιημένο, όπου ομοιογενοποιούνται και εξαλείφονται οι ιδιαιτερότητες, η ανάδειξη των στοιχείων εκείνων που καθιστούν τις περιοχές αυτές διαφορετικές, και άρα μοναδικές, μετατοπίζει την παλιότερη αντίληψη ότι η διαφορετικότητά τους αποτελεί μειονέκτημα και εμπόδιο. Οι στόχοι της πολιτικής παρέμβασης προσανατολίζονται στην εξισορρόπηση της εδαφικής, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, στην υπέρβαση της απόστασης και των διοικητικών συνόρων.

Τα στοιχεία της εδαφικής συνοχής (Camagni, 2007)

3. Ο ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ενιαίος ορισμός του ορεινού χώρου δεν έχει ακόμα υπάρξει αλλά διαφοροποιείται ανάλογα με τον σκοπό που κάθε φορά εξυπηρετεί.²⁹ Συγκεκριμένα από οικονομική – αναπτυξιακή άποψη, αποδεκτά ορεινοί θεωρούνται από τον ΟΟΣΑ και την υπόλοιπη Ευρώπη οι ΟΤΑ που υπερβαίνουν το υψόμετρο των 600μ. ενώ σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος οι ΟΤΑ ταξινομούνται σε ορεινούς και ημιορεινούς. Ως ημιορεινοί χαρακτηρίζονται οι ΟΤΑ, των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται στις υπώρειες των βουνών ή η έκτασή τους μοιράζεται η μισή περίπου στην πεδιάδα και η άλλη μισή στο βουνό, αλλά πάντα με υψόμετρο μέχρι 800 μ. για το μεγαλύτερο μέτρο της περιοχής των ΟΤΑ.

Εν αντιθέσει, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, ως ορεινοί χαρακτηρίζονται οι ΟΤΑ, των οποίων η εδαφική επιφάνεια, στην μεγαλύτερή της έκταση, ξεπερνά το υψόμετρο των 800μ καθώς όμως και οι ΟΤΑ των οποίων η εδαφική επιφάνεια είναι πολύ κεκλιμένη και κατ' εξοχήν ανώμαλη, χωρίζεται μάλιστα από χαράδρες ή καλύπτεται από ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν πολλαπλές και βαθιές εδαφικές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες από 400μ.

Σύμφωνα με την οδηγία 258/1975 της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται οι παρακάτω:

- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο υψηλότερο των 800μ.
- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο μεταξύ 600 – 800 μ. και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 16%.
- Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μ. και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 20%.

Εάν ένας δήμος, κοινότητα ή οικισμός έχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80%, ή το άθροισμα των παραπάνω περιπτώσεων είναι τουλάχιστον 80% επί του συνόλου της κτηματικής του έκτασης, δύναται να ενταχθεί στις ορεινές περιοχές.

Επιπροσθέτως, οι ορεινές περιοχές διαφοροποιούνται αναλόγως των διαφορετικών δυνατοτήτων ανάπτυξής τους, με βάση την υφιστάμενη κατάστασή τους σε:³⁰

²⁹ Εισηγητικό Κείμενο Προβληματισμού για το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου, σελ. 22, ΥΠΕΧΩΔΕ, Διεύθυνση Χωροταξίας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2003.

³⁰ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 6.

α) Αναπτυσσόμενες Ορεινές Περιοχές που συγκεντρώνουν κάποια κρίσιμη μάζα προϋποθέσεων ανάπτυξης. Περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και πολυμερή οικονομική βάση, που στηρίζονται στην κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την παραδοσιακή βιοτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις Κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης, με αποτέλεσμα τη σταδιακή αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.

β) Φθίνουσες Ορεινές Περιοχές με περιθώρια αναστροφής των προβλημάτων τους. Περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό και υποβαθμιζόμενη οικονομική βάση, εγκατάλειψη οριακών γεωργικών γαιών από άποψη εκμετάλλευσης, μείωση της κτηνοτροφίας, παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.

γ) Ορεινές Περιοχές με έντονα φαινόμενα παρακμής και τάσεις εγκατάλειψης. Περιοχές με σχεδόν ολοκληρωμένη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων και με ενδεχόμενα προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση οικιστικών έργων και μνημείων.

Όσον αφορά την γεωφυσική οριοθέτηση των βουνών της χώρας μας, επιδιώχθηκε η καταγραφή τους σε δύο μελέτες.³¹

- Στο «Στρατηγικό Πρόγραμμα Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών», βάσει του υψομέτρου των 600 μ. και
- Στην μελέτη «Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου», βάσει της γεωμορφολογίας και κριτηρίων ορεινότητας.

Στην πρώτη ως βασικές οροσειρές - ορεινά συμπλέγματα και μεμονωμένοι ορεινοί όγκοι έχουν καθοριστεί πέντε κατηγορίες χωρικών ενοτήτων:

- Τα βουνά της οροσειράς της Πίνδου, η οποία έχει χαρακτηριστεί και ως η ραχοκοκκαλιά της Ελλάδος. Εκτείνεται από τις λίμνες της Πρέσπας έως την Ναύπακτο.
- Το σύνολο των γειτονικών βουνών του Ολύμπου, το οποίο περιλαμβάνει όλα τα βουνά που είναι γειτονικά της οροσειράς της Πίνδου, βόρεια και νότια από το βουνό Όλυμπος. Τα σπουδαιότερα βουνά είναι ο Όλυμπος, ο Κίσαβος, το Πήλιο, το Πάικο και το Βέρμιο.

³¹ Ομοίως με παραπάνω, σελ. 25.

- Τα βουνά της οροσειράς της Ροδόπης, η οποία εκτείνεται από τον ποταμό Στρυμόνα έως τον ποταμό Έβρο. Περιλαμβάνει τα βουνά της οροσειράς της Ροδόπης με κυριότερα όρη το Μενοίκιο, το Φαλακρό, το Παγγαίο.
- Τα βουνά της Πελοποννήσου – Μοριά. Το σύνολο των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου με κυριότερα τον Πάρνωνα, τον Ταΰγετο, το Όρος Παναχαΐκό.
- Μεμονωμένες ορεινές ζώνες. Πρόκειται για όλες αυτές τις ζώνες που είτε δεν έχουν γεωγραφική συνέχεια με άλλες ορεινές ζώνες, είτε δεν εντάσσονται σε μια οροσειρά, είτε ανήκουν στον νησιωτικό χώρο. Όπως το σύνολο των ορεινών περιοχών της Κρήτης, όπως ο Ψηλορείτης, ή το σύνολο των ορεινών περιοχών της Εύβοιας, όπως το όρος Δίρφυς.

Σύμφωνα με την δεύτερη μελέτη καθορίζονται οι εξής διαπεριφερειακές ενότητες:

- Η Βόρεια Πίνδος με κυριότερα βουνά τον Σμόλικα, το Βέρμιο
- Το σύμπλεγμα του Ολύμπου και του Πηλίου με κυριότερα βουνά τον Όλυμπο, την Όσσα, τα Πιέρια και το Πήλιο.
- Η Νότια Πίνδος με κυριότερα βουνά το Παναιτωλικό, τα Βαρδούσια, την Γκιώνα, τον Παρνασσό.
- Η Ροδόπη
- Η ορεινή έκταση της Κρήτης(Λευκά όρη, Ίδη, Δίκτη).

4. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ενώ η Ελλάδα καλύπτεται από βουνά μόλις το 19% του συνόλου των οικισμών της είναι χτισμένο σε υψόμετρο άνω των 600 μέτρων, με τον πληθυσμό των περιοχών αυτών να αποτελεί μόλις το 5% του συνόλου των κατοίκων της χώρας.

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΥΨΟΜΕΤΡΙΚΕΣ ΖΩΝΕΣ

Υψομετρικές ζώνες (σε μέτρα)	Αριθμός οικισμών	Πληθυσμ ός
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	13.272	10.934.097
0 - 99	4.376	6.863.877
100 - 199	2.050	1.950.642
200 - 299	1.363	721.080
300 - 399	1.178	384.032
400 - 499	925	288.168
500 - 599	832	178.662
600 - 699	771	240.379
700 - 799	594	153.844
800 - 899	481	64.846
900 - 999	331	51.522
1000 - 1099	186	20.620
1100 - 1199	102	13.275
1200 - 1299	45	1.865
1300 - 1399	19	516
1400 - 1499	12	623
1500 και άνω	7	146
Περιοχές υψομετρικά άνω των 600 μέτρων	2.548 (19% του Συνόλου)	547.636 (5% του Συνόλου)

Πηγή:ΕΣΥΕ - Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001. Ο πίνακας συμπληρώθηκε με το σύνολο των περιοχών που υψομετρικά υπερβαίνουν τα 600 μέτρα.

ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ, ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, ΜΕ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΣΕ ΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΘΩΣ, ΚΑΙ ΣΕ ΠΕΔΙΝΕΣ, ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.

	Αριθμός Δημοτικών και Κοινοτικών διαμερισμάτων	Πληθυσμός	Επιφάνεια (τ. χμ.)		Πυκνότητα Πληθυσμο ύ ανά τ.χμ.	Μέσος Σταθμικός Υψόμετρου
			Με Εσωτερικά Ύδατα	Χωρίς Εσωτερικά Ύδατα		
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	6.129	10.934.097	131.957,413	130.820,361	82,86	134
Αστικά	497	8.211.646	20.108,13	19.939,74	408,37	
Αγροτικά	5.632	2.722.451	111.849,29	110.880,63	24,34	
Πεδινά	2.441	7.858.224	38.729,82	38.186,58	202,90	
Ημιορεινά	1.525	2.285.884	37.563,04	37.240,12	60,85	
Ορεινά	2.163	789.989	55.664,56	55.393,66	14,19	

Πηγή:ΕΣΥΕ - Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

Το ποσοστό μειώνεται σαφώς αν δεχτούμε τον διαχωρισμό της Ε.Σ.Υ.Ε. σε ορεινές-ημιορεινές περιοχές, όπου θεωρείται ότι 14 άνθρωποι κατοικούν κατά μέσο όρο ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Ο πληθυσμός αντίθετα φέρεται υπερσυσσωρευμένος στα αστικά πεδινά κέντρα.

Μελετώντας περιπτωσιακά τα δημογραφικά δεδομένα των γεωγραφικών διαμερισμάτων της Λακωνίας και της Αρκαδίας³² των ετών 1980 έως και το 2007, γίνεται φανερό ότι κατά την διάρκειά τους οι θάνατοι υπερβαίνουν τον αριθμό των γεννήσεων και των γάμων.

**ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΜΟΝΙΜΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΡΚΑΔΙΑΣ-ΛΑΚΩΝΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1980-2007**

	ΑΡΚΑΔΙΑ			ΛΑΚΩΝΙΑ		
ΕΤΗ	ΓΑΜΟΙ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΓΑΜΟΙ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ
1980	893	1.104	1.185	835	983	1.215
1981	899	1.076	1.300	983	1.008	1.109
1982	1.117	1.065	1.259	945	971	1.193
1983	1.114	1.097	1.331	1.009	948	1.226
1984	831	1.089	1.223	739	918	1.126
1985	1.003	945	1.359	823	890	1.226
1986	880	949	1.373	823	803	1.183
1987	890	826	1.423	800	784	1.265
1988	722	925	1.251	652	787	1.151
1989	827	849	1.283	791	803	1.140
1990	759	822	1.229	653	737	1.173
1991	820	860	1.253	841	769	1.199
1992	624	842	1.282	620	734	1.158
1993	773	843	1.349	781	714	1.238
1994	686	799	1.256	668	697	1.034
1995	750	777	1.307	676	753	1.115
1996	578	754	1.279	495	698	1.116
1997	749	735	1.269	647	708	1.046

³² Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες γεωγραφικές ενότητες καθώς σε μεγάλο μέρος τους αποτελούνται από ορεινούς οικισμούς αλλά και επειδή οι ορεινοί οικισμοί του Πάρνωνα διαμοιράζονται σε αυτές.

1998	627	697	1.221	650	698	860
1999	732	689	1.233	793	724	1.217
2000	563	705	1.329	629	748	1.312
2001	663	664	1.327	702	745	1.094
2002	659	652	1.260	724	700	1.237
2003	728	677	1.318	616	734	1.143
2004	533	686	1.201	547	730	1.027
2005	689	702	1.203	672	747	1.029
2006	691	738	1.175	637	715	1.123
2007	685	639	1.244	699	744	1.150

Πηγή: Ο πίνακας δημιουργήθηκε βάσει των απογραφών της Ε.Σ.Υ.Ε, με τα δεδομένα όπως παρουσιάζονται στο Ερευνητικό Πρόγραμμα e-demography του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Ανησυχητικό παρουσιάζεται το γεγονός της αύξησης με την πάροδο των ετών των θανόντων έναντι των νέων ανθρώπων που έρχονται στην ζωή και αυτών που αποφασίζουν να δημιουργήσουν οικογένεια. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των ανθρώπων που πεθαίνουν παρουσιάζεται σχετικά σταθερός, ενώ οι γεννήσεις και οι γάμοι τείνουν συνεχώς μειούμενοι. Μάλιστα, τα τελευταία έτη φαίνεται το ποσοστό των γάμων και των γεννήσεων ξεχωριστά, σχεδόν να αποτελεί το 50% των θανάτων, αποδεικνύοντας την μη ανανέωση διαχρονικά των γενεών. Αν συνυπολογίσουμε την εσωτερική μετανάστευση στο μέλλον προς τα αστικά κέντρα(Αθήνα), την εξωτερική μετανάστευσης λόγω της κρίσης καθώς και την κατοίκηση μελλοντικά αυτών των περιοχών με μη Έλληνες οικονομικούς μετανάστες, το δημογραφικό πρόβλημα των ορεινών περιοχών στα χρόνια που διανύουμε παρουσιάζεται εντατικοποιημένο και ως φαίνεται το φαινόμενο δεν έχει φτάσει στην κορύφωσή του.

5. ΗΠΙΑ ΣΥΜΒΙΩΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.

Δια μέσω των αιώνων αυτό που χαρακτήριζε την διαβίωση στις ορεινές περιοχές ήταν η μη επάρκεια σε αγαθά, λόγω και της μη προσβασιμότητας σε μεγάλες τοπικές αγορές, λιμάνια και χώρους διανομής εμπορικών αγαθών. Οι μεγάλες αποστάσεις, πολλές φορές το άγονο του εδάφους, δημιουργούσε σχέση «εξάρτησης» με την γη, καθώς γίνεται αντιληπτή η σημασία του φυσικού πλούτου. Η αξιοποίηση κάθε εκατοστού της γης προς χρήση, κρίνεται απαραίτητη και διαφορετικοί τρόποι από αρχαιοτάτων χρόνων δημιουργούνται για την πλήρη εκμετάλλευσή της όπως άλλωστε και αυτού του πολύ σημαντικού αγαθού, του νερού.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	
Μονοπάτια	<u>ελαχιστοποίηση του χρόνου μετακίνησης</u> (επιλέγεται η μικρότερη δυνατή διαδρομή), <u>περιορισμό των κινδύνων τους μετακίνησης μέσα στα βουνά</u> (άγρια ζώα, κατολισθήσεις, απότομες κλίσεις, κ.λ.π.), <u>μέγιστη αξιοποίηση του χώρου για την εξυπηρέτηση πολλών περιοχών με το μικρότερο αριθμό μονοπατιών</u> (οικονομία κλίμακας) και <u>βέλτιστη αξιοποίηση τους μορφολογίας του εδάφους.</u>
Χάνια	<u>Χώρος ξεκούρασης για διερχόμενους ανθρώπους και των ζώων τους και τόπος συγκέντρωσης των εμπορών</u>
Μύλοι	<u>Αξιοποίηση αιολικής και υδάτινης ενέργειας</u> (νεροτριβές, νεροπρίονα, παραγωγή αλευριού κ.α.)
Γεφύρια	<u>Δυνατότητα ασφαλούς επικοινωνίας σε δυσπρόσιτες περιοχές</u>
Ξηρολιθιές	<u>Αξιοποίηση σε μεγαλύτερο βαθμό των κεκλιμένων περιοχών εδάφους και προστασία έναντι των ισχυρών βροχοπτώσεων</u>
Αυλάκια	<u>Τρόπος αξιοποίησης υδάτινων πόρων</u>

Οι κάτοικοι ζώντας ομαδικά, περιορισμένοι και ελεύθεροι στο φυσικό περιβάλλον, μη μπορώντας να εξηγήσουν και φοβούμενοι τα στοιχεία της φύσης με την οποία συνεχώς έρχονται σε επαφή, δημιουργούν μύθους και θρύλους που ενώνουν γενιές και αντιλήψεις. Η φύση συμβαδίζει επίσης και γίνεται αιτία και αφορμή διαφόρων κοινών εθιμοτυπικών ενώ ενυπάρχει ως κοινό φόντο στα παραδοσιακά τραγούδια. Μέσα από στιγμές εκδηλώσεων, εξυπηρετείται η κοινωνική επαφή ενώ αναπτύσσεται και η εμπορική δραστηριότητα μεταξύ των κατοίκων. Η

εναλλαγή των καιρικών συνθηκών, χειμώνα με καλοκαίρι, αναγκάζει τους κατοίκους να μετακινούνται νομαδικά προς τα βοσκοτόπια ή τις γεωργικές παραγωγές που ευδοκιμούν σε πιο χαμηλό υψόμετρο το χειμώνα.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ	
Μουσικά Όργανα	<u>Δυνατότητα ψυχαγωγίας, κοινωνικής επαφής</u>
Παραδοσιακοί Χοροί	<u>Δυνατότητα ψυχαγωγίας, κοινωνικής επαφής</u>
Πανηγύρια	<u>Θρησκευτικό και Εμπορικό χαρακτήρα</u>
Μύθοι Θρύλοι	<u>Προφορικός Πολιτισμός.</u>
Έθιμα	<u>Δυνατότητα του ανθρώπου να εξοικειωθεί και να εξηγήσει την φύση και να αποτελέσει μέρος της, μέσω "τελετουργιών".</u>
Νομαδικός Τρόπος Ζωής	<u>Δυνατότητα παραγωγής καθ' όλη την διάρκεια του έτους.</u>

Η πλήρης συνάρτηση του ανθρώπου με την φύση στις ορεινές περιοχές, οδήγησε μέσω της ακούσιας και εκούσιας κατόπιν αυτάρκειας που δημιουργούσε το ανάγλυφο των περιοχών, σε μία σειρά άσκησης επαγγελματών, βασισμένα στις πρώτες ύλες των περιοχών και στην δυνατότητα μεταποίησης τους. Στην ολότητα του δεν υπάρχει κάτι το οποίο να μην θεωρείται και να μην αξιοποιείται ως χρήσιμο.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ (πέτρα, δάση – ξυλεία, φυτικές πρώτες ύλες για την παραγωγή χρωμάτων)	
Αγγειοπλαστική Αγιογραφία Αλευρόμυλοι Αργαλειός Βαρελάς Βότανα Βυρσοδεψείο Γεωργία Επιπλοποιεία Ζωγραφική Κηροποιεία Λιθοξόοι Μελισσοκομία Μοδιστρική Ξυλογλυπτική	Χτιστάδες Παλαιογραφία Παραγωγή Ράσων Παραγωγή τοπικών εδεσμάτων (χυλοπίτες/ γλυκά του κουταλιού κτλ) Παραδοσιακά όργανα μουσικής (παίξιμο και φτιάξιμο) Παραδοσιακοί χοροί Πεταλωτής Σαγματοποιός Σιδηρουργός Τσαγκάρης Υφαντική - Κεντήματα Φυτικές βαφές χρώματος Χαλιά Ψηφιδωτά

Ο τρόπος ζωής στις ορεινές περιοχές από τότε που ο άνθρωπος πάτησε το πόδι του στην γη αποτελεί δυνατότητα πλήρους ανάπτυξης και ανεύρεση επάρκειας αγαθών μέσω της υγιούς συνύπαρξης ανθρωπογενούς και φυσικού

περιβάλλοντος. Το παρελθόν δείχνει το δρόμο οδηγώντας τις ορεινές περιοχές σε ισόρροπη βιώσιμη ανάπτυξη, αναδεικνύοντας τα τοπικά χαρακτηριστικά και αξιοποιώντας την γνώση των κατοίκων από γενιά σε γενιά. Προοίμιο μίας ήπιας τουριστικής μελλοντικής ανάπτυξης.

6. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Όσον αφορά τις ορεινές περιοχές το κύριο εισόδημα των κατοίκων προέρχεται από αγροτικές δραστηριότητες, οι οποίες έχουν διπλό κοινωνικοοικονομικό όφελος:

- α) δυνατότητα βιοποριστικής αυτάρκειας για τους κατοίκους καθώς και
- β) εξασφάλιση τροφής στις πόλεις και δυνατότητα των κατοίκων τους να ζήσουν σε αυτές.

Η αγροτική μετανάστευση, ως απόρροια των μη ίσων ευκαιριών σε υγεία και παιδεία, αλλά και λόγω του καταναλωτικού προτύπου, το οποίο έχει εισβάλλει στα πιο απομονωμένα χωρικά μέρη της χώρας, δημιουργώντας πολλές φορές “υποτιθέμενες νέες ανάγκες” ή παρουσιάζοντας τον αστικό χώρο, ως χώρο ευκαιριών και πιο “άνετης” διαβίωσης, αποτελεί απειλή η οποία οδηγεί σε εγκατάλειψη και απερήμωση του πιο παραγωγικού εν δυνάμει μέρους της ελληνικής κοινωνίας.

Η ελληνική ύπαιθρος κρίνεται απαραίτητο να στηριχθεί καθώς σε αντίθετη περίπτωση διατρέχεται ο κίνδυνος, όχι απλά η χώρα να εισάγει για να καλύψει τις διατροφικές της ανάγκες, που δύναται και μόνη της να παράγει, αλλά και να μην υπάρχει σαφής γνώση της φύσης των προϊόντων που καταναλώνονται, ως προς την ασφάλεια της υγείας του καταναλωτή.

Στην Ελλάδα η Αγροτική Παραγωγή παράγει το 10% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας ενώ απασχολεί το 20% του εργατικού δυναμικού.³³ Τα «νωπά» αγροτικά προϊόντα αποτελούν το 10% του συνόλου των εξαγωγών, ενώ τα μεταποιημένα αγροτικά προϊόντα το 30%. Διασφαλίζει την απασχόληση σε μεγάλο τμήμα του Ελληνικού χώρου αφού περισσότερο από το 60% του συνόλου των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα κατοικεί σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Αποτελεί βασικό τομέα οικονομικής δραστηριότητας –κυρίως σε όρους απασχόλησης- για μεγάλο αριθμό νομών της χώρας.

Η αγροτική παραγωγή σήμερα αντιμετωπίζει πλήθος προβλημάτων κυρίως λόγω:

- α) Της μη κατάρτισης των παραγωγών σε νέες πιο αποδοτικές μεθόδους παραγωγής και καλλιέργειες,

³³ Ιστοσελίδα Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης Και Τροφίμων

β) Το ενδιαφέρον των φορέων άσκησης αγροτικής πολιτικής δεν στάθηκε αντάξιο της ικανοποίησης των αναγκών του πρωτογενούς τομέα,

γ) Η ύπαρξη καρτελοποίησης της αγοράς των αγροτικών προϊόντων, “ρίχνει τις τιμές” πώλησής τους κάτω από το κόστος παραγωγής, με άμεσο αποτέλεσμα το ασύμφορο της παραγωγής αγαθών ως μοντέλο διαβίωσης μέσω του συγκεκριμένου επαγγέλματος και απώτερο αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της υπαίθρου.

δ) Η μη γνώση – δυνατότητα του Έλληνα παραγωγού αγροτικών προϊόντων των δίοδων προώθησης των ποιοτικών του προϊόντων τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό, παρακάμπτοντας τους μεσάζοντες, με την αξιοποίηση και της ψηφιακής τεχνολογίας. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί ως μονάδες πίεσης προς τους φορείς αλλά και ως μονάδες κινητοποίησης των επιμέρους αγροτών σε πιο συμφέρουσες αγορές της παραγωγής στις περισσότερες περιοχές του ορεινού χώρου παραμένουν αναξιοποίητοι. Ρόλο σε αυτό παίζουν και οι ίδιοι οι παραγωγοί καθώς δεν έχει γίνει αντιληπτό ότι ως συνεταιριστικό κίνημα μπορούν να διεκδικήσουν περισσότερα³⁴.

ε) Επιπλέον πρόβλημα αποτελεί η ελληνικοποίηση των Ελληνικών αγροτικών προϊόντων με πολλαπλές συνέπειες: στην υγεία του καταναλωτή, στην δυσφήμιση των ελληνικών ποιοτικών προϊόντων και στην περαιτέρω μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

στ) Η καχυποψία ή η μη επάρκεια ενημέρωσης των Ελλήνων παραγωγών, ως προς τα οφέλη πιστοποιημένων βιολογικών μεθόδων παραγωγής (απουσία «επώνυμων» πιστοποιημένων ποιοτικών προϊόντων), μειώνει την δυνατότητα προώθησής τους, ενώ σε πλείστες περιπτώσεις οι μέθοδοι παραγωγής ακολουθούν το βιολογικό πρότυπο.³⁵

ζ) Ο τομέας της μεταποίησης της πρωτογενούς παραγωγής είναι χαμηλός με αποτέλεσμα την μη αξιοποίηση των πολλαπλών εναλλακτικών δυνατοτήτων που θα ξετύλιγε η συμπληρωματικότητα των χρήσεών τους.

η) Η δημογραφική σύνθεση του αγροτικού πληθυσμού τείνει μειούμενη καθώς οι δυσκολίες του επαγγέλματος από την φύση του, που έχει μείνει προσδεμένο

³⁴ Π.χ. αγορά ψυγείων για τα ευπαθή αγροτικά προϊόντα, ώστε να μην πωλούνται άρον άρον στις μονοπωλιακές χαμηλές τιμές των τοπικών εμπορών, που θέτουν μετά από μεταξύ τους συνεννόηση

³⁵ Ο όρος βιολογική γεωργία-προϊόντα δημιουργήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες. Μέχρι πρότινος τα αγροτικά προϊόντα ήταν βιολογικά, χωρίς να χρειάζεται πιστοποίηση, καθώς η φύση και ο άνθρωπος ήταν οι μόνοι εμπλεκόμενοι στην παραγωγική διαδικασία.

στις παραδοσιακές μεθόδους, η μη απόδοση του εδάφους αλλά και οι ανωτέρω λόγοι ως ήδη αναλύθηκαν τείνουν στην απομάκρυνση των νέων ανθρώπων από την ύπαιθρο.

ι) Τέλος η μη ισότιμη αντιμετώπιση σε αρκετές περιοχές της γυναίκας, την αποκλείει από τον ρόλο που θα μπορούσε να παίξει στην ύπαιθρο, καθώς οι επιχειρηματικές τους δράσεις κυρίως μέσα από γυναικείους αγροτικούς συνεταιρισμούς, έχουν αρχίσει να εμφανίζονται τα τελευταία έτη, χάρη σε επιδοτούμενα προγράμματα της Ε.Ε. Ως απόρροια, ο αγροτικός κόσμος γίνεται όλο και πιο φτωχός ως προς το γυναικείο φύλλο, καθώς οι περισσότερες εγκαταλείπουν τα “στενά όρια – μυαλά” του τόπου τους με την ενηλικίωσή τους.

Στο μέλλον η αλλαγή του τρόπου χορήγησης των ενισχύσεων μέσω της Κ.Α.Π. αναμένεται να «οδηγήσει σε μία ανταγωνιστική γεωργία προσανατολισμένη περισσότερο στην αγορά, ενώ θα εγκαταλειφθούν κλάδοι παραγωγής τα οικονομικά αποτελέσματα των οποίων στηρίζονταν κυρίως στην οικονομική ενίσχυση. Ωστόσο, οι επιπτώσεις της Κ.Α.Π. επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τις πεδινές, γόνιμες, αρδευόμενες περιοχές –που ενσωματώνουν και αξιοποιούν εύκολα την τεχνολογία και θα εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται δυναμικές– και τις ορεινές και νησιωτικές περιοχές με περιορισμένους φυσικούς πόρους, όπου η συνέχιση της λειτουργίας των οικογενειακών γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων έχει σημαντική συμβολή στη διατήρηση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της υπαίθρου.»³⁶

³⁶ ΦΕΚ 128 Α/ 3.07.08, Βουλή Των Ελλήνων, Αριθμ.6876/4871, Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.

7. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι βασικές κατηγορίες κινήτρων τουριστικής μετακίνησης είναι³⁷:

1. Φυσικά / κλιματολογικά κίνητρα (η μορφολογία του εδάφους, η βλ. άσθηση, η ηλιοφάνεια, η θερμοκρασία κ.α.)
2. Πολιτιστικά κίνητρα (οι ιστορικοί χώροι, τα μνημεία, τα μουσεία, οι πινακοθήκες, η λαϊκή τέχνη κ.α.)
3. Οικονομικά κίνητρα (το κόστος ζωής στους τουριστικούς προορισμούς, το κόστος ταξιδιού, το κόστος του τουριστικού πακέτου κ.α.)
4. Ψυχολογικά κίνητρα (η ψυχολογική ανάγκη για αλλαγή, για αναψυχή σε ένα νέο διαφορετικό περιβάλλον, για ηρεμία).

Εξαιτίας της εύθραυστης φύσης του περιβάλλοντος των περιοχών που μελετώνται, ενδείκνυται μία μορφή ήπιας τουριστικής ανάπτυξης, η οποία δεν προσβάλλει – αλλοιώνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία καθ' ουσίαν αποτελούν και την μοναδική απτή δυνατότητα συγκριτικού πλεονεκτήματος των ορεινών περιοχών, όσον αφορά την προσέλκυση επισκεπτών.

Στο είδος της εναλλακτικής μορφής τουρισμού, περιλαμβάνονται

- δράσεις αναζήτησης περιβαλλοντικών και αθλητικών δραστηριοτήτων,
- ταξίδια περιήγησης και εκπαίδευσης,
- επιλογή περιοχών με καθαρό περιβάλλον και πλούσια πολιτιστική παράδοση και
- δράσεις με οικολογική διάσταση.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι δυνατό να προσελκύουν το τουριστικό κοινό καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς οπότε θα είναι δυνατή η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου πέραν του τετραμήνου Ιουνίου – Σεπτεμβρίου. Οι θεματικές τουριστικές ενότητες που μπορούν να αναπτυχθούν στις ορεινές περιοχές είναι οι ακόλουθες:

Αγροτουρισμός.³⁸ Στον κλασσικό τύπο αγροτουρισμού ο τουρίστας μένει σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο της αγροικίας όπου μπορεί να ανακαλύψει το φυσικό περιβάλλον τις αγροτικές εργασίες και θα δοκιμάσει τα προϊόντα της περιοχής. Ο Αγροτουρισμός αφορά σε τουριστικές δραστηριότητες μικρής

³⁷ Μ. Διακομιχάλης, Η Σημασία Της Τουριστικής Υποδομής Και Ανωδομής Στην Περιφέρεια Της Ηπείρου Και Ο Ρόλος Των Παραγόντων Που Την Επηρεάζουν Και Την Διαμορφώνουν, 1^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Οι Προοπτικές Ανάπτυξης Των Λιγότερο Αναπτυγμένων Περιοχών Της Ευρώπης, Σελ. 668, Πρέβεζα, 24-25 Μαΐου 2001.

³⁸ Ιστοσελίδα Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης Και Τροφίμων

κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται σε αγροτικό χώρο από ανθρώπους που απασχολούνται στη γεωργία. Βασικό σκοπό έχει να δώσει εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση των γεωργών και να βελτιώσει το εισόδημα και την ποιότητα ζωής τους θέτοντας ως στόχους:

- Την παραμονή των κατοίκων των περιοχών αυτών στις εστίες τους, ώστε να αποφευχθεί η ερήμωση της υπαίθρου και να αντιμετωπιστεί η αστυφιλία,
- Την αντιμετώπιση της μείωσης της αγροτικής παραγωγής,
- Τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, με την ανακαίνιση παραδοσιακών κτισμάτων,
- Την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής,
- Τη συμπλήρωση και τη βελτίωση του γεωργικού εισοδήματος.

Η εκμετάλλευση του πλούτου της περιοχής γίνεται από ντόπιους επιχειρηματίες, που δεν παραβλέπουν την πολιτιστική κληρονομιά. Έτσι δίνεται η ευκαιρία στην τοπική κοινωνία να αναπτυχθεί και να διατηρήσει τη λαογραφία ή να αναβιώσει εργασίες και τέχνες ξεχασμένες, για να παράγει παραδοσιακά προϊόντα (υφαντά, κεντήματα, γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες, ζυμαρικά, αρωματικά φυτά, κ. ά.). Επίσης, να αναβιώσει τοπικά έθιμα και να οργανώσει παραδοσιακές εκδηλώσεις, συντηρώντας τη μνήμη των ανθρώπων. Όλα αυτά συντηρούν και δεν αλλοιώνουν το χαρακτήρα της υπαίθρου, αναδεικνύοντας τη διαφορετικότητα και τη μοναδικότητα του κάθε τόπου. Ακόμα, εξασφαλίζεται η επικοινωνία απομονωμένων περιοχών με αστικά κέντρα, και το σπουδαιότερο, δίνονται προοπτικές στους νέους της περιοχής.

Τα αγροτουριστικά καταλύματα, που βρίσκονται σε περιοχές με φυσικές ομορφιές, περιλαμβάνουν ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια ή διαμερίσματα, εστιατόρια οικογενειακής μορφής με τοπική παραδοσιακή κουζίνα, χώρους άθλησης και αναψυχής, πολιτιστικές εκδηλώσεις, εργαστήρια παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης και διατροφής με ντόπια προϊόντα κ.ά.

Οι αγρότες και αγρότισσες παρακολουθούν υποχρεωτικά εκπαιδευτικά προγράμματα, ανάλογα με την απασχόλησή τους, ώστε να έχουν ικανοποιητική επαγγελματική κατάρτιση και να παρέχουν στους επισκέπτες καλές υπηρεσίες και προϊόντα ποιότητας καλύπτοντας την ανάγκη του κατοίκου της πόλης για μία πιο στενή επαφή με τη φύση και με πράγματα από καιρό ξεχασμένα, όπως την παρασκευή του ψωμιού και του παραδοσιακού γλυκού, την κατασκευή του

υφαντού και του χαλιού στον αργαλειό, το κέντημα παραδοσιακών σχεδίων, τη βόλτα με άλογα ή τον περίπατο στο δάσος.

Η φιλοξενία του επισκέπτη γίνεται σε ένα λιτό περιβάλλον, με τον ιδιαίτερο τοπικό του χαρακτήρα, άνετο, καθαρό και με σπιτική ζεστασιά. Δίνεται η δυνατότητα γνωριμίας της φύσης, της καθημερινής αγροτικής ζωής και των εργασιών της, των τοπικών ηθών και εθίμων και η συμμετοχή σε δραστηριότητες, όπως:

- Αγροτικές δραστηριότητες, όπως μάζεμα ελιάς, μανιταριών,
- Οικοτουρισμό, όπως παρατήρηση φυτών και ζώων, υδροβιότοπων,
- Άθληση, όπως πεζοπορία, ποδηλασία, ράφτινγκ,
- Πολιτιστικές περιηγήσεις, όπως επισκέψεις σε εκκλησίες, μοναστήρια, παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία,
- Μαθήματα, όπως αργαλειού, παραδοσιακής μαγειρικής.

Ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωριστεί με την τοπική κοινότητα να απολαύσει τοπικά φαγητά, που βασίζονται σε παραδοσιακές συνταγές και παρασκευάζονται με τοπικά, πιθανόν και βιολογικά, προϊόντα.

Τουρισμός Περιπέτειας.³⁹ Οι περισσότεροι τουρίστες αυτής της μορφής έχουν ως κίνητρο τα ταξίδια στην ύπαιθρο σε συνδυασμό με εξειδικευμένες –και συχνά ριψοκίνδυνες- αθλητικές δραστηριότητες. Στις περισσότερες από αυτές υπάρχει ένα πρόγραμμα διαδρομής σε συγκεκριμένες περιοχές που απαιτεί την ουσιαστική και ενεργή συμμετοχή του τουρίστα.

Πολιτισμικός Τουρισμός. Αυτή η μορφή τουρισμού συνδέεται με την τάση των σύγχρονων τουριστών για αναζήτηση «πρωτότυπων», «αυθεντικών» και «νέων» πολιτιστικών διαδρομών στα ταξίδια τους. Για την ανάπτυξη του πολιτισμικού τουρισμού απαιτείται:

- Η ιεραρχημένη αναβάθμιση και διασύνδεση του μουσειακού, μνημειακού, αρχαιολογικού και λαογραφικού κεφαλαίου της χώρας.
- Η εξασφάλιση της προσβασιμότητας, της επισκεψιμότητας και οργάνωσης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων και υποστήριξη τους με κατάλληλα έργα υποδομών. Ένταξη τους σε τουριστικά δίκτυα.
- Η δημιουργία μουσείων και θεματικών πάρκων συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογικών για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων και ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής.

³⁹ Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Για Τον Τουρισμό, Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης, Υπουργείο Χωροταξίας Περιβάλλοντος & Δημοσίων Έργων, σελ. 26-31, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008

- Η ενίσχυση δράσεων για τη δημιουργία πολυχώρων ψηφιακής αναπαράστασης ιστορικών, μυθολογικών και άλλων πολιτιστικών σεναρίων.
- Η ενίσχυση, προβολή και καθιέρωση φεστιβάλ, πολιτισμικών θεσμών και άλλων σχετικών εκδηλώσεων.
- Η ανάπτυξη του γαστριμαργικού τουρισμού και η ένταξή του στο τουριστικό προϊόν (ανάπτυξη βιολογικών προϊόντων, συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας τους και πιστοποίησης της αξίας και της μοναδικότητας τους).

Θρησκευτικός Τουρισμός. Πρόκειται για μια μορφή τουρισμού όπου κυριαρχεί το θρησκευτικό κίνητρο. Για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού απαιτείται:

- Η ιεραρχημένη ανάδειξη πόλων ανάπτυξης θρησκευτικού τουρισμού (π.χ. Μετέωρα, Πάτμος, Άγιο Όρος).
- Συγκρότηση, οργάνωση και προβολή τους σε δίκτυα.
- Βελτίωση της προσβασιμότητας τους καθώς και των μεταξύ των συνδέσεων.
- Προώθηση μέτρων εξωραϊσμού / αναβάθμισης των λατρευτικών χώρων, των συνοδών τους εγκαταστάσεων διημέρευσης και διαμονής καθώς και του περιβάλλοντα χώρου τους.
- Στήριξη δράσεων που αφορούν στην οργάνωση σχετικών εκδηλώσεων.
- Προώθηση / στήριξη προγραμμάτων ανταλλαγής επισκέψεων μεταξύ θρησκευτικών κοινοτήτων.

Τουρισμός φύσης - Οικολογικός Τουρισμός. Η προστασία του περιβάλλοντος η φυσιολατρία αλλά και ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας πολλών από τα ταξίδια αυτής της μορφής ενίσχυσαν τη ζήτηση της. Οι περιοχές όπου συγκεντρώνεται κυρίως η ζήτηση είναι: περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, ορεινές περιοχές, υγρά τοπία, εθνικοί δρυμοί, περιοχές με δάση, λίμνες, και ποτάμια, οικολογικά πάρκα.

Γεωτουρισμός. Σχετίζεται με την ιεραρχημένη ανάδειξη και προβολή των γεωτόπων της χώρας (ηφαίστεια, σπήλαια, φαράγγια, απολιθωματοφόρες θέσεις, μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, αρχαία μεταλλεία και λατομία, γεωμορφές και τοπία που δημιούργησε στην διάρκεια των γεωλογικών αιώνων η φύση). Για την προώθησή του απαιτείται:

- Η εξασφάλιση της προσβασιμότητας και η διαχείριση ροών επισκεπτών με σεβασμό στην αντοχή του εκάστοτε οικοσυστήματος.
- Η ένταξη τους σε τουριστικά δίκτυα (θεματικά ή μη) ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συγκεντρώνουν.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι οι κύριοι εκφραστές της τουριστικής πολιτικής που θα πρέπει να υιοθετηθεί από την περιοχή παρέμβασης καθώς μετουσιώνουν τους επιδιωκόμενους στόχους που συνάδουν με το προφίλ της. Πιο συγκεκριμένα:

- Αποτελούν προτάσεις διαχείρισης με κύρια παράμετρο την ήπια τουριστική ανάπτυξη
- Δίνουν έμφαση σε τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες θα αναπτυχθούν στους ορεινούς όγκους και στην ύπαιθρο
- Επιλέγουν υποδομές τουρισμού (προσφορά) και τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες συνδέονται με τις κύριες επιλογές μιας ήπιας τουριστικής ανάπτυξης: Περιβάλλον, Φυσιολατρία, Αθλητικές Δραστηριότητες, Διαμονή στην ύπαιθρο.

Συνεπώς οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να αποτελέσουν τα πρότυπα δραστηριοτήτων και ανάπτυξης, τα οποία επιτυγχάνουν οικονομικό αποτέλεσμα συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην βιωσιμότητα των φυσικών πόρων, χωρίς να το αλλοιώνουν ανεπανόρθωτα όπως πολύ συχνά συμβαίνει με το μαζικό τουρισμό.

8. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Από το 1937, η Ελλάδα άρχισε να αναγνωρίζει περιοχές με ειδικό οικολογικό ενδιαφέρον και να τις θέτει υπό καθεστώς προστασίας.⁴⁰ Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε στα πρώτα στάδια του θεσμού των προστατευόμενων περιοχών ήταν η απόλυτη προστασία φυσικών περιοχών και ο αποκλεισμός των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Στην πορεία, η προσέγγιση αυτή εγκαταλείπεται και δίνει τη θέση της στην αντίληψη της ενσωμάτωσης της προστατευόμενης περιοχής στον περιβάλλοντα χώρο και της στενής σύνδεσης της προστασίας με την αειφορική χρήση των φυσικών πόρων.

Στην Ελλάδα φυσικές περιοχές αναγνωρίζονται ως προστατευόμενες είτε μέσω του χαρακτηρισμού τους με βάση την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, είτε με την κατοχύρωσή τους στο πλαίσιο διεθνών συμβάσεων τις οποίες έχει κυρώσει η χώρα και διεθνών ή Ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών. Περαιτέρω, οι περιοχές του Δικτύου Natura 2000, αποτελούν περιοχές διατήρησης τύπων οικοτόπων και ειδών Κοινοτικού ενδιαφέροντος. Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Σε ό,τι αφορά την εθνική νομοθεσία, η κήρυξη των προστατευόμενων περιοχών στις διάφορες κατηγορίες προστασίας βασίστηκε, έως το 1986, σε διατάξεις κυρίως του Δασικού Κώδικα. Οι Εθνικοί Δρυμοί, τα Αισθητικά Δάση και τα Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης προβλέπονται από τον Ν. 996/1971 που αποτελεί μέρος του Ν. 86/1969 «Περί Δασικού Κώδικος». Τα Καταφύγια Άγριας Ζωής, οι Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές και τα Εκτροφεία θηραμάτων προβλέπονται από τον Ν. 177/75, όπως αυτός τροποποιήθηκε από τον Ν. 2637/1998. Με τον Νόμο Πλαίσιο για το Περιβάλλον (Ν. 1650/86), ορίζονται πέντε κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: περιοχή απόλυτης προστασίας της φύσης, περιοχή προστασίας της φύσης, εθνικό πάρκο, προστατευόμενος φυσικός σχηματισμός και προστατευόμενο τοπίο, περιοχή οικοανάπτυξης.

Εκτός από την εθνική νομοθεσία, ειδικές υποχρεώσεις για την προστασία της φύσης απορρέουν από τις σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις, τις οποίες η Ελλάδα έχει κυρώσει καθώς και από τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς όπως το

⁴⁰ Ιστοσελίδα Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Ελληνικό Κέντρο Βιότοπων-Υγρότοπων

Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO. Οι χαρακτηρισμένες σε διεθνές επίπεδο περιοχές είναι οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας από τη Σύμβαση Ραμσάρ⁴¹, τα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (UNESCO)⁴², τα Αποθέματα Βιόσφαιρας (UNESCO, Άνθρωπος και Βιόσφαιρα)⁴³, οι Ειδικά Προστατευόμενες Περιοχές (Σύμβαση Βαρκελώνης)⁴⁴, τα Βιογενετικά Αποθέματα (Συμβούλιο της Ευρώπης)⁴⁵ και οι Περιοχές στις οποίες έχει απονεμηθεί Ευρωδίπλωμα (Συμβούλιο της Ευρώπης)⁴⁶.

Αξιόλογη έκταση της χώρας έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο Natura 2000. Το Δίκτυο Natura 2000 στην Ελλάδα περιλαμβάνει 163 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ – Οδηγία 79/409/ΕΚ) και 239 Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ – Οδηγία 92/43/ΕΚ). Οι περιοχές του δικτύου θα τεθούν υπό καθεστώς ειδικής διαχείρισης που θα καθορίσει κάθε κράτος-μέλος λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Οι Τόποι Κοινοτικής Σημασίας της Ελλάδας οφείλουν να έχουν λάβει το ανωτέρω καθεστώς και να έχουν μετονομαστεί σε Ειδικές Ζώνες Διατήρησης έως το 2012.

Οι δύο κατηγορίες περιοχών παρουσιάζουν μεταξύ τους επικαλύψεις όσον αφορά στις εκτάσεις τους. Η έκταση των περιοχών του Δικτύου στην Ελλάδα, εξαιρουμένων των αλληλοεπικαλύψεων, ανέρχεται σε περίπου 3,4 εκ. εκτάρια και καταλαμβάνει 21% της χέρσου. Στις παραπάνω περιοχές περιλαμβάνονται οι 10 Εθνικοί Δρυμοί, οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας σύμφωνα με τη Σύμβαση Ραμσάρ καθώς και άλλες σημαντικές περιοχές όπως Αισθητικά Δάση και Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης. Ο ορατός κίνδυνος εξαφάνισης πολλών ειδών και αλλοίωσης της σύνθεσης και υποβάθμισης πολλών οικοσυστημάτων οδήγησε

⁴¹ Η Σύμβαση Ραμσάρ επικυρώθηκε με το ΝΔ 191/74 (ΦΕΚ 350/Α/1974) «Περί κυρώσεως της Σύμβασης Ραμσάρ» και οι τροποποιήσεις της με τον Ν.1950/91 (ΦΕΚ 84/Α/1991) «Περί κυρώσεως των τροποποιήσεων της Σύμβασης Ραμσάρ».

⁴² Έχουν κηρυχθεί ως Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς για το φυσικό περιβάλλον τους τα Αντιχάσια Όρη-Μετέωρα και το όρος Άθως.

⁴³ Έχουν ενταχθεί στα «Αποθέματα Βιόσφαιρας» ο Εθνικός Δρυμός Ολύμπου και ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς.

⁴⁴ Σύμφωνα με το πρωτόκολλο «Περί των ειδικά προστατευόμενων περιοχών της Μεσογείου» τα συμβαλλόμενα Κράτη Μέρη της Σύμβασης δεσμεύονται να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των σημαντικών θαλάσσιων περιοχών για τη διατήρηση των φυσικών πόρων, των φυσικών τοπίων και των περιοχών της πολιτιστικής κληρονομιάς της Μεσογείου.

⁴⁵ Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Βιογενετικών Αποθεμάτων ιδρύθηκε το 1976 από το Συμβούλιο της Ευρώπης και αποσκοπεί στη διατήρηση αντιπροσωπευτικών δειγμάτων χλωρίδας, πανίδας και φυσικών περιοχών της Ευρώπης. Ως Βιογενετικά Αποθέματα έχουν χαρακτηριστεί 16 περιοχές, με συνολική έκταση 22.261 εκτάρια.

⁴⁶ Το Ευρωδίπλωμα απονέμεται σε περιοχές οι οποίες αναγνωρίζονται ως περιοχές φυσικής κληρονομιάς ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος και προστατεύονται κατάλληλα. Το Ευρωδίπλωμα (Α' κατηγορία) έχει απονεμηθεί στον Εθνικό Δρυμό Σαμαριάς.

στην έκδοση της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ "για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας" από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Σκοπός της Οδηγίας είναι "να συμβάλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών όπου εφαρμόζεται η συνθήκη". Οι προκλήσεις ως προς την προστασία της βιοποικιλότητας⁴⁷ συνοψίζονται στα εξής:

- Να καλυφθούν τα κενά γνώσης, τα οποία εμποδίζουν τη χάραξη πολιτικής.
- Παρακολούθηση των σημαντικών στοιχείων της βιοποικιλότητας (π.χ. τύποι οικοτόπων και είδη) για να υπάρχει συνεχής γνώση για την τωρινή κατάσταση αλλά και τις τάσεις.
- Η ενσωμάτωση στις τομεακές πολιτικές, των αναγκών διατήρησης της βιοποικιλότητας. Είναι προς το παρόν περιορισμένη και δεν εντάσσεται σε έναν ενιαίο σχεδιασμό.
- Ενδυνάμωση των διοικητικών μηχανισμών και ενίσχυση της αποτελεσματικότητας εφαρμογής της νομοθεσίας.
- Οικοδόμηση σχέσεων συνεργασίας μεταξύ δημόσιας διοίκησης, ακαδημαϊκού κόσμου, περιβαλλοντικών φορέων, παραγωγικών φορέων.

⁴⁷ Διεθνές Έτος Βιοποικιλότητας 2010, Η διατήρηση της βιοποικιλότητας είναι το ίδιο επείγουσα με την προστασία του κλίματος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων, Δελτίο Τύπου 14/01/2010

9. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι ορεινές περιοχές, είτε στον νησιωτικό είτε στον ηπειρωτικό χώρο της Ελλάδας, ανέκαθεν ιστορικά αποτέλεσαν σημείο προστασίας, γι αυτό και πάντοτε κατοικούνταν ακόμα και αν ο χώρος ήταν άγονος ή η διαβίωση σε αυτόν δύσκολη. Στις μέρες μας οι συνθήκες διαφοροποιούνται. Ο κίνδυνος ληστρικών επιθέσεων έχει παύσει να υφίσταται ενώ η αστυφιλία - τόσο για εύρεση εργασίας αλλά και πρόσβαση σε καταναλωτικές ανάγκες⁴⁸ ή ανάγκες απαραίτητες για μία πιο «βατή» πορεία ζωής (προσβασιμότητα σε υγεία, παιδεία) – έχει ενδυναμωθεί.

Ως αποτέλεσμα η πλειοψηφία των κατοίκων των ορεινών περιοχών αποτελείται από ηλικιωμένους πληθυσμιακά κατοίκους, ενώ βέβαια κατακόρυφη είναι η μείωση σε απόλυτο βαθμό του αριθμού των κατοίκων. Η μείωση αυτή αποτελεί σχέση διττή σε σχέση και με την μειωμένη προσοχή της πολιτείας προς αυτές τις περιοχές. Η πολιτεία δεν ασχολείται εντατικά με τις ανάγκες⁴⁹ απομακρυσμένων τοπικά και πληθυσμιακά διασκορπισμένων πληθυσμών με μειωμένο αριθμό κατοίκων. Η δυναμική τους έναντι των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν είναι μικρή ενώ δεν αποτελούν και σημαντικό τμήμα ενιαίο του εκλογικού σώματος.

Στον αντίποδα, η συνεχής μη δυνατότητα των κατοίκων αυτών των περιοχών να απολαμβάνουν τις δυνατότητες πρόσβασης των κατοίκων των αστικοποιημένων κέντρων σε αγαθά και υπηρεσίες οδηγεί στην περαιτέρω πληθυσμιακή απομύζηση τους. Η φύση που για αιώνες αποτελούσε καταφύγιο και δυνατότητα ζωής- βιοποριστικά αλλά και ως υπόβαθρο υγείας και ψυχολογικής ισορροπίας- εγκαταλείπεται ραγδαία. Ως εκ τούτου τόσο παραγωγικά - ως προς την αξιοποίηση του φυσικού ορεινού πλούτου- όσο και ως προς την δυνατότητα προστασίας αυτών των περιοχών από φυσικές καταστροφές, λόγω και της μη ενασχόληση του ανθρώπου με την γη, αναδεικνύεται το πρόβλημα της εγκατάλειψης.

Πρόβλημα δημιουργείται και από την τάση ορισμένων κατοίκων της υπερεκμετάλλευσης αυτών των περιοχών. Υπάρχει έντονο το φαινόμενο

⁴⁸ Το καταναλωτικό πρότυπο έχει 'τρυπώσει' σε κάθε περιοχή της χώρας, καθώς η τηλεόραση εκπέμπει – και κατά κάποιον τρόπο δημιουργεί θα λέγαμε- καταναλωτικές ανάγκες και τις προωθεί σε εθνική εμβέλεια. Ελάχιστα βέβαια ασχολείται η τηλεόραση με τις πραγματικές ανάγκες και την ανάδειξη των προβλημάτων των ορεινών περιοχών. Η όλη της ενασχόληση αναλώνεται συνήθως τον χειμώνα σε ρεπορτάζ από αποκλεισμένα χωριά εξαιτίας του χιονιού.

⁴⁹ Έλλειψη οδικού δικτύου, υποδομών εκπαίδευσης-διδακτικού προσωπικού, υγείας ή ακόμα και κέντρων ψυχαγωγίας, πολιτιστικού ενδιαφέροντος, κέντρων άθλησης και αξιοποίησης τοπικού πολιτισμού.

αλλοίωσης του ορεινού φυσικού τοπίου και της χλωρίδας από περιοδική αποψίλωση δασών και δασικών εκτάσεων. Ενώ για τους κατοίκους των αστικών περιοχών το “πράσινο” αποτελεί σημείο ηρεμίας και ευεξίας απαραίτητο, όσο και το νερό, για την διαβίωση του ανθρώπου στην γη, αρκετοί κάτοικοι αυτών των περιοχών, έχοντάς το σε υπεραφθονία, δεν το εκτιμούν και προτιμούν την «ευκολία» του τσιμέντου από την διατήρηση ενός χώρου απέραντα φυσικού, μην έχοντας ανακαλύψει τον πλούτο τους. Οι ηθελημένες ή μη πυρκαγιές ή και η καταστροφή του ορεινού τοπίου από την επιφανειακή εξόρυξη ορυκτών και αδρανών υλικών αποτελούν μικρό μόνο δείγμα του μη σεβασμού του ανθρώπου για την φύση και την λύση του δεσμού που σε πολλές περιπτώσεις έχει επέλθει.

Οι κάτοικοι δεν αξιοποιούν τις γνώσεις της τεχνολογίας παραγωγικά⁵⁰, τόσο σε επίπεδο αξιοποίησης της γης και των νέων μεθόδων παραγωγής, τις δυνατότητες παραγωγής και προβολής βιολογικών προϊόντων, την αξιοποίηση τουριστικά των περιοχών με την χρήση και οπτικοακουστικών μέσων⁵¹, στα πλαίσια μίας ήπιας τουριστικής ανάπτυξης όσο και βέβαια την ύπαρξη της ευρυζωνικότητας. Στην Ελλάδα η τελευταία θα μπορούσε να αλλάξει το τοπίο και να μειώσει την έλλειψη πρόσβασης της γνώσης σε αυτές τις περιοχές καθώς και να απογειώσει την δυνατότητα της διοικητικής αναβάθμισης των κατοίκων⁵². Επιπλέον η τηλεεργασία θα μπορούσε να επιτρέψει την μη απομάκρυνση των κατοίκων για εύρεση εργασίας καθώς επίσης στον τομέα της υγείας από απόσταση και της εκπαίδευσης, με σωστή διαχείριση θα επέτρεπε την ανάπτυξη αυτών των περιοχών.

Στις ορεινές περιοχές η ζωή των κατοίκων είναι έντονα συνδεδεμένη με τα καιρικά φαινόμενα, τα οποία την ορίζουν εισοδηματικά, αφού ένας «κακός καιρός» μπορεί να επιφέρει μειωμένη παραγωγή αλλά και κοινωνικά, καθώς τον χειμώνα επίκεινται απομονώσεις των κατοίκων, μέσα στην χώρα τους, με τον αποκλεισμό τους για

⁵⁰ Στο παράρτημα ακολουθεί S.W.O.T Ανάλυση του Ηλεκτρονικού Εμπορίου, της Τηλεεργασίας, της Τηλεεκπαίδευσης και της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, που προσιδιάζουν πάρα πολύ στις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές. Επίσης, το πόσο αναξιοποίητη είναι η ψηφιακή τεχνολογία απεικονίζεται στο παράρτημα όπου φαίνεται η χαμηλή εισροή της στις αγροτικές περιοχές.

⁵¹ Δημιουργία κέντρων σε όλη την επικράτεια στα οποία να προβάλλονται μέσω οπτικοακουστικών μέσων ιστορικά γεγονότα παρουσίασης της περιοχής καθώς και του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, τα οποία αποτελούν την ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα οι μπαρουτόμυλοι στην Δημητσάνα και η ιστορία του Ανδρούτσου στην Φωκίδα.

⁵² Ηλεκτρονικό Έγγραφο, Ηλεκτρονική Υπογραφή. Σε πολλές περιπτώσεις τα κέντρα λήψης αποφάσεων ακόμα και σε τοπικό επίπεδο (κέντρα δήμων με το πρόγραμμα Καποδίστρια), είναι αρκετά μακριά χιλιομετρικά από τα δημοτικά διαμερίσματα και οι κάτοικοι πρέπει να ξοδέψουν χρόνο και χρήμα για να ικανοποιήσουν διοικητικές τους ανάγκες, όπως η λήψη ενός πιστοποιητικού.

εβδομάδες τόσο οδικά όσο και με την ελλειπή παροχή ρεύματος, νερού ή και τηλεπικοινωνιών. Επίπτωση βέβαια του αποκλεισμού λόγω καιρικών φαινομένων παρουσιάζεται και όσον αφορά την προσβασιμότητα σε υγεία και παιδεία. Δεν έχουν όλοι οι κάτοικοι την δυνατότητα να έχουν στον οικισμό τους κέντρο υγείας ή ύπαρξη σχολείου. Αλλά και στις περιπτώσεις που υπάρχουν οι υποδομές, δύναται να μην επαρκούν, καθώς οι εκπαιδευτικοί ενδέχεται να μην διαμένουν στον ίδιο χώρο ενώ ακόμα και αν ένας ιατρός διαμένει στον οικισμό δύσκολα έχει την δυνατότητα εξυπηρέτησης κάθε ανάγκης των κατοίκων, καθώς σε πολλές περιπτώσεις τα μηχανήματα αποτελούν εργαλείο απαραίτητα της εργασίας του, τα οποία λείπουν από τα μικρά αγροτικά ιατρεία. Τα φάρμακα ή η μεταφορά των κατοίκων σε νοσοκομείο σε περιόδους βαρυχειμωνιάς, αποτελούν υπόθεση για δυνατούς λύτες.

Στην εποχή μας, αν και η χαρτογράφηση των περιοχών και με την βοήθεια των δορυφορικών συστημάτων έχει φτάσει στο αποκορύφωμα της, εν τούτοις στην ελληνική περιφέρεια τώρα ξεκινά να κάνει δειλά βήματα, κυρίως και με την ώθηση της Ε.Ε. μέσω του κτηματολογίου. Μία απτή χαρτογράφηση των περιοχών κατευθείαν θα χαρτογραφούσε τις ανάγκες και τις δυνατότητές τους.

Δ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου βρέχεται δυτικά από το Ιόνιο και ανατολικά από το Μυρτώο Πέλαγος. Έχει συνολική έκταση 15.490 χμ² και καλύπτει το 11,7% της συνολικής έκτασης της χώρας, με χαρακτηριστικό της μορφολογίας της τους μεγάλους ορεινούς όγκους. Η πρόκληση στην νέα εποχή είναι η «συσχέτιση των φυσικών με τις ανθρωπογενείς - λειτουργίες του χώρου και οι οποίες αφορούν στη διοικητική, στην οικιστική και στην παραγωγική του συγκρότηση».

Η περιφέρεια χαρακτηρίζεται από διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Η Κόρινθος, ως βιομηχανικό προάστιο της Αθήνας, παρουσιάζει οικονομική ανάπτυξη και έντονη κινητικότητα σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς, και οδηγεί σε μία περιφέρεια δύο ταχυτήτων. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, λόγω του απροσπέλαστου ακόμα παραδοσιακού οικιστικού περιβάλλοντος, παρουσιάζουν μεγάλες δυνατότητες, μη ακόμα αξιοποιήσιμες. Άλλο θέμα που προκύπτει είναι το ζητούμενο η τουριστική ανάπτυξη να είναι ήπια, σεβόμενη και αναδεικνύοντας τα τοπικά χαρακτηριστικά. Η έλλειψη υποδομών, όσον αφορά το δίκτυο εσωτερικά της περιφέρειας αλλά και σε σχέση με το εξωτερικό της περιβάλλον, την οδηγεί στην απομόνωση παρά την στρατηγική θέση και τον ρόλο που θα μπορούσε να παίξει.⁵³

2. Η ΜΙΚΡΟΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΝΩΝΑ.

Η Πελοπόννησος φημίζεται για τα μεγάλα βουνά της που συνθέτουν τοπία υψηλής αισθητικής ενώ παράλληλα λειτουργούν ως σημαντικοί βιότοποι όπου βρίσκουν καταφύγιο πολλά σπάνια είδη ζώων και φυτών της χώρας μας.

Στο νότιο μέρος της Πελοποννήσου υψώνεται ο Πάρνωνας που μπορεί να χαρακτηριστεί «θηλυκό βουνό», λόγω της γρήγορης ανάκαμψης που παρουσιάζουν ορισμένα καμμένα ή υλοτομημένα δάση του. Το όρος Πάρνων απαντά αυτή την ονομασία του από τα αρχαία χρόνια. Τις πρώτες αναφορές τις έχουμε από τον Πausanias και τον Strabon. Επίσης αναφέρεται και ως «Κρόνιο όρος», γιατί ήταν το ιερό βουνό του θεού Κρόνου, πατέρα του Δία.

⁵³ Περαιτέρω το αναπτυξιακό προφίλ της περιφέρειας Πελοποννήσου αναπτύσσεται στους πίνακες II α,β του παραρτήματος.

Παράλληλα η μακροχρόνια παρουσία του ανθρώπου στην περιοχή έχει αφήσει ανεξίτηλα τα σημάδια της στο τοπίο. Αρχαιολογικά ευρήματα, ιστορικοί οικισμοί, μονές, κρήνες, γεφύρια, όλα διάσπαρτα στην περιοχή, αναδεικνύουν ακόμα περισσότερο την αξία της.

Χάρη στην παρουσία ιδιαίτερα σημαντικών φυσικών και ανθρωπογενών στοιχείων, μεγάλο μέρος της περιοχής έχει κριθεί προστατευόμενη με την ονομασία «Οικολογικό Πάρκο Πάρνωνα - Υγρότοπου Μουστού» προκειμένου να υποστηριχθούν ενέργειες και έργα προστασίας, διατήρησης και ανάδειξης της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Η περιοχή αποτελείται ως επί το πλείστον από ορεινό και ημιορεινό έδαφος. Οι πλαγιές του Πάρνωνα φτάνουν μέχρι τις ακτές. Το ψηλότερο σημείο βρίσκεται στην περιοχή Μεγάλη Τούρλα και έχει υψόμετρο 1.935 μ. Οι κορυφές του είναι γενικά ομαλές και σχηματίζουν μια συνεχόμενη κορυφογραμμή, ενώ η παράκτια ζώνη είναι πολυσχιδής, στο μεγαλύτερο τμήμα της απότομη με εξαίρεση τις αμμώδεις παραλίες στους όρμους Πουλίθρων, Λεωνιδίου και Άστρους. Ο Πάρνωνας φτάνει μέχρι το ακρωτήριο του Μαλέα και το Μυρτώο Πέλαγος. Για μια μεγάλη έκταση οι ψηλότερες κορυφές του αποτελούν τα όρια μεταξύ της Λακωνίας και της Αρκαδίας. Χωρίζεται από τον Ταΰγετο από την κοιλάδα του Ευρώτα, που στο βόρειο τμήμα του νομού Λακωνίας στενεύει και γίνεται ορεινή χαράδρα. Στην περιοχή δεν υπάρχουν ποτάμια με συνεχή ροή αλλά αρκετοί εποχικοί χείμαρροι που ρέουν συνήθως από τον Νοέμβριο έως τον Μάιο. Οι σημαντικότεροι είναι ο Τάνος, ο Σαρανταπόταμος, ο Βρασιάτης, ο Δαφνώνας και το Μαριόρεμα.

3. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Πιθανολογείται ότι η περιοχή γνώρισε την ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα από την Νεολιθική εποχή και στη συνέχεια την Πρωτοελλαδική οπότε πρέπει να εγκαταστάθηκαν εκεί Πρωτοελλαδικά φύλα.⁵⁴ Σύμφωνα με τον Πausανία και τον Πλούταρχο, ο Δαναός κατοίκησε στην παραθαλάσσια περιοχή της Θυρεάτιδας γης. Την Μεσοελλαδική περίοδο και συγκεκριμένα από το 1900 π.Χ. και μετά στην Ελλάδα έφτασαν οι Ίωνες. Ένα παρακλάδι των Ιώνων ήταν και οι Κυνούριοι. Η Κυνουρία κατέστη θέλγητρο πολλών συγκρούσεων ανάμεσα στο Άργος και στη Σπάρτη για χίλια περίπου χρόνια. Στο τέλος του 11ου αιώνα π.Χ. οι Σπαρτιάτες με τον Εχέστρατο βασιλιά, εισβάλλουν στην Κυνουρία και ως ισχυρότεροι επικρατούν. Οι κάτοικοι του Άργους που ποτέ δεν έπαψαν να θεωρούν την περιοχή Αργολική γη, το 669 π.Χ. μετά από δύο ανεπιτυχείς προσπάθειες καταφέρνουν να γίνουν κυρίαρχοι της Κυνουρίας για 100 τουλάχιστον χρόνια. Το 546 π.Χ. στην μάχη της Θυρέας επικράτησαν οι Σπαρτιάτες. Η επικυριαρχία της Σπάρτης στην Κυνουρία κράτησε μέχρι τη μάχη της Χαιρώνειας. Στο Πανελλήνιο συνέδριο στον Ισθμό της Κορίνθου υπό την προεδρία του Φιλίππου του Β΄ η Κυνουρία δόθηκε στους Αργείους.

Το 430 π.Χ. οι Αθηναίοι για να προκαλέσουν αντιπερισπασμό στους Λακεδαιμονίους κάνουν επιδρομές στις παραλιακές πόλεις της Σπαρτιατικής Συμμαχίας. Ανάμεσα στις καταστροφές και τις λεηλασίες των παράκτιων πόλεων είναι και η καταστροφή του φρουρίου των Πρασιών της πόλης που ήταν χτισμένη κοντά στο Λεωνίδιο, πάνω από το σημερινό λιμάνι της Πλάκας. Το 424 π.Χ. κατά το όγδοο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου, οι Αθηναίοι καίνε την πολιτεία της Θυρέας, εξοντώνουν τους Αιγινήτες που εγκαταστάθηκαν εκεί πριν οκτώ χρόνια και τιμωρούν με αυτό τον τρόπο τους συμμάχους των Αιγινήτων Λακεδαιμονίους. Η αρχαία Κυνουρία αποτελείτο από δύο περιοχές. Τη Θυρεάτιδα (βόρεια Κυνουρία) και τις Πρασιές ή Βρασιές (νότια Κυνουρία). Στη Θυρεάτιδα γη υπήρχαν τέσσερις πόλεις. Η Θυρέα, η Νηρίς, η Άνθινη, και η Εύα, η μεγίστη των Θυρεατικών κομών, σύμφωνα με τον Πausανία. Στην Εύα, που βρίσκεται κοντά στην Ι.Μ. Λουκούς, έχτισε τον 2ο αιώνα μ.Χ. ο σοφιστής και πολιτικός Ηρώδης ο Αττικός την περίφημη έπαυλή του. Ο Ηρώδης ο Αττικός υπήρξε λάτρης της

⁵⁴ Χαρακτήρας Των Παρεμβάσεων Στον Αγροτικό Τουρισμό Στην Περιοχή Οικοανάπτυξης Ν. Α. Πελοποννήσου (Καταλυμάτων, Χωρών Εστίασης Και Λοιπών Αγροτουριστικών Επιχειρήσεων), Γεωργακή Ν. Αγγελική, σελ.11, Σεπτέμβριος 2003

αρχαίας τέχνης, βαθύπλουτος, δημιουργός και συλλέκτης. Έτσι η έπαυλή του αποδείχθηκε μοναδικό μουσείο της αρχαίας γλυπτικής και ψηφιδωτής τέχνης.

Το σημαντικότερο κέντρο της νότιας Κυνουρίας κατά την αρχαιότητα ήταν η πόλη των Πρασιών ή Βρασιών. Οι Πρασιές τοποθετούνται πάνω από το λιμάνι της Πλάκας Λεωνιδίου, στο λόφο του Αγίου Αθανασίου. Η πόλη είχε σπουδαία γεωγραφική θέση και σε συνδυασμό με την εύφορη κοιλάδα του Λεωνιδίου, αποτέλεσε σημαντικό κέντρο για την ευρύτερη περιοχή, αφού έδινε δυνατότητα θαλάσσιας επικοινωνίας με τον Αργοσαρωνικό και με μακρινές πόλεις. Γύρω από τις Πρασιές υπήρχαν μικρότεροι ορεινοί οικισμοί οι «ορειάτες» που βρίσκονταν στη Βασκίνα, στην Παλιόχωρα, στον κάμπο της Καρυάς, στη θέση Σοβάλα Πραστού, στην Πολίχνη (σημερινά Πούλιθρα), στον Τυρό (στη θέση Κάστρο), στο Ιερό του Τυρίτα Απόλλωνα (στον Προφήτη Ηλία Μελάνων) στο Παλαιοχώρι και στη Γλυππία(ανάμεσα στα χωριά Άγιος Βασίλειος και Πλατανάκι).

Οι πληροφορίες που έχουμε για την Κυνουρία κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας είναι σχετικά λίγες. Από διάφορες πηγές μαθαίνουμε ότι τον 6ο αιώνα μ.Χ. εγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο Σλάβοι. Δύο Σλαβικές φυλές οι Μηλιγγοί και οι Εζερίτες, κατοίκησαν στις δυσπρόσιτες περιοχές του Ταΰγετου και του Πάρνωνα.

Κατά την Ρωμαιοκρατία οι Τσάκωνες που είναι άμεσοι απόγονοι των Δωριέων, μένουν απομονωμένοι στα δύσβατα και δυσπρόσιτα μέρη, με αποτέλεσμα να διατηρήσουν ανόθευτα τη δωρική τους καταγωγή, διάλεκτο, ήθη και έθιμα. Δεν υποδουλώθηκαν ποτέ από τους Σλάβους. Από την εποχή του Ιουστινιανού (527 μ.Χ.) αποτελούν τα επίλεκτα σώματα των Καστροφυλάκων και της Σωματοφυλακής των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων. Την περίοδο της Φραγκοκρατίας η Κυνουρία κυριαρχήθηκε από τους Ενετούς. Ανυπότακτοι στους Φράγκους παραμένουν οι Τσάκωνες, πιστοί πάντα στο Βυζάντιο. Για να τους εμποδίσει ο Βιλαρδουινός ίδρυσε αρχικά το φρούριο στο Γεράκι και αργότερα έχτισε στο Ξεροκάμπι κάστρο το οποίο ονομάστηκε «Κάστρο της Ωριάς». Ίχνη του σώζονται και σήμερα. Επίσης χτίστηκαν τα Κάστρα των Γεροθρών και Μυστρά. Κατά την Α΄ Τουρκοκρατία (1453-1715 μ.Χ.) οι Τσάκωνες βοήθησαν τους Ενετούς στον κατά των Τούρκων αγώνα τους. Μετά το 1715 μ.Χ. η Τσακωνιά αναπτύσσεται οικονομικά και κοινωνικά. Το 1819 η Κυνουρία χωρίζεται σε Βιλαέτι του Πραστού και του Αγίου Πέτρου. Ο Πραστός αναπτύσσεται σε μεγαλούπολη, με οκτώ ενορίες, τρεις μονές, εννιά πύργους, δύο κάστρα και περίφημο σχολείο.

Σημαντική ήταν η συμβολή της Κυνουρίας στην Ελληνική Επανάσταση. Το καλοκαίρι του 1821 Τσάκωνες αγωνιστές σε συνεργασία με τους Μανιάτες πολιορκήσαν και άλωσαν το κάστρο της Μονεμβασιάς. Σημαντική ήταν επίσης η συμβολή τους στις μάχες των Βερβένων και των Δολιανών στις 18 Μαΐου 1821. Το 1822 ο Άγιος Ιωάννης φιλοξένησε για δύομισι μήνες την κυβέρνηση της επαναστατημένης Ελλάδας. Το 1823 στο Άστρος έγινε η Β΄ Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων, όπου ψηφίστηκε το νέο αναθεωρημένο Σύνταγμα της Επαναστατημένης Ελλάδας.

Η Τεγέα ήταν μια από τις σημαντικότερες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας. Ήταν ονομαστή από τους Προϊστορικούς χρόνους. Μετείχε στην Αργοναυτική εκστρατεία με τον Αγκαίο. Πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο με τον βασιλιά Αγαπήνορα. Λέγεται ότι Τεγεάτες άποικοι έχτισαν στην Κρήτη τις πόλεις Κυδωνιά, Γόρτυνα και Κατρέα. Υπέστησαν πολλές επιδρομές από τους Σπαρτιάτες που πάντα επιθυμούσαν την κατάκτηση της. Το 469 π.Χ. την ανάγκασαν να συμμαχήσει μαζί τους. Η συμμαχία διατηρήθηκε μέχρι τη μάχη των Λεύκτρων το 371 π.Χ. Η Τεγέα έλαβε μέρος στους Περσικούς πολέμους. 500 Τεγεάτες ακολούθησαν τον Λεωνίδα στις Θερμοπύλες και 3.000 στις Πλαταιές. Το 235 π.Χ. η Τεγέα προσχώρησε στην συμμαχία των Αιτωλών. Το 223 π.Χ. την κατέλαβε ο Αντίγονος. Το 222 π.Χ. προσχώρησε στην Αχαϊκή Συμπολιτεία. Επί Ρωμαϊκής εποχής την κατέκτησαν οι Ρωμαίοι. Έπαψε να αναφέρεται στην ιστορία τον 7ο αιώνα μ.Χ. Τα χρόνια της Φραγκοκρατίας κοντά στα ερείπια της ιδρύθηκε η πόλη Νύκλη(ή Αμύκλιο) έδρα Βαρωνίας και ισχυρό φρούριο. Η πόλη καταστράφηκε το 1295 μ.Χ. Σύμφωνα με την παράδοση γύρω από την πεδιάδα της Τεγέας την Τεγεάτιδα, υπήρχαν οκτώ Δήμοι που τον 9ο π.Χ. αιώνα τους ένωσε ο Αφείδας ο Αρκάς σε μια πόλη, την Τεγέα για να μπορούν να αποκρούσουν τις επιθέσεις των Σπαρτιατών. Αυτός έκτισε στη νέα πόλη το ναό της Αλέας Αθηνάς, δηλαδή της προστάτιδας, που η κοινή λατρεία της έωνε ως τότε τους οκτώ Δήμους. Ο ναός κάηκε και ξανακτίστηκε το 360 π.Χ.

Από τα διάσπαρτα αρχαία ερείπια φαίνεται ότι η Τεγέα ήταν πυκνοκατοικημένη. Δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες για τη θέση της αρχαίας πόλης. Ο γνωστότερος Δήμος της ήταν των Κορυθέων ή Κορυστών (Στενό Αγιωγρίπικα Βερζοβά). Δεύτερος Δήμος ήταν των Γαρατών ή των Γαρεατών (κοντά στον Γαρεάτη ποταμό). Τρίτος Δήμος ήταν των Φυλακέων ή της Φυλάκης(ανάμεσα στα Βούρβουρα Πηγαδάκι Κούτρουφα). Τέταρτος Δήμος ήταν των Καρυατών (νότια

της Φυλάκης). Ο Δήμος αυτός καθώς και η Σκυρίτιδα ήταν δύο περιοχές που δεν ανήκαν πάντα στην Τεγέα. Λόγω της γεωγραφικής διαμόρφωσης του χώρου δεν φυλάσσονταν καλά με αποτέλεσμα να αλλάζουν συνεχώς κυρίου, (Τεγέα-Σπάρτη). Πέμπτος Δήμος ήταν των Οιατών (Σκυρίτιδα) και της πόλης Οίος. Οι Οιάτες κατοικούσαν στις σημερινές Κολλίνες, Καλτεζές, Κερασιά. Το 370 π.Χ. η Οίος είχε ισχυρό φρούριο και ανήκε στους Σπαρτιάτες. Έβδομος Δήμος ήταν των Βωταχίδων ή Πωταχίδων (μάλλον Μαυρίκι Μάνεση Βέρβενα). Όγδοος Δήμος ήταν των Εχευήθων (Λιθοβούνια Νεοχώρι Ζευγολατιό). Οι κάτοικοι των οκτώ Δήμων είχαν διανεμηθεί επί της πλευράς των βουνών σχηματίζοντας περιφερειακή ζώνη γύρω από την ακατοίκητη ως τότε πεδιάδα. Οι αρκαδικές παραδόσεις παρουσιάζουν τους πρώτους κατοίκους της Αρκαδίας τους Πελασγούς, ως ανθρώπους των δασών που τρέφονται με βελανίδια και επιδίδονται στο κυνήγι.

Σύμφωνα με την ίδια παράδοση η μεταβολή του βίου τους αποδίδεται στις συμβουλές του Αφείδοντα. Τους δίδαξε την σπορά του σιταριού, την παρασκευή του ψωμιού και την κατεργασία του ερίου (ζώου). Ο Αφείδας εγκαταστάθηκε στην πεδιάδα της Τεγεατίδας, χώρα ευφορότερη από τους άλλους Δήμους, και δημιουργεί το Δήμο των Αφειδαντίων το 478 -473 π.Χ. Όλοι οι Δήμοι συγκρότησαν ένα συνοικισμό ισχυρό με μια βουλή και ένα βουλευτήριο. Περιβάλλονταν από ισχυρό τείχος σε σχήμα έλλειψης με μεγάλο άξονα 2 χιλιομέτρων περίπου και μικρό 1,5 χιλιόμετρο. Σύμφωνα με τον Φρέγερ η περιφέρεια του τείχους ήταν 5,5 χιλιόμετρα. Στη βάση του τείχους τοποθετήθηκαν αργοί λίθοι και πάνω από αυτές, πλίνθοι. Το ύψος του κυμαινόταν από 3,50 - 6,50 μ. Κατά διαστήματα υπήρχαν στην περιφέρεια του τείχους πύργοι που εξείχαν απ' αυτό 4,00 μ. σε κύκλο. Οι ανασκαφές αποκάλυψαν τμήματα του τείχους, τα ερείπια του ναού της Αλέας Αθηνάς με αρκετά ευρήματα, που διατηρούνται στο μουσείο του Τεγέας, καθώς και ερείπια από την Αγορά, το Θέατρο και το αρχαίο στάδιο όπου τελούνταν αγώνες προς τιμή της Αλέας Αθηνάς. Τεγέα ονομαζόταν μέχρι πριν από χρόνια το χωριό της επαρχίας Μαντινείας Πιαλί, κοντά στα ερείπια της αρχαίας Τεγέας. Μετά μετονομάστηκε σε Αλέα.

Η ιστορία της Κερασιάς και της Βλαχοκερασιάς, δύο χωριών του σημερινού Δήμου Σκυρίτιδας δίπλα στο Δήμο Τεγέας δεν φαίνεται να είναι και πολύ παλιά. Την περιοχή αυτή τα αρχαία χρόνια κατείχε ο Δήμος Οιατών, όπως προαναφέρθηκε που ανήκε στο κράτος των Τεγεατών. Ο χώρος που κατοικούσαν οι Οιάτες ήταν ολόκληρη η ορεινή λεκάνη του Ευρώτα και του Αλφειού - Σαρανταπόταμου. Δεν

υπάρχουν ιστορικά δεδομένα για το πότε εξαφανίστηκε το Οίον. Δεν υπάρχουν επίσης ιστορικά κείμενα και μαρτυρίες για να μάθουμε πότε εποίκιστηκαν τα χωριά και από ποίους. Στη Ρωμαϊκή και στη Βυζαντινή εποχή ακόμα και στη Φραγκοκρατία πιθανών δεν κατοικούντο. Ο εποίκισμός έγινε αργότερα, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης και την υποταγή της Ελλάδας στους Τούρκους και όχι πριν το 1700 μ. Χ. Πιθανόν την εποχή 1770-1779 μ.Χ. μετά την αποτυχία του επαναστατικού κινήματος του Μοριά και το μεγάλο διωγμό των Χριστιανών, να εγκαταστάθηκαν για να σωθούν στα δύσβατα, απόμερα και δυσκολοθέατα μέρη των δύο Κερασιών οι γύρω κάτοικοι των πεδινών περιοχών της Τεγέας και της Σπάρτης. Αρχικά τα δύο χωριά ονομάστηκαν «Δώθε Κερασιά» και «Πέρα Κερασιά». Αργότερα μετονομάστηκαν σε «Αρβανιτοκερασιά» και «Βλαχοκερασιά» αντίστοιχα. Γύρω στο 1960 η Αρβανιτοκερασιά έγινε Κερασιά. Και τα δύο χωριά είναι πυκνόφυτα από λεύκες, πλατάνια, καρυδιές, μηλιές και κερασιές από όπου πήραν και το όνομά τους.

Η Μονεμβασία ή Μονεμβασιά ή Μονοβάσια, όπως λέγεται ο βράχος που υψώνεται στην ανατολική ακτή της Λακωνικής χερσονήσου, προκαλεί πάντα δέος και θαυμασμό κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορίας της. Την ίδρυση του αρχικού οικισμού, ψηλά στο πλάτωμα που βρίσκεται πάνω στο βράχο από τους Λακεδαιμονίους στα τέλη του 6ου αιώνα, ακολούθησε η δημιουργία δεύτερου οικισμού χαμηλά, και η σταδιακή ανάπτυξη του συνόλου σε μια πόλη με σημαντικό λιμάνι και μεγάλη στρατηγική σημασία. Ένα από τα προϊόντα που παρήγαγαν και διακινούσαν τότε οι Μονεμβασιώτες με τα καράβια τους ήταν το περίφημο κρασί, ο «μονεμβάσιος» των Βυζαντινών, η malvasia των Ενετών, το malmsey που έκανε γνωστό ο Σαίξπηρ. Η Μονεμβασιά δεν ακολούθησε τον υπόλοιπο Μοριά, όταν παραδόθηκε στους Τούρκους το 1460. Μετά από σύντομη παπική κατοχή ετέθη το 1464 υπό ενετική κυριαρχία και αρχίζει να χάνει την αίγλη της. Το 1540 παραδίδεται μαζί με το Ναύπλιο στους Τούρκους και πολλές αριστοκρατικές της οικογένειες φεύγουν προς τη Βενετία, την Κρήτη, την Κέρκυρα και αλλού. Το 1690 την ανακαταλαμβάνουν οι Ενετοί και γίνεται πρωτεύουσα μιας από τις τέσσερις επαρχίες του «Βασιλείου του Μορέως». Το 1717 παραδίδεται πάλι στους Τούρκους και εγκαταλείπεται ξανά. Κατά την Επανάσταση του 1821 ο ρόλος του λιμανιού ήταν σημαντικός στη μετεπαναστατική Ελλάδα.

Κατά την βυζαντινή εποχή στον οικισμό της Μονεμβασιάς υπήρχε η συνηθισμένη κοινωνική διαφοροποίηση ανάμεσα στην πάνω πόλη όπου έμεναν οι αριστοκράτες και στην κάτω πόλη το Προάστιο όπου έμεναν οι ναυτικοί. Στην πάνω πόλη βρισκόταν η έδρα της διοίκησης και κτίρια στρατιωτικής φύσης. Στην Α΄ Ενετοκρατία η οργάνωση της πάνω πόλης δεν άλλαξε, άρχισε όμως να φθίνει. Οι Τούρκοι την παρέλαβαν άδεια και πάλι άδεια παραδόθηκε το 1690 στους Ενετούς. Από τότε κατοικήθηκε ελάχιστα. Η κάτω πόλη αναπτύχθηκε πολύ κατά τον 14ο αιώνα. Η κάμψη της άρχισε στο τέλος του 14ου αιώνα και συνεχίστηκε κατά την Α΄ Ενετοκρατία. Την εποχή της Τουρκικής κυριαρχίας υπήρχε αρμονική συνύπαρξη Ελλήνων και Τούρκων παρόλο που οι κατοικίες των Τούρκων ήταν ξεχωριστά. Κατά τα 25 χρόνια της Β΄ Ενετοκρατίας υπήρχε μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα. Τότε έγιναν πολλά δημόσια κτίρια και σπίτια. Στην Β΄ Τουρκοκρατία Τούρκοι και Έλληνες έμεναν ανακατεμένοι. Η οικοδομική δραστηριότητα ήταν έντονη στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Τότε χτίστηκαν αρκετά απλουστευμένα νεοκλασικά σπίτια.

Βόρεια της Μονεμβασιάς βρίσκεται η περιοχή του Ζάρακα. Η αφετηρία του εποικισμού της περιοχής αυτής ανάγεται στους αρχαίους χρόνους. Σώζονται τα ίχνη δύο αρχαίων πόλεων: του Ζάρακα και των Κύφαντων. Ιδρύθηκαν πιθανότατα κατά την Υστεροελλαδική περίοδο (1600-1100 π.Χ.). Ο Ζάρακας, σύμφωνα με την αρχαία παράδοση που διέσωσε ο Πausanίας χτίστηκε από το γιό του βασιλιά της Καρύστου, ήρωα Ζάρακα. Η αρχαία πόλη ήταν γνωστή για τη φυσική οχυρότητα της θέσης της. Η πόλη αφού αρχικά καταστρέφεται από τον Πύρρο, σύμμαχο των Σπαρτιατών, αναγείρεται και πάλι κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, γνωρίζει μεγάλη οικονομική και πολιτιστική ακμή. Είναι μέλος του Κοινού των Λακεδαιμονίων και αργότερα του Κοινού των Ελευθερολακώνων. Με το μεγάλο σεισμό του 375 η πόλη καταστρέφεται ολοσχερώς. Τα Κύφαντα εντοπίζονται στη θέση του σημερινού οικισμού Κυπαρίσσι. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης ποτέ δεν έλαβε ανάλογη σπουδαιότητα. Ο Πausanίας κατά την περιήγηση του στην περιοχή το 174 π.Χ. αναφέρει την πόλη των Κυφάντων ερειπωμένη.

Η οικιστική συνέχεια της περιοχής του Ζάρακα μέχρι τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους είναι άγνωστη. Από τον 10ο αιώνα και μετά τα βυζαντινά μνημεία και τα ερείπια των οικισμών είναι τα τεκμήρια του εποικισμού της. Τα μεσαιωνικά χωριά του Ζάρακα, οι λεγόμενες σήμερα «Παλιοχώρες» ή «Κάστρα» είναι χτισμένα πάνω

σε υψώματα, στην περιοχή των σημερινών οικισμών Κυπαρίσσι, Χάρακας, Ρηχιά και Γέρακας.

Σύμφωνα με μερικές απόψεις, ύστερα από μελέτες των οικονομικών- κοινωνικών συνθηκών του πληθυσμού ως παλαιότερος οικισμός θεωρείται η Κρεμαστή. Ο εποίκισμός της εντάσσεται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ο οικισμός ανήκει στον αγροτικό χώρο της «αυτοκατανάλωσης». Παρόμοιες συνθήκες δημιουργίας και οικιστικής οργάνωσης φαίνεται να έχει και ο ερειπωμένος σήμερα οικισμός του Γκιότσαλη. Οι κάτοικοι του μέχρι το 1910 σταδιακά τον εγκατέλειψαν και εγκαταστάθηκαν στα πεδινά στον σημερινό οικισμό Άγιος Δημήτριος. Οι υπόλοιποι οικισμοί του Ζάρακα συγκροτούνται μετά την σύσταση του Ελληνικού κράτους. Η διαμονή στους οικισμούς ξεκινά ως προσωρινή και καταλήγει ως μόνιμη εγκατάσταση μετά την επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών.

Η συνεχής κατοίκηση της περιοχής από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι σήμερα έχει αφήσει πολύ σημαντικά μνημεία της ιστορίας τα οποία αποτελούν μια συνέχεια στη διαμόρφωση του χώρου και της φυσιογνωμίας της περιοχής καθώς πόλο έλξης επισκεπτών εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

4. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η γεωμορφολογία της περιοχής ιστορικά έχει διαμορφώσει τις επικρατούσες σχέσεις και χωρικές εξαρτήσεις⁵⁵ στα χωρικά υποσύνολα που διαπιστώνονται:

- Στο **δυτικό τμήμα** της περιοχής, δυτικά του Πάρνωνα, λειτουργεί ο **άξονας ανάπτυξης Τρίπολης – Σπάρτης – Γυθείου** ο οποίος διασχίζει την κοιλάδα του Ευρώτα. Περί αυτόν τον άξονα αναπτύσσεται και το δυτικό υποσύνολο της περιοχής ο Ταύγετος και οι πρόποδες του.
- Στο **ανατολικό τμήμα** της περιοχής αναπτύσσεται μια σειρά οικισμών που στρέφονται αμφίπλευρα προς τη θάλασσα και προς τις ανατολικές υπώρειες του Πάρνωνα, ως ανατολικό υποσύνολο.

Οι οικισμοί αυτοί συνδέονται μέσω **του παράκτιου επαρχιακού οδικού άξονα Άργους – Άστρους – Λεωνιδίου**.

Παραλλήλως λειτουργεί και ο άξονας **Άστρους – Τρίπολης** που διασυνδέει την ανατολική υποπεριοχή με την έδρα της Περιφέρειας

- Μέσα στον **καθ' εαυτό ορεινό όγκο του Πάρνωνα** και σε ύψος άνω των 800 μ. υπάρχουν ορισμένοι **αυστηρά ορεινοί οικισμοί**, όπως είναι οι Καρυές, ο Κοσμάς, η Καστάνιτσα κα.

Ως προς τους **κύριους και δευτερεύοντες άξονες ανάπτυξης** που εντοπίζονται στην περιοχή μελέτης με κριτήρια πληθυσμιακής βάσης, επάρκειας υποδομών, εξωτερικών οικονομιών και προωθητικών δραστηριοτήτων, με ειδική επιρροή στην περιοχή μελέτης, καταγράφονται:

- Κύριοι Αναπτυξιακοί Άξονες** με επιρροή στην περιοχή μελέτης
 - Αθήνας – Τρίπολης - Καλαμάτας (Κεντρικός Αναπτυξιακός Άξονας, εθνικής εμβέλειας)
 - Κορίνθου – Άστρους (Εθνικής Εμβέλειας)
- Δευτερεύοντες αναπτυξιακοί άξονες**, με επιρροή στην περιοχή μελέτης
 - Άστρους – Λεωνιδίου – Μονεμβασιάς
 - Τριπόλεως – Σπάρτης - Γυθείου

⁵⁵ Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.30, Σεπτέμβριος 2003

Από την άποψη των διαμορφωμένων ή και των επιθυμητών χωροταξικών σχέσεων και εξαρτήσεων που συγκροτούν **εσωτερικές ενότητες σχεδιασμού και προγραμματισμού** μέσα στα όρια της περιοχής μελέτης, θα μπορούσαν να διακριθούν οι παρακάτω ενότητες, ανάλογα με τον επικρατούντα αναπτυξιακό χαρακτήρα τους:

- Το **δυτικό υποσύνολο** της περιοχής που αναπτύσσεται στις δυτικές παρειές του όρους Πάρνωνα και την ανατολική πλευρά του Ταυγέτου μέχρι το προς δυσμάς όριο της περιοχής μελέτης προς το Ν. Μεσσηνίας και μέχρι τις εκβολές του Ευρώτα, χωρίς να τις περιλαμβάνει μπορεί να ενεργοποιηθεί ως αγροτική περιαστική περιοχή με επίκεντρο την Τρίπολη και τη Σπάρτη, στο πλαίσιο δημιουργίας εταιρικής σχέσης πόλης – υπαίθρου. **(Ζώνη Ταυγέτου)**
- Το **ανατολικό υποσύνολο** της περιοχής μελέτης που αναπτύσσεται στις ανατολικές παρειές του Πάρνωνα μέχρι το παράκτιο μέτωπο μπορεί να αναπτυχθεί ως ορεινή περιοχή με δυνατότητες ανάπτυξης ήπιων δραστηριοτήτων τουρισμού και αναψυχής. **(Ζώνη Πάρνωνα)**
- Τέλος το **ΝΑ υποσύνολο** στο ακρωτήριο του Μαλέα μπορεί να αναπτυχθεί ως αγροτική περιοχή με δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης και ιδιαίτερα ιστορικά χαρακτηριστικά. **(Ζώνη Μονεμβάσιας)**

5. ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Από την άποψη των χωροταξικών σχέσεων και εξαρτήσεων αναφορικά με τα πρωτεύοντα, δευτερεύοντα και τριτεύοντα αστικά κέντρα που άμεσα επηρεάζουν ή υπάγονται στην περιοχή μελέτης και ειδικότερα την Τρίπολη (1^{ου} επιπέδου), τη Σπάρτη (2^{ου} επιπέδου), το Γύθειο (3^{ου} επιπέδου), το Άστρος Κυνουρίας (3^{ου} επιπέδου), το Λεωνίδιο (3^{ου} επιπέδου), τους Μολάους (3^{ου} επιπέδου) και τη Νεάπολη (3^{ου} επιπέδου), οι οικισμοί της περί τον Πάρνωνα περιοχής διαμορφώνουν ομάδες με εσωτερικές συνδέσεις, εμπορευματικές ροές, μετακινήσεις για εργασία, κ.λ.π. ως εξής⁵⁶:

- Μια πρώτη βασική ομαδοποίηση οικισμών αφορά το δίκτυο που αναπτύσσεται στην επαρχία Κυνουρίας μέχρι και το Δήμο Λεωνιδίου το οποίο εξαρτάται χωροταξικά κατά κύριο λόγο από την Τρίπολη και δευτερευόντως από το Άστρος Κυνουρίας και το Λεωνίδιο.
- Μια δεύτερη ομαδοποίηση οικισμών αφορά το δίκτυο που αναπτύσσεται στην κοιλάδα του Ευρώτα το οποίο εξαρτάται χωροταξικά κυρίως από τη Σπάρτη, κατά δεύτερο δε λόγο από τους Μολάους.

Με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των οικιστικών κέντρων τα οποία είτε εντάσσονται είτε επηρεάζουν άμεσα την περιοχή μελέτης κατά κατηγορία (1^{ου} 2^{ου} και 3^{ου} επιπέδου), ο υφιστάμενος και επιθυμητός ρόλος των βασικών αστικών κέντρων καταγράφεται ως εξής:

- Η **Τρίπολη** (εκτός των ορίων της περιοχής), ως οικιστικό κέντρο 1^{ου} επιπέδου συνορεύει με το βόρειο τμήμα της περιοχής μελέτης και αποτελεί την έδρα της Περιφέρειας και του Νομού Αρκαδίας, είναι δε επιπλέον έδρα Εφετείου, έδρα του νεοϊδρυθέντος Πανεπιστημίου, κέντρο διοικητικών και κοινωνικών υπηρεσιών περιφερειακής εμβέλειας και στην άμεση ζώνη επιρροής της περιλαμβάνει τους δήμους Σκυρίτιδας και Τεγέας από την περιοχή ευρείας επιρροής του Πάρνωνα.
- Η **Σπάρτη** (εκτός των ορίων της περιοχής), ως οικιστικό κέντρο 2^{ου} επιπέδου είναι έδρα του Νομού Λακωνίας, κέντρο παροχής διοικητικών και πολιτιστικών υπηρεσιών και δραστηριοτήτων, έδρα Πανεπιστημιακών

⁵⁶ Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.32, Σεπτέμβριος 2003

Τμημάτων και στην άμεση ζώνη επιρροής της περιλαμβάνει του δήμους Πελλάνας, Οινούντος, Μυστρά, Θεραπνών και την Κοινότητα Καρυών από την περιοχή μελέτης.

- Το **Γύθειο** (εκτός των ορίων της περιοχής), ως οικιστικό κέντρο 3^{ου} επιπέδου, είναι κέντρο τουριστικής ανάπτυξης και παροχής υπηρεσιών με επιρροή στους δήμους Σμύνους και Κροκεών από την περιοχή μελέτης, ταυτόχρονα δε αποτελεί επιβατικό και εμπορευματικό λιμάνι σε σύνδεση με τα Κύθηρα και την Κρήτη.
- Το **Άστρος Κυνουρίας** (εντός των ορίων της περιοχής), ως οικιστικό κέντρο 3^{ου} επιπέδου, είναι κέντρο τουριστικής ανάπτυξης και παροχής υπηρεσιών στους οικισμούς που περιλαμβάνονται μέσα στα όρια του δήμου Β. Κυνουρίας ο οποίος είναι και ιδιαίτερα εκτεταμένος.
- Το **Λεωνίδιο** (εντός των ορίων της περιοχής), ως οικιστικό κέντρο 3^{ου} επιπέδου, είναι κέντρο τουρισμού, αναψυχής και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και παροχής διοικητικών και κοινωνικών υπηρεσιών στην Κοινότητα Κοσμά και τους οικισμούς της ζώνης επιρροής του μέσα στα όρια του δήμου Λεωνιδίου.
- Οι **Μολάοι** (εντός των ορίων της περιοχής), ως οικιστικό κέντρο 3^{ου} επιπέδου, είναι κέντρο παραγωγής προϊόντων του πρωτογενή τομέα και παροχής υπηρεσιών στους δήμους Ζάρακα, Νιάτων, Βοιών, Μονεμβασιάς και Ασωπού της περιοχής μελέτης.

6. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Εντοπίζεται μεγάλη ποικιλία βιοτόπων και σημαντικός αριθμός φυτών και ζώων⁵⁷. Η αριθμητική αυτή υπεροχή συμβαδίζει με την πραγματική αξία του έμβιου κόσμου της περιοχής. Πρόκειται για οικοσυστήματα εξαιρετικά εύθραυστα και ασταθή, γεγονός που σημαίνει ότι τυχόν εξωτερικές πιέσεις (π.χ. από οικονομικές δραστηριότητες, από επέκταση της ζώνης κατοικίας, από αλλαγές στις χρήσεις γης) μπορεί γρήγορα να οδηγήσουν στη μεταβολή ενός βιότοπου, ή στην εξαφάνιση ενός είδους. Στον Πάρνωνα καταγράφεται η παρουσία του ασιατικού είδους κέδρου (*Juniperus drupacea*) που συναντάται σε θαμνώδη ή δενδρώδη μορφή και φτάνει έως τα 20 μέτρα. Το είδος αυτό παρουσιάζει φυτογεωγραφικό ενδιαφέρον καθώς η κύρια περιοχή εξάπλωσης του βρίσκεται στην Ανατολία (οροσειρά Τάυρου, Συρία και Λίβανο), και στην Ελλάδα απαντά αποκλειστικά στον Πάρνωνα. Ο αριθμός ειδών και υποειδών φυτών στον Πάρνωνα ξεπερνά τα 600 (από αυτά έχουν καταγραφεί και αναγνωριστεί μέχρι σήμερα 113 σπάνια φυτά), από τα οποία 16 είναι αποκλειστικά ενδημικά του βουνού, όπως ο αγριοπανσές του Πάρνωνα, η Κενταύρια του Πάρνωνα, το Κυκλάμινο το Πελοποννησιακό κ.α. Η ορνιθοπανίδα είναι ιδιαίτερα πλούσια και περιλαμβάνει 217 είδη, τα οποία ζουν μόνιμα στην περιοχή (τα 53 είναι απειλούμενα ή / και προστατευόμενα). Τα πιο σπάνια είναι ο χρυσαετός, ο τσίφτης, ο σταυραετός και ο πορφυροτσικνιάς, ο οποίος απαντά στον υγρότοπο του Μουστού. Στα δάση του Πάρνωνα κοινά και χαρακτηριστικά είδη δασόβιων πουλιών που συναντά κανείς είναι οι κίσσες, το κοτσύφι, ο σπίνος, οι παπαδίτσες κ.α. Στα ξέφωτα και τις ξερές τοποθεσίες αφθονούν τα ερπετά (σπιτόφιδο, ασινόφιδο, σαπίτης). Στις ορθοπλαγιές συναντώνται αρκετά αρπακτικά όπως ο πετρίτης, το βραχοκιρκίνεζο, ο σπιζαετός κ.α. Ο δε υγρότοπος του Μουστού, χρησιμοποιείται ως σταθμός διατροφής και διαχείμασης πολλών σπάνιων μεταναστευτικών υδρόβιων και παραυδάτιων ειδών. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν και οι παλαιοί βοσκότοποι, αραιοί θαμνώνες και δρυοδάση που προσφέρουν ιδανικές συνθήκες κυνηγιού για μικρά και μεσαία αρπακτικά πουλιά (φιδαιτός, γερακίνα) και μεσαία θηλαστικά (αλεπού, νυφίτσα). Από τα θηλαστικά, σπάνιο και απειλούμενο μπορεί να θεωρηθεί μόνο το τσακάλι, του οποίου οι πληθυσμοί μειώνονται συνεχώς στην Ελλάδα.

⁵⁷ Πίνακας με την Πανίδα και την χλωρίδα της Περιοχής επισυνάπτεται στο παράρτημα.

Το περιβάλλον αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό πόρο, που μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο σχεδιασμού εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ταυτόχρονα δε, αποτελεί την ποιοτική συνιστώσα όσον αφορά το επίπεδο διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού.

Εθνικά Πάρκα⁵⁸

Στην περιοχή υπάρχει το «**Εθνικό Πάρκο Πάρνωνα – Υγροτόπου Μουστού**» στο οποίο εντάσσονται οι περιοχές που προτείνονται για ένταξη στο δίκτυο «NATURA 2000».

Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους

Ως τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ορίζονται οι περιοχές που διακρίνονται για τη μεγάλη αισθητική και πολιτιστική τους αξία, οι οποίες ταυτόχρονα προσφέρονται για την αναψυχή του κοινού και συμβάλλουν στην προστασία και την αποδοτικότητα των φυσικών πόρων, λόγω των ιδιαίτερων φυσικών ή ανθρωπογενών χαρακτηριστικών τους (Ν.5351/1932 και Ν. 1465/1950).

Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης

Διατηρητέα μνημεία της φύσης είναι εκτάσεις, δημόσιες ή μη, που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστούν ως εθνικοί δρυμοί ή αισθητικά δάση, αλλά παρουσιάζουν ιδιαίτερη παλαιοντολογική, γεωμορφολογική και ιστορική σημασία. Διατηρητέα μνημεία της φύσης είναι επίσης δέντρα ή συστάδες δέντρων, υγροβιότοποι και σπάνια είδη φυτών που παρουσιάζουν ιδιαίτερη βοτανική, φυτογεωγραφική, αισθητική και ιστορική σημασία (Ν.Δ. 996/1971, ΦΕΚ Α 192 6/10/1971). Ένα εκ των οποίων βρίσκεται στην περιοχή παρέμβασης και ειδικότερα το Δάσος Δενδροκέδρων στην Κυνουρία Αρκαδίας

Περιοχές NATURA 2000 (ΦΥΣΗ 2000)

Η Κοινοτική Οδηγία 92/43 της Ε.Ε περί «Διατήρησης των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» έχει σκοπό να συμβάλλει στην διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και της αυτοφυσούς χλωρίδας και άγριας πανίδας στην επικράτεια των κρατών – μελών της Ε.Ε. Ειδικότερα, μέσω της δημιουργίας ενός δικτύου Ειδικών Ζωνών Διατήρησης, γνωστό ως ΦΥΣΗ 2000, στοχεύει στο να εξασφαλίσει

⁵⁸ Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.20, Σεπτέμβριος 2003

καθεστώς προστασίας για τους φυσικούς οικοτόπους. Σύμφωνα με την Οδηγία, τα κράτη-μέλη οφείλουν να λάβουν μέτρα που θα διασφαλίσουν τη διατήρηση ή/και αποκατάσταση των φυσικών οικοτόπων, των οικοτόπων (βιοτόπων) των ειδών και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας που αναφέρονται στα Παραρτήματα της Οδηγίας, συνεκτιμώντας και τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής.

1. Περιοχή Παράλιου Άστρους και Λιμνοθάλασσας Μουστού

Κωδικός περιοχής: GR 2520003 Έκταση: 3.747 εκτ. Καθεστώς προστασίας:

- Εθνικό Πάρκο Πάρνωννα - υγροτόπου Μουστού

- 8% της περιοχής έχει χαρακτηριστεί καταφύγιο θηραμάτων (ΦΕΚ 520/Β/70)

Η λιμνοθάλασσα Μουστού καλύπτει το 45% της περιοχής *ΦΥΣΗ 2000* και χρησιμοποιείται για ιχθυοκαλλιέργεια, ενώ ενδείκνυται να χρησιμοποιηθεί για εκπαιδευτικούς και επιστημονικούς σκοπούς. Απειλείται όμως από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως το κυνήγι θηραμάτων και πτηνών, ενώ την άνοιξη απειλείται με υπερβόσκηση.

2. Όρος Ωρίωντα

Κωδικός περιοχής : GR 2520004 Έκταση: 2.473 εκτ.

Καθεστώς προστασίας: - Εθνικό Πάρκο Πάρνωννα - υγροτόπου Μουστού

Ανήκει στην οροσειρά του Πάρνωννα και χαρακτηρίζεται από ποικιλότητα ως προς το τοπογραφικό ανάγλυφο, με κοιλάδες και χαράδρες σε διάφορα βάθη. Η σπουδαιότητα του όρους οφείλεται στο υψηλό ποσοστό φυτοκάλυψης του με την πυκνή βλάστηση να αποτελεί καταφύγιο για ποώδη φυτά και ζώα. Τα βραχώδη κατακόρυφα πρηνή των κορυφών αποτελούν ενδιαίτημα για πουλιά μεγάλης οικολογικής σημασίας.

3. Μονή Ελώνας και χαράδρα Λεωνιδίου

Κωδικός περιοχής : GR 2520005 Έκταση: 7.163 εκτ.

Καθεστώς προστασίας: - Εθνικό Πάρκο Πάρνωννα - υγροτόπου Μουστού

Πρόκειται για μια μεγάλη χαράδρα στην ανατολική πλευρά του Πάρνωννα , που αρχίζει από το χωριό Κοσμάς, διασχίζει το μοναστήρι της Ελώνας και καταλήγει στο Λεωνίδιο. Η σπουδαιότητα της περιοχής έγκειται στο ότι έχουν βρεθεί πολύ ενδιαφέροντα φυτικά είδη (π.χ *Potentilla arcadiensis*).

4. Όρος Πάρνωννα και περιοχή μονής Μαλεβής

Κωδικός περιοχής : GR 2520006 Έκταση: 55.593 εκτ.

Καθεστώς προστασίας:

- Εθνικό Πάρκο Πάρνωννα - υγροτόπου Μουστού

- Διατηρητέο μνημείο της φύσης (Δάσος δενδροκέδρων στην Κυνουρία, ΦΕΚ 121/Δ/80) – 3% της περιοχής έχει χαρακτηριστεί καταφύγιο θηραμάτων (ΦΕΚ 566/Β/85)

Είναι από τις αρχαιότερες περιοχές της Πελοποννήσου και όπως ο Ταΰγετος, ήταν απομονωμένη για ένα μακρύ χρονικό διάστημα. Στις πλαγιές της φύονται δάση κωνοφόρων και είναι η μόνη περιοχή στην Ευρώπη με *Juniperus drupacea*. Η σπουδαιότητα της οροσειράς του Πάρνωνα είναι ότι παρουσιάζει πολλούς τύπους οικοτόπων που αποτελούν καταφύγιο για 100 περίπου ελληνικά ενδημικά, 6 από τα οποία είναι αποκλειστικά ενδημικά της περιοχής.

5. Όρη Γιδοβούνι, Χιονοβούνι, Γαϊδουροβούνι, Κοράκια, Καλογεροβούνι, Κουλοχέρα και περιοχή Μονεμβασιάς

Κωδικός περιοχής : GR 2540001 Έκταση: 29.093 εκτ. Καθεστώς προστασίας:

- 13% της περιοχής έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο θηραμάτων (ΦΕΚ 793/77) - Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά και ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας. Σε ολόκληρη την περιοχή υπάρχει μεγάλη ποικιλία οικολογικών θώκων. Περιλαμβάνει σημαντικούς βιότοπους αναπαραγωγής μεγάλου αριθμού σημαντικών αρπακτικών ειδών της ορνιθοπανίδας. Ωστόσο, η περιοχή δέχεται τις επιδράσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες καθώς και την έντονη ανοικοδόμηση γύρω από την περιοχή του Ενετικού κάστρου της Μονεμβασιάς, με αποτέλεσμα να απειλείται η μοναδική χλωρίδα της περιοχής.

6. Λαγκάδα Τρύπης

Κωδικός περιοχής : GR 2540005 Έκταση: 1.607 εκτ. Καθεστώς προστασίας: Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά σε μία ενότητα μαζί με τον Ταΰγετο και ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας με τίτλο «Όρος Ταΰγετος – Λαγκάδα Τρύπης». Αποτελεί το μοναδικό φυσικό μονοπάτι που διασχίζει την οροσειρά του Ταΰγету από την Σπάρτη ως την Καλαμάτα. Στην περιοχή αυτή αναπτύσσονται περισσότερα από 35 ενδημικά φυτά, τα οποία λόγω της υπερβολικής συλλογής τους οδηγούνται στην πληθυσμιακή τους ελάττωση.

7. Όρος Ταΰγετος

Κωδικός περιοχής : GR 2550006 Έκταση: 53.625 εκτ. Καθεστώς προστασίας:

- 3% της περιοχής έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο θηραμάτων (ΦΕΚ 604/Β/76)

- Επικαλύπτεται μερικώς από Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΦΕΚ 279/Β/79)

Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά και ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας. Το όρος Ταΰγετος, μήκους κεντρικής οροσειράς μεγαλύτερο από 40 χλμ., είναι ένα ορεινό συγκρότημα που περιλαμβάνει τις υψηλότερες κορυφές της Πελοποννήσου (2.407μ.). Την βλάστηση της περιοχής συνθέτουν δάση από *Pinus nigra*ssp. *Pallasiana* και την κεφαλληνιακή ελάτη.

8.Περιοχή Νεάπολης (Βοϊών) και νήσος Ελαφώνησος

Κωδικός περιοχής : GR 2550002 - Έκταση: 26.880 εκτ. Περιλαμβάνει τμήμα της χερσονήσου που καταλήγει στο ακρωτήριο Μαλέας. Κοντά στην Βιγγλάφια βρίσκεται ο υγρότοπος (λιμνοθάλασσα) Στρογγυλή με βλάστηση αμμοθινών. Περιλαμβάνεται επίσης η Ελαφώνησος με κύριο ενδιαφέρον τις εκτεταμένες αμμοθίνες.

9. Λίμνη Τάκα

Κωδικός περιοχής : GR2520002 - Έκταση: 1033,15 εκτ. Ο υγρότοπος είχε την μορφή έλους αλλά υποβαθμίζεται από την αποξήρανση και την δημιουργία ταμιευτήρα.

Μη Θεσμοθετημένες Περιοχές Προστασίας με ιδιαίτερο ενδιαφέρον

Ως αξιόλογα μνημεία της φύσης, τα οποία δεν διέπονται από κάποιο καθεστώς προστασίας είναι η περιοχή των απολιθωμένων στον Δ. Βοϊών, το Σπήλαιο Καστανιάς στην περιοχή Καστανιά του Δ. Βοϊών και 4 πλατάνια ηλικίας 3.000 ετών περίπου (εποχής Μενελάου) στην θέση Παναγιά στον Δήμο .Β. Κυνουρίας.

α) ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ⁵⁹

ι) Περιοχή Οικοανάπτυξης

Σύμφωνα με το Ν. 1650/86 (άρθρο 19, παρ. 5) ως Περιοχές Οικοανάπτυξης χαρακτηρίζονται εκτεταμένες περιοχές που περιλαμβάνουν χωριά ή οικισμούς, εφόσον παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας των

⁵⁹ Πρόγραμμα Αντιμετώπισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Προβλημάτων Και Συστήματος Λειτουργίας Και Διαχείρισης Όρους Πάρνωνα – Υγροτόπου Μουστου (Οικολογικό Πάρκο), Τελική Μελέτη, Υ.Πε.Χω.Δ.Ε., Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, σελ. 16, Αθήνα, Νοέμβριος 2001

φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών και παράλληλα προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που εναρμονίζονται με την προστασία της φύσης και του τοπίου. Η συνύπαρξη σημαντικών στοιχείων του φυσικού με χαρακτηριστικά του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που στη διάρκεια του χρόνου έχουν αποκτήσει μία δυναμική σχέση.

ii) Περιοχή Απόλυτης Προστασίας της Φύσης

Σύμφωνα με το άρθρο 19, παρ. 1 του Ν. 1650/86 « ως Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης χαρακτηρίζονται εκτάσεις με εξαιρετικά ευαίσθητα οικοσυστήματα, βιότοποι σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας ή άγριας πανίδας ή εκτάσεις που έχουν αποφασιστική θέση στον κύκλο ζωής σπάνιων ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών της άγριας πανίδας».

Στην περιοχή της Μονής Μαλεβής αναπτύσσεται ο Δενδρόκεδρος που από όλη την Ευρώπη εμφανίζεται μόνο στην περιοχή του Πάρνωνα και επιπρόσθετα στην περιοχή έχουν καταγραφεί αρκετά σπάνια, απειλούμενα, ενδημικά και προστατευόμενα είδη της χλωρίδας. Η περιοχή προστατεύεται ως Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης.

Η περιοχή του υγρότοπου Μουστού έχει ιδιαίτερη σημασία για τα μεταναστευτικά είδη της ορνιθοπανίδας ενώ στην περιοχή έχουν καταγραφεί αρκετά σπάνια, απειλούμενα, ενδημικά και προστατευόμενα είδη της πανίδας. Ο υγρότοπος αυτός είναι μοναδικός σε όλη την Αν. Πελοπόννησο.

iii) Περιοχές Προστασίας της Φύσης

Σύμφωνα με το άρθρο 19, παρ. 2 του Ν. 1650/86 «ως περιοχές προστασίας της φύσης χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής αξίας». Όπως προκύπτει από την ανάλυση των βιοτικών χαρακτηριστικών της περιοχής μελέτης, το σύνολο των προτεινόμενων περιοχών για το θεσμικό αυτό καθεστώς παρουσιάζει μεγάλη οικολογική και βιολογική αξία (Δενδρόκεδρος - σπάνια, απειλούμενα, ενδημικά και προστατευόμενα είδη χλωρίδας - ρέματα).

iv) Περιφερειακή Ζώνη Προστασίας

Σύμφωνα με το άρθρο 18, παρ. 4 του Ν. 1650/86 «Αν για την προστασία και διατήρηση των περιοχών, των στοιχείων ή των συνόλων της προηγούμενης παραγράφου, επιβάλλεται παράλληλα η εφαρμογή ορισμένων μέτρων σε γειτονικές εκτάσεις, οι παραπάνω περιοχές, τα στοιχεία ή τα σύνολα αποτελούν

κεντρικό τμήμα μίας ευρύτερης περιοχής στην οποία τα αναγκαία μέτρα προστασίας κλιμακώνονται κατά ζώνες».

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η περιοχή του υγροτόπου Μουστού χαρακτηρίζεται από την παρουσία σπανίων και απειλούμενων ειδών πανίδας, ιδιαίτερα ορνιθοπανίδας. Για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία και διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του μοναδικού αυτού υγροτόπου στην Αν. Πελοπόννησο κρίνεται αναγκαία η εφαρμογή ορισμένων μέτρων προστασίας γύρω από τον πυρήνα του υγροτόπου.

β) ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ⁶⁰

ι) Περιοχή Οικοανάπτυξης

Τα μέτρα που αφορούν συνολικά στην Περιοχή Οικοανάπτυξης αποτελούν ουσιαστικά μέτρα τα οποία κατάλληλα εφαρμοζόμενα μπορούν να διατηρήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής και παράλληλα, μέσω των κατάλληλων παρεμβάσεων, να τα αναβαθμίσουν και να τα αναδείξουν.

Η απαγόρευση των λατομείων κρίνεται σκόπιμη εφόσον αποτελεί μία δραστηριότητα η οποία καταστρέφει το τοπίο. Παρόλο αυτά, δεν προτείνεται να κλείσουν τα λατομεία μαρμάρου. Προτείνεται ειδική ρύθμιση και ειδική διερεύνηση γι' αυτά στα πλαίσια των προτεινόμενων όρων, δεδομένου ότι σήμερα η εξόρυξη μαρμάρων είναι σημαντική οικονομική δραστηριότητα για την περιοχή. Παράλληλα, προτείνεται να επιτραπεί η λειτουργία λατομείων που παράγουν λατομικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται τοπικά για την αποκατάσταση παλαιών κατασκευών ή κατασκευή νέων που διατηρούν τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά.

Η ελαχιστοποίηση διάνοιξης νέων δρόμων κρίνεται επίσης αναγκαία διότι το υπάρχον δίκτυο επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες μετακίνησης και μεταφορών στην περιοχή. Οποιαδήποτε παραπάνω επέκταση του οδικού δικτύου θα έχει ως αποτέλεσμα και την αλλοίωση του τοπίου στην περιοχή αλλά και την πιθανή ενίσχυση παράνομων δραστηριοτήτων δύσκολα ελέγξιμων.

Στην περιοχή δεν αποτελούν ιδιαίτερο πρόβλημα τα μεγάλα έργα και οι δραστηριότητες αλλά τα πολλά μικρά έργα που το καθένα μόνο του πιθανόν να μη

⁶⁰ Ομοίως με παραπάνω, σελ 17

δημιουργεί σημαντικό πρόβλημα αλλά το σύνολο αυτών κινδυνεύει να αλλοιώσει τον χαρακτήρα της.

Τέλος, οι προτεινόμενες χρήσεις και προτεινόμενοι ειδικοί όροι δόμησης στοχεύουν στη διατήρηση της δόμησης στην παραδοσιακή κλίμακα και στην προστασία του τοπίου. Εντούτοις δεν προτείνονται ιδιαίτερα μεγάλοι περιορισμοί οι οποίοι θα λειτουργούσαν σαν αντικίνητρο στην παραμονή και δραστηριοποίηση των κατοίκων στην περιοχή.

ii) Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης

Τα μέτρα που προτείνονται για τις Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης προκύπτουν ουσιαστικά από το σκοπό για τον οποίο κηρύσσονται αυτές, ο οποίος είναι η προστασία και αναβάθμιση των ιδιαίτερων και μοναδικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος.

Η απαγόρευση κίνησης τροχοφόρων, η απαγόρευση συλλογής και κοπής ειδών, η πλήρης απαγόρευση κυνηγιού καθώς και η απαγόρευση κάθε έργου αποτελούν μέτρα τα οποία εκφράζουν και την απόλυτη θεσμική υπόσταση των περιοχών αυτών σύμφωνα με το Ν. 1650/86. Επίσης, η απαγόρευση της ελεύθερης διακίνησης πεζών είναι αναγκαία διότι αυτή δημιουργεί επίσης προβλήματα (πάτημα φυτών, απορρίμματα, θόρυβο, κλπ.). Η απαγόρευση της ελεύθερης διακίνησης επισκεπτών δε σημαίνει ότι οι περιοχές αυτές είναι απαγορευμένες στον άνθρωπο, αλλά ότι ο άνθρωπος θα κινείται σε συγκεκριμένα οροθετημένα μονοπάτια από τα οποία μπορεί να κατανοεί την περιοχή. Η απαγόρευση, εκτός από την ανάγκη προστασίας, διασφαλίζει επίσης και τον χαρακτήρα των περιοχών αυτών στην αντίληψη των επισκεπτών, οι οποίοι πρέπει να κατανοούν ότι οι περιοχές αυτές είναι πραγματικά κάτι ιδιαίτερο και ως εκ τούτου η όλη συμπεριφορά τους σε αυτές πρέπει να στηρίζεται στο σεβασμό της φύσης.

iii) Περιοχές Προστασίας της Φύσης

Οι βασικότεροι στόχοι είναι η διαφύλαξη των χαρακτηριστικών του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής καθώς και ο έλεγχος των δραστηριοτήτων σε αυτές. Επειδή οι περιοχές αυτές προστατεύονται κυρίως για την χλωρίδα τους, είναι αναγκαίο να μην υπάρξουν παρεμβάσεις φύτευσης, εκτός και αν αυτές αποτελούν συγκεκριμένους σκοπούς προστασίας και αποκατάστασης της υπάρχουσας χλωρίδας.

Προτείνεται η απαγόρευση της κίνησης οχημάτων εκτός υπαρχόντων δρόμων και η συλλογή φυτών χωρίς άδεια. Επειδή οι περιοχές αυτές είναι κοντά σε οικισμούς⁶¹ κρίνεται σκόπιμο να υπάρξει διαφοροποίηση στην απαγόρευση της κίνησης οχημάτων σε συγκεκριμένους υπάρχοντες δρόμους μεταξύ επισκεπτών και κατοίκων και εφόσον οι δεύτεροι μετακινούνται για συγκεκριμένες ανάγκες, σχετικές με παραγωγικές δραστηριότητες.

iv) Περιφερειακή ζώνη προστασίας

Η ιδιαίτερη αξία του υγρότοπου Μουστού σηματοδοτεί την ανάγκη υποβολής ειδικών μέτρων περιφερειακά του υγρότοπου, ώστε να αποφευχθούν κίνδυνοι υποβάθμισης και αλλοίωσης του χωρικού περιβάλλοντος.

⁶¹ Περιοχές Καστάνιτσας, Αγίου Ιωάννη-Ορεινής Μελιγούς, Παλαιοχωρίου, Αγ. Βασιλείου και Πλατανακίου

7. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

α) ΤΟ ΤΣΑΚΩΝΙΚΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ

Ένα σημαντικό τμήμα της περιοχής του Πάρνωννα είναι μέρος της Τσακωνιάς, δηλαδή της περιοχής που κατοικείται από τους Τσάκωνες. Η περιοχή της Τσακωνιάς περιλαμβάνει πολλά χωριά, τα σπουδαιότερα από τα οποία είναι ο Πραστός (ιστορική πρωτεύουσα της Τσακωνιάς), η Καστάνιτσα, η Σίταινα, τα Μέλανα, τα Σαπουνακείκα, η Παλαιόχωρα, το Λεωνίδιο, ο Αγ. Ανδρέας και ο Τυρός.

Οι Τσάκωνες θεωρούνται αυτόχθονες στην περιοχή και έχουν καταφέρει μέχρι σήμερα να διατηρήσουν τη διάλεκτό τους, η οποία διαιρείται σε δύο επιμέρους ιδιώματα. Το βόρειο (χωριά Καστάνιτσα και Σίταινα) και το νότιο (Πραστός, Λεωνίδιο, Τυρός). Τα τσακωνικά είναι η μόνη νεοελληνική διάλεκτος που προέρχεται από την κοινή, αλλά αποτελεί εξέλιξη της αρχαίας δωρικής διαλέκτου.

Σήμερα τα τσακωνικά μιλούνται μόνο από τους υπερήλικες κατοίκους της Ν.Α. Αρκαδίας, ενώ οι μεσήλικες και ορισμένοι νέοι έχουν παθητική γνώση της. Αξιόλογες προσπάθειες καταβάλλονται για να μην ξεχαστούν. Εκτός από την καταγραφή της διαλέκτου, ζωντανεύει σε τοπικές εορτές (Λεωνίδιο) αλλά και σε εκκλησία του Τυρού, όπου ο παπά-Ηλίας Ψαρρολόγος τελεί ορισμένες ημέρες του χρόνου την λειτουργία στα τσακωνικά⁶².

β) ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Στην περιοχή ασκούνται παραδοσιακά ορισμένα ατομικά ή / και συλλογικά επαγγέλματα⁶³. Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα από τα παραδοσιακά επαγγέλματα έχουν σήμερα εκτοπιστεί από την τεχνολογία, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στα ατομικά επαγγέλματα η εργασία γινόταν από το μάστορα και το βοηθό του (παραγιό ή μαθητούδι). Χαρακτηριστικά τέτοια επαγγέλματα ήταν του σαγματοποιού (σαμαρτζή ή σαμαρά), του πεταλωτή (αλμπάνη ή καλιγωτή), του υποδηματοποιού (παπουτσή ή τσαγκάρη), του ρασά, του σιδηρουργού (σιδερά), του κασσιτερωτή (γανωματή ή γανωτή ή καλαϊτζή), του ράφτη (κάλφα), του αργυροχρυσόχου (χρυσικού ή χρυσοχόου), του βαρελοποιού (βαρελά ή βαγενά).

⁶² Περιηγήσεις», Τεύχος 30, Εφημερίδα Ημερησία, Αθήνα 2004

⁶³ Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.42, Σεπτέμβριος 2003

Συγκεκριμένα, οι βαρελοποιοί από τα Καστριτοχώρια φημίζονταν για την καλή ποιότητα της δουλειάς τους, φτιάχνοντας παντός είδους και μεγέθους βαρέλια και ξύλινα αντικείμενα για οικιακή χρήση. Η χτενοποιία, εξάλλου, αποτελούσε τα παλαιότερα χρόνια τη βασική πηγή εισοδήματος των Κοσμιτών. Οι Κοσμίτες χτενάδες (γεωργατζάδες) έφτιαχναν άριστης ποιότητας χτένια για τους αργαλειούς και η φήμη τους είχε φτάσει μέχρι τη Ρωσία.

Στα συλλογικά επαγγέλματα η εργασία γινόταν από ομάδες τεχνιτών, βοηθών και εργατών, τα λεγόμενα «μπουλούκια». Αρχηγός ήταν ο πρωτομάστορας και ακολουθούσαν οι μαστόροι, οι μαθητάδες και οι εργάτες. Συλλογικά επαγγέλματα ήταν των χτιστάδων, των караβομαραγκών, των ανθρακοποιών (καρβουνιαραίων), των υλοτόμων (ξυλοκόπων), των ασβεστοποιών (καμιναραίων) κ.ά.

Όσον αφορά την ασβεστοποιία και την υλοτομία, αποτελούσαν τα βασικότερα επαγγέλματα πολλών Καστανισσιωτών. Μέχρι το 1940 ποσοστό μεγαλύτερο του 50% των κατοίκων της Καστάνιτσας ήταν ασβεστοποιοί (καμιναραίοι). Τα μπουλούκια των καμιναραίων αναχωρούσαν γύρω στα μέσα Νοεμβρίου, για τα καμποχώρια της Πελοποννήσου και την Αττική, όπου και παρέμεναν για τέσσερις περίπου μήνες, φτιάχνοντας ασβέστη και πουλώντας τον σε χωριά της γύρω περιοχής. Σήμερα, τα ερειπωμένα πια ασβεστοκάμινα και οι καμιναραίοι, έχουν περάσει στην ιστορία του τόπου.

Στις μέρες μας, στα ασκούνται ακόμα κάποια παραδοσιακά επαγγέλματα από κατόχους σιδηρουργείου, αλευρόμυλου, τυροκομείου, εργαστηρίου υφαντών, εργαστηρίου Κεραμικής – Αγγειοπλαστικής, εργαστηρίου παρασκευής παραδοσιακών γλυκισμάτων κ.ά. που όμως είναι μεμονωμένα και διάσπαρτα σε ορισμένους οικισμούς.

Η στήριξη των παραδοσιακών επαγγελμάτων δύναται να προωθήσει ένα είδος μεταποιητικού τουρισμού όπου ο επισκέπτης δύναται να προμηθευτεί μη μαζικά παραγόμενα προϊόντα εξαιρετικής ποιότητας, ενώ και θεματικά μουσεία είναι δυνατόν να δημιουργηθούν. Η γνώση της μη μηχανοποιημένης παραγωγής προϊόντων αποτελεί τμήμα της ιστορικής επιβίωσης του ανθρώπου στην γη και φθίνει.

γ) ΟΙ ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΠΟΧΙΚΕΣ ΜΑΖΙΚΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ.

Κύριο χαρακτηριστικό των περισσότερων χωριών του Πάρωνα ήταν οι ετήσιες μετακινήσεις των κατοίκων, οι οποίοι από τα τέλη Μαρτίου μέχρι και τον Οκτώβριο

κατοικούσαν σε ορεινή περιοχή ενώ την υπόλοιπη περίοδο σε ορεινή. Παραδείγματα τέτοιων μετακινήσεων υπάρχουν και σε άλλες τοποθεσίες, όπως σε κάποια χωριά του Πίνδου. Σε τέτοιο εκτεταμένο βαθμό δεν απαντώνται όμως.

Οι μετακινήσεις αυτές γίνονταν δύο φορές τον χρόνο και συνδυάζονταν συνήθως με θρησκευτικές γιορτές.⁶⁴ Η βασική κατοικία βρισκόταν στο ορεινό χωριό. Στα πεδινά οι οικισμοί ήταν πιο πρόχειροι και ονομάζονταν συχνά «καλύβια».⁶⁵ Στη μετακίνηση συμμετείχαν ακόμα και δάσκαλοι, ενώ μετακινούμενες ήταν και οι έδρες των κοινοτήτων. Για τις μετακινήσεις τους, οι κάτοικοι της περιοχής ακολουθούσαν πάντα τις ίδιες διαδρομές, από τα μονοπάτια και τους ημιονικούς δρόμους του Πάρνωνα. Φόρτωναν στα ζώα όλα τα αναγκαία υπάρχοντά τους, ξεκινούσαν νωρίς το πρωί και έφταναν στο άλλο χωριό αργά το βράδυ. Υπήρχαν περιπτώσεις που οι κάτοικοι ενός ορεινού χωριού κατέβαιναν σε περισσότερα από ένα πεδινά χωριά, ενώ τα πεδινά χωριά δέχονταν κατοίκους από περισσότερα του ενός ορεινά.

Στο παρελθόν οι μετακινήσεις των κατοίκων ήταν αναγκαιότητα για την παραγωγή προϊόντων καθ' όλη την διάρκεια του έτους αλλά και «μεταναστευτικής» επιβίωσης σε πιο ζεστά κλίματα, πέρα από χαρά. Στις μέρες μας ο «θεσμός» των μετακινήσεων επιβιώνει μέσω των παραθεριστικών κατοικιών.

δ) ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Από τα απλά σπίτια καθημερινής ανάγκης και την εξέλιξή τους σε αρχοντικά μέχρι τα αμυντικά πυργόσπιτα, τα κάστρα και τις καστροπολιτείες, η περιοχή κατέχει μια ξεχωριστή θέση στο χώρο της ελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής⁶⁶. Η τοπική αρχιτεκτονική χαρακτηρίζεται από το απλό, λιτό, αυστηρό και γεωμετρικό της ύφος. Η πιο παλαιά μορφή κατοικίας είναι τα μονόσπιτα. Στην απλή τους μορφή στεγάζουν ανθρώπους και ζώα σε ενιαίο χώρο. Τα καλύβια αυτά είναι χαμηλά κτίσματα, μονώροφα, λιθόκτιστα και σπάνια πλίνθινα. Έχουν ξύλινη κεραμοσκεπαστη δίρριχτη κυρίως στέγη με κεραμίδια, χωμάτινο δάπεδο, λιγοστά μικρά ανοίγματα και τζάκι χωρίς καμινάδα στον άξονα της μιας στενής πλευράς. Το καλύβι μπορεί να έχει εσωτερικά δύο ή τρεις αναβαθμούς στο δάπεδο.

Εξέλιξη του τύπου αυτού είναι τα ημίπατα κτίρια, όπου υπάρχει διαχωρισμός ανθρώπων και ζώων. Τα ζώα έχουν ιδιαίτερη είσοδο στο κατώι. Το ανώι όπου βρίσκεται το κυρίως σπίτι, χωρίζεται σε δύο χώρους. Εξελικτικά έχουμε προσθήκες

⁶⁴ Του Ευαγγελισμού και του Αγίου Δημητρίου.

⁶⁵ Χειμαδιά.

⁶⁶ www.tosipo.gr

μεσοχωρισμάτων. Είναι λιθόκτιστα με πέτρα κυρίως ασβεστόλιθο ακανόνιστα κομμένο και ασβεστικονίαμα. Αρχικά οι όψεις ήταν λιτές, τα παράθυρα λιγοστά και τοποθετημένα ασύμμετρα. Στα μεγάλα σπίτια τα ανοίγματα ήταν περισσότερα και συμμετρικά βαλμένα στις όψεις.

Μεταγενέστερος τύπος κατοικίας είναι τα δίπατα σπίτια όπου υπάρχει διαφοροποίηση των λειτουργιών. Το κατώι είναι για τη στάβλιση των ζώων και για αποθηκευτικός χώρος, προσφέροντας παράλληλα τη ζεστασιά των χνών των ζώων στο ανώι. Στο ισόγειο επίσης υπήρχε και το κελάρι. Σε περιπτώσεις που χρησιμοποιούσαν τους γύρω χώρους σαν στάβλους, το κατώι μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και σαν κουζίνα, ενώ και το καλοκαίρι χρησίμευε σαν χώρος διαμονής, λόγω δροσιάς. Η διαμονή των ανθρώπων γίνεται στο ανώι που αρχικά χωρίζεται σε δύο χώρους, τη σάλα και το χειμωνιάτικο. Στα δίχωρα αυτά σπίτια αργότερα η είσοδος απομονώνεται και οι χώροι γίνονται τρεις. Στη συνέχεια ένα άλλο μεσοχώρι δημιουργεί ένα μικρό δωμάτιο, την καμαρούλα. Ο τύπος αυτός, το δίπατο σπίτι με προθάλαμο και καμαρούλα ή Ανωγοκάτωγο μακρυνάρι είναι ο πιο διαδεδομένος στην περιοχή. Η προσπέλαση στον όροφο γίνεται με εξωτερική σκάλα που σταματά στον εξώστη της εισόδου.

Χαρακτηριστικές είναι και οι καμάρες (“θόλοι”) οι οποίες λειτουργούσαν και σαν κρυψώνες πολλές φορές λόγω του κενού χώρου που δημιουργούνταν μεταξύ πατώματος και καμάρας. Ο συνήθης διαχωρισμός των δωματίων έχει ως εξής:

- η εμπατή, η είσοδος, κανονικά ανατολικά
- το χειμωνιάτικο όχι κατά τον κανόνα βορινό (χώρος διαμονής το χειμώνα με το τζάκι)
- η συνήθως δυτική καμαρούλα ή κελάρι ή γκιλλέρι (μικρός χώρος αποθήκης ή και ύπνου)
- μεσημβρινά, κανονικά σε άλλα σπίτια με παράθυρα και αργότερα με μπαλκόνια, ο νοντάς ή “μουσαφίρ-οντάς” (ξενώνας) ή “σάλα” ή “πάτωμα”.

Στην περιοχή του Λεωνιδίου η ανάγκη προστασίας από επιδρομείς οδηγεί στην δημιουργία του οχυρού πύργου, με έντονο αμυντικό χαρακτήρα. Τα κτίρια αναπτύσσονται καθ’ ύψος και δημιουργούνται τα πυργόσπιτα. Εκεί συναντώνται ορισμένες τολμηρές ξύλινες κατασκευές όπως ξύλινα μπαλκόνια, γωνιακοί εξώστες, ξυλοκατασκευές σε εξώστες κλειστούς ή ανοιχτούς, ακόμα και ξύλινα κάγκελα στα παράθυρα. Ο όρος αυτός διατηρήθηκε και για τα επιβλητικά αστικά

σπίτια που χτίστηκαν στους πρωτοεπαναστατικούς χρόνους και ακολουθούν όλα τα στάδια της εξέλιξης της τοπικής αρχιτεκτονικής.

Στη νοτιοανατολική Λακωνία ο χρόνος φαίνεται να έχει σταματήσει στο Μεσαίωνα. Κάστρα και τείχη, παλιά αρχοντικά, στενά λιθόστρωτα δρομάκια, εκκλησιές με μισοξεφτισμένα ντουβάρια, παλιές χαμηλές καμάρες, μισογκρεμισμένες σκάλες. Η περιοχή του Ζάρακα έχει μεσαιωνικά χωριά χτισμένα πάνω σε υψώματα, όπου σώζονται ερείπια από κάστρα, εκκλησίες και σπίτια. Φέρουν τα ίδια ονόματα με τους σημερινούς παραδοσιακούς οικισμούς, όπως Χάρακας, Ρειχιά, Γέρακας, Αϊ-Δημήτρης, Γκιότσαλι και Κυπαρίσσι.

Σήμερα στον Πάρνωνα, οικισμοί όπως το Λεωνίδιο, η Καστάνισα, ο Πραστός, ο Πλάτανος, τα Πέρα Μέλανα, ο ορεινός Τυρός, ο Κοσμάς, το Γεράκι, οι Αγριάνοι, οι Καρυές, η Μονεμβάσια και άλλοι έχουν να επιδείξουν μια πολύ καλή εικόνα της τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, έτσι όπως αυτή παγιώθηκε τον 18ο και 19ο αιώνα.

8. ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ (ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ, ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ, ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΈΝΔΕΙΞΗΣ)

Τα ντόπια αγροτικά προϊόντα της περιοχής λόγω του ανέγγιχτου ακόμα χαρακτήρα της και των παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής χαρακτηρίζονται από ποιοτικά χαρακτηριστικά. Η Ε.Ε. λαμβάνοντας υπόψη την προτεραιότητα που αποδίδουν οι καταναλωτές, όσο αφορά την διατροφή τους, στην ποιότητα των αγροτικών προϊόντων και ως εκ τούτου το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον των παραγωγών για παραγωγή προϊόντων με ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά που εξαρτώνται και από τις εδαφοκλιματικές συνθήκες της παραγωγής τους, οπότε τα χαρακτηριστικά αυτά οφείλονται στην συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή θέσπισε τον κανονισμό ΕΟΚ 2081/92 για την προστασία τους.

Τα χαρακτηριστικότερα παραδοσιακά ποιοτικά προϊόντα της περιοχής καθώς και τα προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Δήμοι	Παραδοσιακά Προϊόντα	Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)	Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ)
Δ. Β. Κυνουρίας	Κάστανα, Ελιές, Κοτόπουλα, Καρύδια		
Δ. Τεγέας	Κηπευτικά, Πατάτες	Μήλα Πιλάφας	Κρασί Τεγέας
Δ. Σκυριτίδας	Κεράσια, Μήλα, Καρύδια		
Δ. Απόλλωνος	Ελαιόλαδο από αγουρομανάκι (ποικιλία)		
Δ. Λεωνιδίου	Εσπεριδοειδή, Κηπευτικά	Τσακωνική Μελιτζάνα	
Κ. Κοσμά	Κάστανα, Καρύδια, Γλυκά, Κρέας		
Κ. Καρυών	Κάστανα, Κρέας, Καρύδια		
Δ. Οινούντος	Ελαιόλαδο, Τυρί, Καρύδια		
Δ. Θεραπνών	Ελαιόλαδο, Ελιές, Κρέας		
Δ. Σπάρτης	Ελαιόλαδο		
Δ. Πελλάνας	Κάστανα, Καρύδια, Μέλι, Φύλο Κρούστας, Ελαιόλαδο, Κηπευτικά		
Δ. Μιστρά	Ελαιόλαδο, Παραδοσιακά Γλυκίσματα		
Δ. Φάριδος	Παστό, Λουκάνικα, Ελιές		
Δ. Σμύνους	Μέλι	Ελαιόλαδο Πετρίνας	
Δ. Κροκεών	Ελαιόλαδο	Ελαιόλαδο Κροκεών	
Δ. Γερωνθρών	Ελαιόλαδο, Ελιές, Κρέας, Τυρί		
Δ. Νιάτων	Ελαιόλαδο, Τυρί		

Δ. Ζάρακα	Τουλομοτύρι, Ζαρακίτικο κοκκινέλι, Θυμαρίσιο μέλι, γκόγκες, τριφτιάδια		
Δ. Μολάων	Σύκα, Κρασί, Τυροκομικά Προϊόντα		
Δ. Μονεμβασιάς	Κρασί (Malvazia), Σαμουσάδες, Αμυγδαλωτά, Σαίτια, Γκόγκες, Ελαιόλαδο, Μέλι		
Δ. Ασωπού	Σύκα Συσκευασμένα (τσαπέλες), Ελαιόλαδο Αθηνολιάς (ποικιλία), Σαμουσάδες		
Δ. Βοιών	Ελαιόλαδο Αθηνολιάς (ποικιλία) Σκόρδο, Κρεμμύδι Βατικιώτικο		

Πηγή:Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.61, Σεπτέμβριος 2003

Η πηγή της προφανούς πολυπλοκότητας και ποικιλομορφίας των εγγενών χαρακτηριστικών ποιότητας των ορεινών προϊόντων είναι διπλή⁶⁷:

- **το ορεινό περιβάλλον και οι φυσικοί του πόροι**, με το διαφορετικό υψόμετρο, κλίμα και κλίση (εναλλαγή χαμηλής θερμοκρασίας και υψηλή περιεκτικότητα οξυγόνου στο νερό, η επίπτωση της εναλλαγής της θερμοκρασίας μεταξύ ημέρας και νύκτας, η πλούσια βλάστηση και η πυκνότητα των βοσκοτόπων, ο καθαρός αέρας, η πλούσια και ιδιαίτερη χλωρίδα) και

- **η ανθρώπινη παραγωγή και οι πρακτικές επεξεργασίας** που είναι προσαρμοσμένες στις ορεινές συνθήκες και περιορισμούς (επιλογή κατάλληλων ράτσων και ποικιλιών που αντανακλούν τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις, εντατική χρήση της αγροτικής γης, τροφή με βάση τους τοπικούς φυσικούς πόρους, διαχείριση και αγροτικές πρακτικές που προσαρμόζονται στην εποχιακή αλλαγή, ποιμενική ζωή, παραδοσιακές μέθοδοι).

⁶⁷ « Στρατηγική ενημέρωση για την ανάπτυξη αγροτικών προϊόντων ποιότητας στις ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές», EUROMONTANA – Νοέμβριος 2004

9. ΔΡΩΜΕΝΑ

Η πλούσια παράδοση της περιοχής προβάλλεται στις τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις που οργανώνονται σε όλους τους οικισμούς.

Τα ξωκλήσια της περιοχής αναρίθμητα, κρυμμένα διάσπαρτα στην περιοχή περιμένουν τους επισκέπτες να τα ανακαλύψουν και προσφέρουν στο μόνιμο πληθυσμό που έχει περιορισμένες δυνατότητες διασκέδασης, αφορμή για κοινωνική επαφή, πέραν του ότι καλύπτουν και την βαθιά ανάγκη του θρησκευτικού αισθήματος.

Οι πολλές μονές συμβάλλουν χάρη στην επισκεψιμότητά τους στην τοπική οικονομία καθώς εκδρομές οργανώνονται προς αυτές στα πλαίσια του θρησκευτικού τουρισμού. Χαρακτηριστική η περίπτωση της Μονής της Παναγίας της Μαλεβής,⁶⁸ που θεωρείται θαυματουργή.⁶⁹ Επιπλέον οι μονές διαθέτουν κελιά ό,που κάποιος επισκέπτης μπορεί να διαμένει δωρεάν. Σε κοντινή απόσταση βέβαια υπάρχει και το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, στον δρόμο προς την Περδικόβρυση, σκαρφαλωμένο σε βράχια, το οποίο στερείται πόρων, προβολής του ακόμα και επάνδρωσής του. Σε έναν καλά κατατοπισμένο επισκέπτη προκαλεί ενδιαφέρον η διαδρομή προς αυτό, ενώ ο μύθος λέει πως τα δυο μοναστήρια ενώνει σπήλαιο που τρυπάει κατά μήκος το βουνό και με αυτόν τον τρόπο εξαφανίζονταν μέσα στο βουνό οι οπληρχηγοί μπαίνοντας από την μια μεριά του βουνού και βγαίνοντας από την άλλη.

Επιπλέον πλήθος από ιστορικές, πολιτιστικές, ακόμα και γιορτές ή πανηγύρια αφιερωμένα σε τοπικά προϊόντα διοργανώνονται κάθε χρόνο σε πολλά χωριά της περιοχής⁷⁰.

▪ Γιορτή σκόρδου – Λιθοβούνια Τεγέας

Γίνεται στα μέσα του Αυγούστου. Υπάρχει διαγωνισμός σκόρδου που έχει σχέση με την καλύτερη ποιότητα και μέγεθος. Σερβίρονται φαγητά με βάση το σκόρδο. Ακολουθεί γλέντι με χορούς και τραγούδια από παραδοσιακά συγκροτήματα.

▪ Γιορτή κάστανου – Καστάνιτσα

⁶⁸ Την ονομασία την πήρε από τον Μαλεβό, όπως ονομάζουν οι ντόπιοι την ψηλότερη κορυφή του Πάρνωνα. Κατά κάποιο τρόπο είναι η Παναγία του βουνού.

⁶⁹ Η εικόνα του μοναστηριού φέρεται να αναβλύζει μύρο. Εορτάζεται στα εννιάμερα του Θανάτου της Θεοτόκου.

⁷⁰ www.tosipo.gr

Το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Οκτώβρη διοργανώνεται η γιορτή του κάστανου. Είναι μια τριήμερη γιορτή που καθιερώθηκε από το 1983.

▪ **Γιορτή γίδας – Κουπιά Μολάων Λακωνίας**

Δεκαήμερες εκδηλώσεις στις αρχές Ιουλίου για την κτηνοτροφία του χωριού. Ένα μοναδικό δρώμενο με παραδοσιακή μουσική, χορό και κέφι. Παράλληλα οργανώνονται πολλές εκδηλώσεις από τοπικούς φορείς.

▪ **Γιορτή κάστανου – Άρνα Φάριδος**

Γίνεται κάθε χρόνο το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Οκτωβρίου. Ψητά και βραστά κάστανα, διάφορα εδέσματα από κάστανο αλλά και άλλα παραδοσιακά προϊόντα προσφέρονται στην πλατεία του χωριού με συνοδεία παραδοσιακής μουσικής και χορών αλλά και Vivaldi και Piazzola. Ο Πολιτιστικός Σύλλογος διοργανώνει έκθεση φωτογραφίας για το κάστανο και τη συγκομιδή του. Οι επισκέπτες μπορούν να συμμετάσχουν στη συγκομιδή κάστανου.

▪ **Γιορτή ελιάς και λαδιού – Σελλασία Οινούντος**

Ξεκίνησε το 2004 και γίνεται τον Αύγουστο από τον δήμο Οινούντος, βόρεια της Σπάρτης. Οι επισκέπτες μπορούν να απολαύσουν

- εκθέσεις βασικών ελαιουργικών προϊόντων, μηχανημάτων παραγωγής,
- εικαστικές δημιουργίες από ξύλο και φύλλα ελιάς, βιβλία για την ελιά,
- εκθέσεις ζωγραφικής και φωτογραφίας,
- ξεναγήσεις στο Μουσείο της Ελιάς και του Ελληνικού Λαδιού,
- συζητήσεις, ημερίδες και συνέδρια περί ελιάς και ελαιολάδου.

▪ **Γιορτή μαρίδας – Ελαφόνησος**

Γίνεται στο τέλος Αυγούστου – αρχές Σεπτεμβρίου και εγκαινιάζει το χειμwnιάτικο ψάρεμα. Στις γιορτές προσφέρεται πολύ φρέσκο ψάρι.

▪ **Γιορτή πορτοκαλιού – Στεφανιά Λακωνίας**

Γίνεται στα τέλη Μαΐου με εκδηλώσεις για το πορτοκάλι και τα εσπεριδοειδή. Παράλληλα οργανώνονται πολιτιστικές και άλλες εκδηλώσεις.

▪ **Φεστιβάλ Τσακωνιάς και τσακώνικης μελιτζάνας – Λεωνίδιο Αρκαδίας**

«Μουσικές και γεύσεις στα σοκάκια του Λεωνιδίου». Νεώτερες εκδηλώσεις οι οποίες διοργανώνονται από το Δήμο Λεωνιδίου και την Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνα την Άνοιξη. Αφορούν την προβολή τοπικών αγροτικών προϊόντων και κυρίως της περίφημης τσακώνικης μελιτζάνας Λεωνιδίου. Μουσικές, διαλέξεις, εκθέσεις προϊόντων και κυρίως δοκιμή εδεσμάτων. Συμμετέχουν μαγειρεύοντας Έλληνες και ξένοι σεφ από χώρες της Μεσογείου.

- **Γιορτή κερασιού – Πλάτανος Αρκαδίας**

Γίνεται τον Μάη κάθε χρόνο. Χειροποίητα, φτιαγμένα από τις νοικοκυρές του Πλατάνου, προσφέρονται κεράσι γλυκό, κερασόπιτες, διάφορες άλλες κερασογεύσεις.

- **Σπάρταθλον – Σπάρτη**

Το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Σεπτεμβρη γίνεται το Σπάρταθλον, αγώνας εις ανάμνηση της διαδρομής που έκανε ο Αθηναίος στρατιωτικός αγγελιοφόρος, ο πρώτος μαραθωνοδρόμος, Φειδιππίδης το 490 π.Χ. Η συμμετοχή από αθλητές πολλών χωρών είναι μεγάλη. Οι αθλητές πρέπει να διανύσουν μια απόσταση 246 χλμ. Η διαδρομή που ακολουθείται βασίζεται στην περιγραφή του Ηρόδοτου για το κατόρθωμα του Αθηναίου ημεροδρόμου που έφθασε στη Σπάρτη την επομένη της αναχώρησης του από την Αθήνα, καθώς και σε γνωστά ιστορικά γεγονότα της εποχής εκείνης. Ο αγγελιοφόρος του Μιλτιάδη, ξεκινώντας από την Αθήνα, πέρασε από την αρχαία Ιερά Οδό μέχρι την Ελευσίνα. Κατόπιν ακολούθησε την Σκυρώνια Οδό (στρατιωτική οδός στις πλαγίες των Γερανίων Ορέων) και έφθασε στα Ίσθμια, τα Εξαμίλια και την Αρχαία Κόρινθο. Από εκεί πέρασε από την Αρχαία Νεμέα, τον ορεινό όγκο μεταξύ Αργολίδας και Αρκαδίας, το Παρθένιο Όρος (1200μ.ύψους), όπου είπε ότι συνάντησε τον θεό Πάνα, και κατευθύνθηκε προς την Τεγέα και από κει νότια με κατεύθυνση τη Σπάρτη. Ο Φειδιππίδης έφθασε σε δύο μέρες στη Σπάρτη, αφού διέτρεξε συνολικά 1140 στάδια, σημερινά 246 χλμ.

- **Επέτειος Β' Εθνοσυνέλευσης – Άστρος**

Από τις σημαντικές πολιτιστικές εκδηλώσεις ιστορικού περιεχομένου είναι ο εορτασμός της επετείου της Β' Εθνοσυνέλευσης. Γίνεται κάθε 1η Παρασκευή μετά το Πάσχα, στο μεσόγειο Άστρος. Η αρχική επιλογή του Ναυπλίου απορρίφθηκε ως «τόπος μερικός», δηλ. κομματικός, υπό την απόλυτο επιρροή του Κολοκοτρώνη. Επελέγη το ουδέτερο Άστρος (ή Αγιαννίτικα Καλύβια, όπως ονομάζονταν τότε) και τον Μάρτη του 1823 συγκαλείται η Β' Εθνοσυνέλευση.

Επιπλέον ενδιαφέροντα δρώμενα μη ετησίου προγραμματισμού δύναται να λάβουν τόπο όπως το καλοκαίρι του 2010 που πραγματοποιήθηκε στο βουνό η 4^η Συνάντηση Ερασιτεχνών Αστρονόμων καθώς και αγώνας Μοτοσικλέτας.

10. ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΣΤΡΙΟΥ

Κυριότερο αντικείμενο του Κ.Π.Ε που λειτουργεί στο Καστρί Κυνουρίας είναι η σχεδίαση, εκπόνηση και η υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για μαθητές και νέους που το επισκέπτονται⁷¹. Ταυτόχρονα τα προγράμματά του λειτουργούν και υποστηρικτικά στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που υλοποιούνται στα σχολεία στηρίζοντας και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της περιοχής. Μαθητές νηπιαγωγείων, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έρχονται σε επαφή με τον Πάρνωνα. Σκοπός του είναι η προσέγγιση του χώρου, η καλλιέργεια στάσεων και συμπεριφορών των μαθητών, τόσο απέναντι στο περιβάλλον όσο και μεταξύ τους. Οι μαθητές γνωρίζουν ένα φυσικό περιβάλλον με ιδιαίτερη ομορφιά και οικονομική σημασία για την περιοχή. Ευαισθητοποιούνται για την προστασία του οικοσυστήματος και τον έλεγχο των ανθρώπινων παρεμβάσεων, που αποτελούν προϋποθέσεις για τη μακροπρόθεσμη διατήρηση των φυσικών πόρων και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το πρόγραμμα έχει τους παρακάτω γενικούς στόχους:

1. Σύνδεση της παραμονής στη φύση με την αναψυχή.
2. Εξοικείωση με την επιστημονική μεθοδολογία και έρευνα.
3. Ανάπτυξη περιβαλλοντικά ορθής συμπεριφοράς

Μέχρι σήμερα έχουν λάβει χώρα τα εξής προγράμματα:

- Η μάγισσα Δρυοβία και το ζωτικό Παρνώνιο φέρνουν στην τάξη σας το δάσος!!
- Από το 0... στα 1000
- Ακολουθώντας μια λιβελούλα
- Δασοφύλακες εν δράσει
- Ελάτε να γίνουμε γιουνιπερογνώμονες

Στα πλαίσια των προγραμμάτων οι μαθητές έχουν την δυνατότητα να:

- γνωρίσουν τους οργανισμούς που ζουν στο οικοσύστημα αυτό και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους.

⁷¹ www.kpekastriou.gr

- καταγράφουν τα αβιοτικά στοιχεία: έδαφος, θερμοκρασία, υγρασία του δάσους.
- περιγράφουν τις ανθρώπινες παρεμβάσεις στο δάσος.
- προβληματίζονται για τους ρόλους του δάσους και να αξιολογήσουν τη χρησιμότητά του.
- καλλιεργήσουν στάση υπευθυνότητας για την προστασία του δάσους και την αειφόρο διαχείρισή του .
- μελετήσουν τη βλάστηση.
- μετρήσουν το πάχος των κορμών των δένδρων, το ύψος τους κατ' εκτίμηση, τα είδη τους και την ηλικία τους.
- καταγράφουν τις ανθρώπινες παρεμβάσεις στο δάσος: υποδομή δασοπροστασίας, αποψίλωση, κάδοι απορριμμάτων, ρίψη απορριμμάτων.

Τα προγράμματα αυτά δημιουργούν τους αυριανούς ισορροπημένους πολίτες, δείχνοντάς τους εικόνες και από μία ζωή διαφορετική από την καθημερινή τους πραγματικότητα. Επιπλέον δημιουργούν και τους αυριανούς επισκέπτες του Πάρκων.

11. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το *Leader II* εφαρμόστηκε κυρίως σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας, ώστε να ενισχυθεί η ανάκαμψή τους⁷². Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος αφορούν:

- Στην ενθάρρυνση των υποδειγματικών τοπικών πρωτοβουλιών αγροτικής ανάπτυξης.
- Στην παροχή στήριξης σε δράσεις καινοτόμου, υποδειγματικού και μεταβιβάσιμου χαρακτήρα, οι οποίες παρουσιάζουν τις νέες οδούς που μπορεί να ακολουθήσει η αγροτική ανάπτυξη.
- Στην ανταλλαγή εμπειριών και στη μεταφορά τεχνογνωσίας.
- Στην παροχή στήριξης σε προγράμματα διακρατικής συνεργασίας, τα οποία προέρχονται από τοπικούς φορείς των αγροτικών περιοχών.

Οι αγροτικοί φορείς που συμμετέχουν ενεργά στις τοπικές πρωτοβουλίες είναι ως επί το πλείστον:

- Επαγγελματικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις (που εκπροσωπούν αγρότες, επαγγελματίες χωρίς γεωργικές δραστηριότητες και μικρο-επιχειρήσεις),
- Επαγγελματικά σωματεία, πολίτες, κάτοικοι και οι τοπικές τους οργανώσεις,
- Πολιτικοί εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης,
- Περιβαλλοντικές οργανώσεις,
- Πολιτιστικοί και άλλοι τοπικοί σύλλογοι ,
- Γυναικείες οργανώσεις,
- Οργανώσεις Νέων

Στο σύνολο της μικροπεριφέρειας λειτουργούν οι Μονάδες “*Βοήθειας στο Σπίτι*”, που στόχο έχουν την παροχή συστηματικής υποστήριξης σε 527⁷³ μη αυτοεξυπηρετούμενα άτομα: ηλικιωμένους, άτομα με αναπηρίες, άτομα με ειδικές ανάγκες, άτομα με μόνιμα ή παροδικά προβλήματα υγείας μέσα στο φυσικό και οικογενειακό τους περιβάλλον.

Επιπλέον λειτουργεί στους Μολάους Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με στόχο τη δημιουργική απασχόληση 30 παιδιών εκτός σχολικού ωραρίου μέσα από την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους με ατομικές ή ομαδικές

⁷² Στο παράρτημα παρατίθενται ενέργειες που χρηματοδοτήθηκαν από το Leader.

⁷³ Ιστοσελίδα Φορέα Διαχείρισης Περιοχής

οργανωμένες δραστηριότητες, ενώ παράλληλα παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες στους γονείς. Προβλέπεται δημιουργία Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες στο Άστρος Κυνουρίας που θα εξυπηρετεί 15 παιδιά με νοητική υστέρηση και κινητική αναπηρία από την ευρύτερη περιοχή της Κυνουρίας.

Τα προγράμματα στις ορεινές περιοχές:

- χρηματοδοτούν δράσεις που οι κάτοικοι δεν θα είχαν την δυνατότητα
- αξιοποιούν και διατηρούν το ενδογενές αναπτυξιακό στοιχείο
- προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο
- συνδράμουν στην αλλαγή νοοτροπίας(EQUAL) και
- προωθούν την καινοτομία.

12. ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ 2007

Ο Πάρνωνας φιλοξενεί εκτενή δάση κεφαλληνιακής ελάτης και μαύρης πεύκης. Ωστόσο, το σπανιότερο δασικό οικοσύστημα του είναι οι συστάδες με τη συριακή άρκευθο (*Juniperus drupacea*), η οποία δεν φύεται πουθενά αλλού στην Ευρώπη. Σημαντικές εκτάσεις του βουνού καλύπτονται επίσης από καστανιές σε άριστη οικολογική κατάσταση. Στον Πάρωνα απαντώνται περίπου 100 ενδημικά φυτικά είδη, εκ των οποίων τα 12 είναι τοπικά ενδημικά. Η μεγάλη ποικιλία των βιοτόπων του έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη αρκετών ειδών ζώων, με πιο σημαντικά: το τσακάλι, απειλούμενα είδη νυχτερίδων, αρκετά σπάνια είδη ερπετών, καθώς και έναν σημαντικό αριθμό από είδη αρπακτικών πουλιών.

Το 2007 ένα μεγάλο μέρος των νότιων παρυφών του βουνού, από το χωριό Χρύσαφα μέχρι το Πολύδροσο (Τζίτζινα) και τη ζώνη που περικλείει τα γύρω χωριά, κάηκε ολοσχερώς. Η ζημιά αφορά στην καταστροφή εκτενούς, πολύ εύρωστου δάσους κεφαλληνιακής ελάτης και μαύρης πεύκης, καθώς και άλλων λοχμών φυλλοβόλων και αειφύλλων πλατυφύλλων. Συνολικά, εντός της προστατευόμενης περιοχής κάηκαν 45.066 στρέμματα, ήτοι το 8,1% του συνόλου της.⁷⁴

Τα είδη της χλωρίδας και της πανίδας Κοινοτικού ενδιαφέροντος δεν φαίνεται να αντιμετωπίσαν μη αντιστρεπτές επιπτώσεις από την πυρκαγιά με εξαίρεση τις χελώνες που επηρεάστηκαν έντονα. Το μέγεθος της έκτασης που κάηκε σε σχέση με το μέγεθος της περιοχής καθώς και το ότι κανένας τύπος οικοτόπου ή ενδιαίτημα κάποιου είδους δεν φαίνεται να αντιμετωπίζει μη αναστρέψιμες επιπτώσεις, επιτρέπει το συμπέρασμα ότι η πυρκαγιά της 23/8/2007 δεν έπληξε με μη αντιστρεπτό τρόπο την ακεραιότητά του. Ωστόσο, τυχόν νέα πυρκαγιά πριν την αποκατάσταση της συνέχειας του δάσους ιδιαίτερα προς το νότια και χαμηλότερο υψομετρικά τμήμα είναι πιθανό να προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στην ακεραιότητα του τόπου.⁷⁵

Τον Ιανουάριο του έτους 2009 ξεκίνησε το έργο LIFE+ ΦΥΣΗ LIFE07 NAT/GR/000286 με τίτλο «Αποκατάσταση των δασών *Pinus nigra* στον Πάρωνα (GR2520006) μέσω μιας δομημένης προσέγγισης» και αναμένεται να ολοκληρωθεί

⁷⁴Περιβαλλοντική Οργάνωση WWF -Ελλάς & Εργαστήριο Δασικής Διαχειριστικής και Τηλεπισκόπησης Α.Π.Θ.

⁷⁵ www.parnonaslife.gr

τον Ιούνιο του 2013. Τα κύρια συμπεράσματα από το Διεθνές Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην Σπάρτη στις 15 και 16 Οκτωβρίου 2009 είναι:

- Τα δάση της μαύρης πεύκης της Ελλάδας αντιμετωπίζουν την τελευταία 20ετία όλο και πιο έντονα την απειλή μεγάλων δασικών πυρκαγιών.
- Παρά την προτεραιότητα που πρέπει να δίνεται στη φυσική αναγέννηση των δασών της μαύρης πεύκης, όπου αυτή είναι δυνατή, η τεχνητή αποκατάσταση θα εξακολουθήσει να παίζει σπουδαίο ρόλο, ιδιαίτερα σε περιοχές που έχουν προσφάτως ξανακαεί.
- Ιδιαίτερο βάρος πρέπει να δοθεί στην έγκαιρη συλλογή αναπαραγωγικού υλικού ώστε να υπάρχει απόθεμα σπερμάτων τοπικής προέλευσης για την υποστήριξη της τεχνητής αποκατάστασης. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι σκόπιμο να βελτιωθούν οι υποδομές της Κεντρικής Αποθήκης.
- Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην επαρκή στελέχωση των δασικών υπηρεσιών οι οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν ολοένα αυξανόμενες ανάγκες αποκατάστασης δασικών οικοσυστημάτων, και η δημιουργία περισσότερων φυτωρίων παραγωγής φυτευτικού υλικού στην ελάχιστη δυνατή απόσταση από τις υπό αποκατάσταση περιοχές.

Πρόσφατα, στην ίδρυση Επιτροπής Αναδάσωσης και Προστασίας του Πάρνωνα, προχώρησαν δέκα φορείς, αφού όπως τονίζουν μετά τις καταστρεπτικές φωτιές του 2007, η ελληνική πολιτεία δεν έχει προχωρήσει σε ουσιαστικές ενέργειες για την αποκατάσταση της χλωρίδας και της πανίδας της περιοχής, ούτε όμως και σε δράσεις για την οικονομική ανάκαμψη των πληγέντων χωριών.⁷⁶

Κυρίως, όμως, οι πυρκαγιές του καλοκαιριού θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφορμή και ευκαιρία για πιο δημιουργικές και δυναμικές προσεγγίσεις πάνω στη διαχείριση και την αξιοποίηση του δασικού και του αγροτικού χώρου.

⁷⁶ Οι δέκα φορείς είναι: το Οικολογικό Παρατηρητήριο Πελοποννήσου, η Θεραπευτική Κίνηση Πολιτών, ο Αθλητικός Πολιτιστικός Αναπτυξιακός Σύλλογος Δυτικού Πάρνωνα, ο Εξωραϊστικός Σύλλογος Αγριανιατών, η Παρέμβαση Πολιτών Γκοριτσάς, ο Σύλλογος Φίλων και Επισκεπτών των Τσιντζίνων, η Κίνηση Πολιτών Χρυσάφειας, η Ένωση Οικολόγων Βόρειας Λακωνίας, η Λακωνική Εταιρία Αρχαϊκών Μελετών και ο Φυσιολατρικός Σύλλογος Λακεδαιμόνος.

Ε. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Για Τον Τουρισμό⁷⁷ στον ορεινό χώρο επιδιώκεται η ανασυγκρότηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η συγκράτηση του πληθυσμού και η ισόρροπη σχέση μεταξύ πόλης και υπαίθρου με τη στήριξη των μικρών οικισμών.

Οι κατευθύνσεις όπως εξειδικεύονται στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Ορεινό χώρο⁷⁸ είναι η:

- αντιμετώπιση της δημογραφικής αποψίλωσης με την ενίσχυση των υποδομών/ υπηρεσιών και των δυνατοτήτων απασχόλησης,
- ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού πόρου,
- στήριξη των δραστηριοτήτων της τοπικής ενδοχώρας και προώθηση νέων που αντικαθιστούν τις φθίνουσες και ενισχύουν την κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση,
- διαφύλαξη των τοπίων, των δασών, των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, καθώς και προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων ως αναπτυξιακών πόρων, με εξειδίκευση των πολιτικών και των μέτρων ανάλογα με τα κύρια χαρακτηριστικά των επιμέρους περιοχών,
- διευκόλυνση της πρόσβασης σε υποδομές, επικοινωνία και γνώση,
- ενίσχυση των δυναμικών ορεινών οικισμών που λειτουργούν ως κόμβοι διοίκησης, υπηρεσιών και μεταφορών, με τη διατήρηση και βελτίωση των κοινωνικών και τεχνικών υποδομών τους και την ανάδειξή τους σε κέντρα στήριξης των οικισμών της ευρύτερης περιοχής τους.

Σύμφωνα με το Χωροταξικό Σχέδιο Πελοποννήσου οι κυριότερες στρατηγικές ενέργειες είναι που αφορούν στην περιοχή είναι:

1. Αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, μεγάλο μέρος των οποίων συγκεντρώνεται στους ορεινούς όγκους της Περιφέρειας με σχεδιασμό δράσεων ανάπτυξης ειδικών υποδομών και βελτίωσης των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού.
2. Ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων με έμφαση στο υδάτινο

⁷⁷ Στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Για Τον Τουρισμό, Σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης, Υπουργείο Χωροταξίας Περιβάλλοντος & Δημοσίων Έργων, σελ. 21, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2008

⁷⁸ Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, , Υπουργείο Χωροταξίας Περιβάλλοντος & Δημοσίων Έργων, σελ. 59, Αθήνα, Φεβρουάριος 2008

- δυναμικό, το δασικό πλούτο και τις εστίες αξιόλογης χλωρίδας και πανίδας.
3. Στήριξη του αγροτικού τομέα και αναβάθμιση των παραγόμενων προϊόντων (προϊόντα ποιότητας, ποιοτική οικολογική γεωργία).
 4. Προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων για αναπτυξιακές επενδυτικές δραστηριότητες.
 5. Ενίσχυση ΜΜΕ σε κλάδους που συνδέονται με τον πρωτογενή και τριτογενή τομέα, για την κάλυψη των αναγκών σε αγαθά και υπηρεσίες που απαιτεί η τουριστική αγορά.
 6. Στήριξη των επιμέρους τοπικών οικονομιών, ιδιαίτερα εκείνων που παρουσιάζουν δυνατότητες πολυδραστηριότητας (τουριστικής βιοτεχνικής, αγροτικής) και κατέχουν τους αναγκαίους φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους.
 7. Ενίσχυση μεταφορικών υποδομών.
 8. Ολοκλήρωση της πολιτικής και των μέτρων για την τουριστική ανάπτυξη που είναι η πιο επίμονη στρατηγική στόχευση της Περιφέρειας την τελευταία εικοσαετία και παραμένει το σημαντικότερο συγκριτικό πλεονέκτημά της, στην τουριστική βιομηχανία του Ευρωπαϊκού νότου.
 9. Άρση της συγκοινωνιακής απομόνωσης της Νότιας Πελοποννήσου
 10. Ανάδειξη των βασικών πολιτιστικών - αρχαιολογικών πόρων και σύνδεσή τους με «Πρωθητικές Βιομηχανίες» όπως: Βιομηχανία Ήχου - Εικόνας, Εκδόσεις - Εκτυπώσεις, Συνεδριακό Τουρισμό κλπ

Επιπλέον, με την κατάλληλη πολιτική και σε εφαρμογή του Ν.2508/97, προτείνεται ο προσανατολισμός της ζήτησης για παραθεριστική κατοικία να κατευθυνθεί - και με την παροχή σχετικών κινήτρων - προς συγκεκριμένα επιλεγμένους υποδοχείς - εκτάσεις που θα πληρούν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις καταλληλότητας για τη χρήση αυτή και για τα απαιτούμενα προς ανάπτυξη μεγέθη (πληθυσμός - κατοικίες - υποδομή - ένταξη στην αναπτυξιακή λογική του κάθε ευρύτερου χώρου).

Έτσι θα ήταν δυνατόν η ανάπτυξη της Β' κατοικίας να συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής, στην αειφόρο ανάπτυξη, τη διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος του εξωαστικού και του υπαίθριου χώρου, στην διαφύλαξη της αισθητικής του τοπίου στην αποφυγή του κατακερματισμού της εξωαστικής - αγροτικής γης για δόμηση και σε συνέχεια στον περιορισμό κατ' αρχήν έως και τη σταδιακή κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης.

Επίσης προτείνεται η διαφύλαξη των ορεινών διαδρομών και η προστασία του τοπίου από την εκτός σχεδίου δόμηση σύμφωνα με τις προτάσεις της μελέτης των ορεινών όγκων της Περιφέρειας.

Οι στρατηγικοί στόχοι για την επίτευξη της αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος είναι:

- Η σύνδεση της περιβαλλοντικής πολιτικής με τις τομεακές πολιτικές δηλαδή με όλες τις δραστηριότητες των παραγωγικών τομέων.
- Η ολοκληρωμένη επιστημονική γνώση των κινδύνων που απειλούν το περιβάλλον και οι αναγκαίες δράσεις - ενέργειες / μηχανισμοί που απαιτούνται για την άμβλυνση ή /και εξάλειψη των αρνητικών επιπτώσεων τους.
- Η ενσωμάτωση της γνώσης αυτής, δηλαδή η συμβατότητα και η συγκρισιμότητα των στοιχείων στη νομοθεσία (Νόμοι /Διατάγματα /οδηγίες) για όλο το φάσμα των πολιτικών της Ε.Ε.
- Η διεύρυνση του φάσματος των μέσων εφαρμογής της νομοθεσίας με την υιοθέτηση αντίστοιχων οικονομικών μέσων.
- Η υποστήριξη των διαδικασιών εφαρμογής των αναγκαίων δράσεων και μέτρων μέχρι τη συμμόρφωση και την τήρησή τους, αλλά και η εξασφάλιση της αποδοχής τους από της ομάδες δράσης και τον πληθυσμό μιας περιοχής
- Η διάχυση της πληροφόρησης και ενημέρωσης όλων των εμπλεκόμενων φορέων και τοπικών ομάδων, ώστε να γίνει αποδεκτή η «αιεφόρος παραγωγή και κατανάλωση» μακροπρόθεσμα.
- Η πρόληψη, και όχι η εκ των υστέρων αντιμετώπιση των προβλημάτων υποβάθμισης του περιβάλλοντος
- Η αποδοχή της «κοινής ευθύνης» κράτους - επιχειρήσεων – πολιτών
- Η χρήση δέσμης οριζοντίων μέτρων διαφόρων τύπων (νομοθεσία, χρηματοδοτήσεις, δημοσιοποίηση / ενημέρωση, πληροφόρηση, κλπ.)

Ως προς το φυσικό περιβάλλον ειδικότερα:

- Μελέτη οριστικοποίησης περιοχών καταλόγου NATURA και οριοθέτησης τους.
- Εδική Περιβαλλοντική μελέτη για τις περιοχές NATURA κατηγορίες Α και Β.

- Σύσταση φορέα διαχείρισης σε επίπεδο Περιφέρειας για τις περιοχές NATURA A' και B'.
- Σύνταξη και εφαρμογή προγραμμάτων παρακολούθησης επίτευξης των διαχειριστικών στόχων και της πορείας των παραμέτρων του φυσικού περιβάλλοντος.
- Διερεύνηση και μελέτη για τον ακριβή εντοπισμό περιοχών περιβαλλοντικά σημαντικών και καθορισμός του προστατευτέου αντικειμένου. Οριοθέτηση-σύνταξη διαχειριστικών σχεδίων (υγράτοποι, βιότοποι, παρόχθιες ζώνες ποταμών και χειμάρρων κλπ.).
- Υλοποίηση προγραμμάτων ενημέρωσης /ευαισθητοποίησης των τοπικών πληθυσμών για την αποδοχή των διαχειριστικών σχεδίων και τον εναρμονισμό των δραστηριοτήτων με τα διαχειριστικά σχέδια.

Ως προς την ενεργειακή πολιτική προκρίνεται η:

- Ολοκλήρωση των γραμμών μεταφοράς υψηλής τάσης (Αστρος-Μολάοι).
- Ενίσχυση ερευνητικών προγραμμάτων για τη διάδοση νέων τεχνολογιών για την εξοικονόμηση ενέργειας.
- Ανάπτυξη μονάδων συμπαραγωγής ηλεκτρισμού και θερμότητας από την ίδια πηγή ενέργειας.

Ως προς το σύστημα μεταφορών οι νέες αναγκαιότητες για την αναδιοργάνωση του οδικού δικτύου στο δεδομένο αναπτυξιακό πλαίσιο καθίστανται πιο σύνθετες και αναφέρονται σε δύο διαφορετικές γεωγραφικές κλίμακες την περιφερειακή διαπεριφερειακή κλίμακα και την τοπική – ενδοδημοτική κλίμακα. Οι προγραμματισμένες «κάθετες» οδικές συνδέσεις Τρίπολης-Καλαμάτας και Τρίπολης-Σπάρτης αναμένεται να δημιουργήσουν θετικές προϋποθέσεις για τους στόχους αναπτυξιακής ένταξης των νομών Μεσσηνίας και Λακωνίας. Όμως, δεν δημιουργούν προϋπόθεση διαπεριφερειακών εναλλακτικών διαδρομών διακίνησης προσώπων και προϊόντων. Στο πλαίσιο αυτό, η συμπλήρωση του οδικού δικτύου με «οριζόντιες» υπεραστικές συνδέσεις κρίνεται απαραίτητη. Η λειτουργική αυτόνομη διασύνδεση διαφορετικών οικισμών, που εντάσσονται στην ίδια διοικητική ενότητα, δημιουργεί νέες ανάγκες άμεσης πρόσβασης, όχι μόνο από τους οικισμούς προς τις έδρες των Δήμων, αλλά και όλων των οικισμών ενός

Δήμου μεταξύ τους.

Η στρατηγική του **Τοπικού Προγράμματος LEADER της Αναπτυξιακής Πάρνωνα**⁷⁹ βασίζεται σε τρεις γενικούς στόχους:

- Στην ενίσχυση της τοπικής ανταγωνιστικότητας με διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης, προώθηση της δικτύωσης και βελτίωση της ποιότητας των τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών
- Στην ανάδειξη της Περιοχής ως Ιδανικού Τόπου Διαβίωσης και Τουριστικού Προορισμού Υψηλών Προδιαγραφών Ποιότητας
- Στην ενίσχυση της Εταιρικής και της Εξωστρέφειας με Δημιουργία Προϋποθέσεων Οικονομικής και Κοινωνικής Σύγκλισης

Οι παραπάνω γενικοί στόχοι αναλύονται στους εξής ειδικούς στόχους:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού και αγροδιατροφικού τομέα
- Διαφοροποίηση και Ενίσχυση της Αγροτικής Απασχόλησης με Έμφαση στο Τρίπτυχο "Τουρισμός – Τοπικά Προϊόντα - Ποιότητα"
- Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας, της Δικτύωσης και της Ποιότητας - Αναγνωρισιμότητας των Τοπικών Προϊόντων και Υπηρεσιών
- Βελτίωση - Διαφοροποίηση του Τουριστικού Προϊόντος
- Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής του Αγροτικού Πληθυσμού
- Ανάδειξη της Ταυτότητας και της Τοπικής Ιδιαιτερότητας των Χωριών
- Προστασία, Αναβάθμιση και Ανάδειξη των Φυσικών και Πολιτιστικών Πόρων
- Ενίσχυση της Δικτύωσης και των Συνεργασιών σε Περιφερειακό, Εθνικό και Διεθνές Επίπεδο
- Δημιουργία - Ενδυνάμωση Συλλογικών Σχημάτων Αναπτυξιακής Πολιτικής

Οι δράσεις του Τοπικού Προγράμματος LEADER της Αναπτυξιακής Πάρνωνα για την 4η Προγραμματική Περίοδο είναι οι ακόλουθες:

- Αύξηση της αξίας των γεωργικών προϊόντων (για αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί μικρής δυναμικότητας υποδομών διανυκτέρευσης (για αγρότες)

⁷⁹ Ιστοσελίδα Φορέα Διαχείρισης Οικολογικού Πάρκου Πάρνωνα - Υγρότοπου Μουστού

- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί χώρων εστίασης και αναψυχής (για αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επισκέψιμων αγροκτημάτων (για αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί μονάδων οικοτεχνίας, χειροτεχνίας, παραγωγής ειδών παραδοσιακής τέχνης, βιοτεχνικών μονάδων (για αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών (για αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων πρωτογενούς γεωργικής παραγωγής ειδών διατροφής μετά την α' μεταποίηση (για αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις και εκσυγχρονισμοί βιοτεχνικών μονάδων (για μη αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις και εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών (για μη αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις και εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παραγωγής ειδών διατροφής μετά την α' μεταποίηση (για μη αγρότες)
- Δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων (για μη αγρότες)
- Ίδρυση και εκσυγχρονισμός τοπικών κέντρων τουριστικής πληροφόρησης (γραφεία – περίπτερα ενημέρωσης και πληροφόρησης) (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Σήμανση Αξιοθεάτων και Μνημείων (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Προβολή και προώθηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί μικρής δυναμικότητας υποδομών διανυκτέρευσης (για μη αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί χώρων εστίασης και αναψυχής (για μη αγρότες)
- Ιδρύσεις και εκσυγχρονισμοί γραφείων οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης αγροτικού τουρισμού (για μη αγρότες)
- Ιδρύσεις, επεκτάσεις, εκσυγχρονισμοί επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του τουρισμού της υπαίθρου (εναλλακτικές μορφές

τουρισμού, ειδικές μορφές τουρισμού, χώροι αθλοπαιδιών, χώροι γευσιγνωσίας) (για μη αγρότες)

- Έργα υποδομής μικρής κλίμακας (μικρά εγγειοβελτιωτικά έργα, έργα διαχείρισης υδατικών πόρων, μικρά έργα πρόσβασης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις) (για ΟΤΑ)
- Κέντρα φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας, δημοτικές βιβλιοθήκες, ωδεία, χώροι άσκησης πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Ενίσχυση πολιτιστικών εκδηλώσεων και εκδηλώσεων ανάδειξης και διατήρησης της τοπικής κληρονομιάς – στήριξη πολιτιστικών φορέων για μικρής κλίμακας υποδομή, προμήθεια εξοπλισμού, μουσικών οργάνων, στολών (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Βελτίωση και ανάπτυξη κοινόχρηστων χώρων (για ΟΤΑ)
- Αποκατάσταση κτιρίων για κοινωφελή χρήση (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Αποκατάσταση εξωτερικών όψεων κτισμάτων (για φυσικά ή Νομικά Πρόσωπα)
- Διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση περιοχών, όπως βελτίωση – σήμανση μονοπατιών, φυτοτεχνικές εργασίες, τεχνικά έργα μικρής κλίμακας για την προστασία του εδάφους, διαμόρφωση θέσεων θέας, καθώς και δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης (Δημόσιου χαρακτήρα)
- Διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση πολιτιστικών χαρακτηριστικών της αγροτικής υπαίθρου τα οποία είχαν παραγωγική δραστηριότητα μόνο κατά το παρελθόν και ενισχύονται ώστε να καταστούν επισκέψιμα και επιδεικτικά (όπως μύλοι, λιοτρίβια, πατητήρια) (Φυσικά και Νομικά Πρόσωπα, ΟΤΑ)
- Παρεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίρια για τη μετατροπή τους σε μουσεία-συλλογές-εκθετήρια που σχετίζονται με τη λαογραφική / αγροτική / πολιτιστική κληρονομιά (Δημόσιου χαρακτήρα).

Ως προς την τουριστική ανάπτυξη προκρίνεται η δημιουργία εναλλακτικών ορεινών τουριστικών διαδρομών με:

- άμεση προσπελασιμότητα ορεινών περιοχών από τους κύριους περιφερειακούς άξονες και
- διασύνδεση ορεινών διαδρομών μεταξύ τους

- εξισορρόπηση της λειτουργίας του συστήματος μεταφορών με έναν άλλο τρόπο χρήσης των δεδομένων υποδομών.

Η περιοχή χαρακτηρίζεται από πολυμορφία στοιχείων, τόσο από πλευράς φυσικού, όσο και από πλευράς ανθρωπογενούς, ιστορικού, αρχαιολογικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, ικανά για την προσέλκυση τουριστών. Παρόλα αυτά αντιμετωπίζει αδυναμία στην ανάπτυξη του τομέα της αναψυχής που εμφανίζεται εν πολλοίς σε⁸⁰ :

- Περιορισμένη αξιοποίηση της δυνατότητας διεύρυνσης της τουριστικής περιόδου, πέρα του τετραμήνου Ιουνίου – Σεπτεμβρίου
- Χαμηλή ημερήσια δαπάνη κατά άτομο και μικρή διάρκεια παραμονής του εισερχόμενου τουρισμού.
- Σοβαρές αδυναμίες οργάνωσης και λειτουργίας επιμέρους τουριστικών κλάδων, που οδηγούν σε χαμηλής ποιότητας συνολικό τουριστικό προϊόν.
- Περιορισμένη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος σε νέες κατηγορίες και νέες αγορές, καθώς έχει δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη μόνο του μαζικού τουρισμού.
- Έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού.
- Ανεπαρκής προβολή και διαφήμιση της περιοχής.
- Έλλειψη ειδικής τουριστικής υποδομής ώστε να αξιοποιηθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Ανεπαρκές δίκτυο συμπληρωματικών τουριστικών υπηρεσιών που θα καλύψουν το ελάχιστο των απαιτήσεων του τουρίστα – επισκέπτη.
- Προβλήματα στην προσπελασιμότητα της περιοχής καθώς στην πλειοψηφία της πρόκειται για ορεινές περιοχές, οι οποίες εξυπηρετούνται από ένα ιδιαίτερα απαρχαιωμένο επαρχιακό οδικό δίκτυο.

Από πλευράς ανταγωνιστικότητας το επίπεδο τουριστικών υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή δεν ανταποκρίνεται στο επίπεδο των δυνατοτήτων που αυτή διαθέτει. Το γεγονός αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο στο εισόδημα των κατοίκων της περιοχής, και ιδιαιτέρως αυτών που εξαρτώνται αποκλειστικά από τον τουριστικό τομέα καθώς δεν διαθέτουν εναλλακτική επιλογή απασχόλησης (με δεδομένη την

⁸⁰ Πηγή: “Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου”, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.79-84, Σεπτέμβριος 2003

αδυναμία του πρωτογενή τομέα να προσελκύσει νέο παραγωγικό δυναμικό), με αποτέλεσμα την αδυναμία συγκράτησης του ντόπιου πληθυσμού.

Η ήπια τουριστική ανάπτυξη φαίνεται να είναι η πιο ενδεδειγμένη επιλογή και σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο φαίνεται να συναινούν στην υιοθέτηση αυτής, τόσο οι τοπικοί φορείς της περιοχής όσο και οι κάτοικοι της, που είναι και η πιο σημαντική παράμετρος για την επιτυχή υλοποίηση αυτής. Καθοριστική προϋπόθεση για την υλοποίηση αυτής της επιλογής είναι η κάλυψη του ελλείμματος στη σύνδεση του τουριστικού τομέα με τους άλλους παραγωγικούς κλάδους. Θα πρέπει να επιδιωχθεί σύνδεση μεταξύ της παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, του δευτερογενούς τομέα και της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και του σύγχρονου πολιτιστικού γίνεσθαι. Με τον τρόπο αυτό θα ενισχυθεί η επαφή του τουρίστα με την ιστορία, την παράδοση και τη σύγχρονη ζωή της περιοχής.

Επιπλέον θα ενισχυθεί η ανατροφοδότηση των ροών μεταξύ των παραγωγικών τομέων της τοπικής οικονομίας και θα πραγματοποιείται μια πιο ολοκληρωμένη ανάπτυξη που θα αμβλύνει τις πιθανότητες της μονομερούς ανάπτυξης ενός τομέα, με ότι αυτό συνεπάγεται. Ο σχεδιασμός του τουριστικού τομέα θα πρέπει να αποσκοπεί στην επέκταση, στον εμπλουτισμό και στην αναδιάρθρωση της τοπικής τουριστικής αγοράς, ώστε να προσελκύσει νέα τουριστική πελατεία τόσο αριθμητικά όσο και ποιοτικά, με διαφορετική πολιτιστική, περιβαλλοντική και καταναλωτική στάση και συμπεριφορά. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί εφ' όσον υπάρχει στροφή σε νέα πρότυπα τα οποία ευρέως αποκαλούνται «νέες μορφές τουρισμού».⁸¹

Σύμφωνα με προτεινόμενο πρόγραμμα, της Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας είναι δυνατό να αξιοποιηθούν οι κάτωθι διαδρομές:

⁸¹ Πρόκειται για σύνθετα προϊόντα τουρισμού με νέα οργανωτικά χαρακτηριστικά, εξειδικευμένα και δυναμική ζήτηση, καινοτόμο χαρακτήρα, για παράδειγμα η χρονομεριστική μίσθωση, τα θεματικά πάρκα, κ.α.

ΘΕΜΑ	ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	ΤΜΗΜΑ ΠΕΛΑΤΕΙΑΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ	ΤΙΜΗ ⁸²
1.Ιστορική/ Πολιτιστική	Εσωτερική περιήγηση στον Άγιο Πέτρο	Αστικά κέντρα Νομών Αρκαδίας και Λακωνίας	Μονοήμερη	Ιστορικά και Πολιτιστικά μνημεία Υπαίθρια αναψυχή	- Με Ι.Χ. οι επιτόπιες δαπάνες - Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) € 15
2.Ιστορική/ Πολιτιστική	Εσωτερική περιήγηση στον Άγιο Πέτρο	Λοιπά αστικά κέντρα Πελοποννήσου και Αττικής	Σαββατο-κύριακο ή σε συνδυασμό με αργία (2 έως 3 ημέρες)	Ιστορικά και Πολιτιστικά μνημεία Υπαίθρια αναψυχή	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 2 διανυκτερεύσεις με πρωινό : € 60
3. Φυσιο-λατρική / Πολιτιστική	Περιήγηση Αγίου Πέτρου – Δάσους Δενδρόκενδρων	Λοιπά αστικά κέντρα Πελοποννήσου και Αττικής	Διήμερη ή Τριήμερη	Φυσιολατρικά / Πολιτιστικά Υπαίθρια αναψυχή	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 2 διανυκτερεύσεις με πρωινό : € 60.
4. Φυσιολατρική / Περιπατητική	Περιμετρική περιήγηση Δάσους Δενδρόκενδρων	Λοιπά αστικά κέντρα Πελοποννήσου και Αττικής	Τριήμερη	Φυσιολατρικά Πολιτιστικά Θρησκευτικά Υπαίθρια αναψυχή	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 2 διανυκτερεύσεις με πρωινό : € 80.
5.Οικολογική / Περιπατητική	Περιήγηση Καστάνισσας	Παραθεριστές στην παράκτια ζώνη (Άστρος, Αγ. Ανδρέας) και Αστικά κέντρα	Μονοήμερη ή Διήμερη	Πανίδα και Χλωρίδα Ιστορικά μνημεία	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 1 διανυκτέρευση με πρωινό : € 45.
6. Περιπατητικά φυσιολατρικά μονοπάτια	Περιήγηση Καστάνισσας Πραστού Μεγ. Τούρλας	Αστικά κέντρα Πελοποννήσου και Αττικής	Διήμερη ή Τριήμερη	Φυσιολατρικά	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 2 διανυκτερεύσεις με πρωινό : € 60.
7.Περιπατητικός / Ορειβατικός	Βαμβακού-Καταφύγιο Ορειβατικού Συλλόγου – Μεγ. Τούρλα	Αστικά κέντρα Πελοποννήσου και Αττικής	Διήμερη ή Τριήμερη	Πεζοπορία/ Ορειβασία/ Φυσιολατρία	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 2 διανυκτερεύσεις με πρωινό : € 60.
8. Οικολογική	Υγρότοπος Μούστου	•Παραθεριστές στην παράκτια ζώνη (Άστρος, Αγ.Ανδρέας) •Αστικά κέντρα Πελοποννήσου και Αττικής	Μονοήμερη Διήμερη ή Τριήμερη	Οικολογία	Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 5.000 δρχ. Σε οργανωμένη εκδρομή (λεωφορείο) 2 διανυκτερεύσεις με πρωινό : : € 55.
9.Συνδυασμένη διαμονή (Παραθερισμός Βουνό και θάλασσα)	Κοσμάς – Λεωνίδιο, Καστάνισσα - Παράλιο Άστρος, Αγ. Πέτρος – Παράλιο Άστρος	Αστικά κέντρα Ελλάδας και Ξένες αγορές	Εβδομαδιαία	Παράκτια και Ορεινή αναψυχή	Σε πακέτο διακοπών : € 180.

⁸² Έχει γίνει μετατροπή των τιμών σε αντίστοιχες σημερινές τιμές Ευρώ.

10. Ορεινή διαμονή	Άγιος Πέτρος - Καρυές – Βαμβακού. Άγιος Πέτρος - Καστάνιτσα- Κοσμάς.	Αστικά κέντρα Ελλάδας και Ξένες αγορές	Εβδομαδιαία	Ορεινή αναψυχή Περιπατητικές διαδρομές Φυσιολατρικά	Σε πακέτο διακοπών : € 180.
---------------------------	---	---	-------------	---	--------------------------------

Πηγή:Τασιόπουλος Χρήστος, Κόκκινος Ηλίας, Σολωμός Τάσος, Ζέρβας Νικόλαος(Μελετητές)- Γκατζέλια Άννα,
Σαπουνάκης Άρης, Βαρβαρέσσος Στέλιος (Σύμβουλοι), Προτεινόμενο Πρόγραμμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
Αρκαδίας, Αθήνα, Ιούλιος 1999.

Οι προτεινόμενοι περίοδοι προσφοράς των παραπάνω προγραμμάτων επίσκεψης προσδιορίζονται κατά κανόνα εκτός της κύριας παραθεριστικής περιόδου και σε συνδυασμό με τους τύπους των δραστηριοτήτων και την στοχευόμενη πελατεία ανάγονται οι μήνες Άνοιξης και Φθινοπώρου, κατά κύριο λόγο και τον Χειμώνα κατά δεύτερο.

ΣΤ.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Καταλήγοντας θα λέγαμε ότι σε περιοχές με συγκεκριμένα γεωγραφικά χαρακτηριστικά απαιτούνται ειδικά μέτρα άσκησης πολιτικής. Συνοπτικά είναι απαραίτητο να :

- Δημιουργηθούν υποδομές όσον αφορά τις μεταφορές, την παιδεία και την υγεία
- Στηριχθεί ο τουρισμός (οικολογικός, ορεινός, ιαματικός, συνεδριακά κέντρα, θρησκευτικός κτλ.)
- Αναδειχθούν τα προτερήματα των περιοχών μέσα σε ένα πλαίσιο βιώσιμης ανάπτυξης
- Εισαχθούν νέες τεχνολογίες (χρήση οπτικοακουστικών μέσων κτλ)
- Δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας ως απόρροια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της περιοχής
- Αναδειχθεί ο φυσικός πλούτος και το ανθρωπογενές περιβάλλον
- Αξιοποιηθεί το τεράστιο εν δυνάμει απόθεμα των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ηλιακή, αιολική, υδάτινοι πόροι, γεωθερμική, κοκ)
- Εκπαιδευτούν οι κάτοικοι σε νέες μεθόδους παραγωγής της γης και βιολογικών καλλιεργειών
- Δοθούν κίνητρα, ώστε να συγκρατηθεί ο πληθυσμός στις ορεινές περιοχές
- Αναπτυχθεί η ευρυζωνικότητα σε μια προσπάθεια να εκμηδενιστούν οι αποστάσεις
- Αναδειχθούν και να προωθηθούν τα προϊόντα τοπικής παραγωγής.
- Να δοθεί η ανάλογη προστασία στην αξία και ιδιαιτερότητα των οικοσυστημάτων των ορεινών περιοχών, ώστε να διατηρηθεί και να αναδειχθεί η βιολογική ποικιλότητά τους.

Για την συγκράτηση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές απαιτείται η διάχυση της ανάπτυξης των αστικών κέντρων στον αγροτικό χώρο, η βελτίωση των αστικών εξυπηρετήσεων και στον αγροτικό πληθυσμό, να διαφοροποιηθεί και να αναπτυχθεί ενδογενώς η ύπαιθρος.⁸³

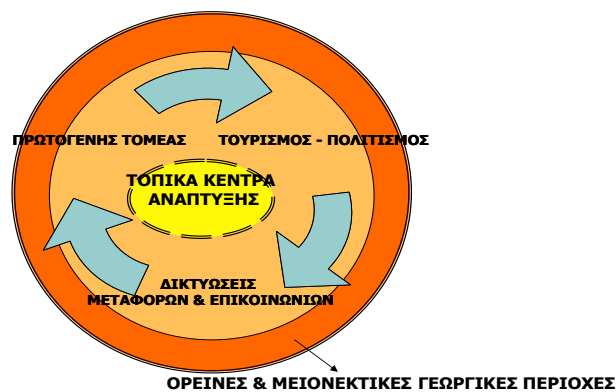
Η υπέρβαση της υφιστάμενης απομόνωσης μπορεί να επιτευχθεί με :

⁸³ Χ. Ζαμπέλης, Πρακτικά Ημερίδας «Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός Σε Εθνικό Επίπεδο, Ο Αγροτικός Χώρος Και Η Σχέση Πόλης Υπαιθρου», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Πολεοδομικού Και Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 40-41, Βόλος, Μάρτιος 2002.

- αναβάθμιση ανάπτυξη αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού
- προστασία ορεινών περιοχών
- την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των υποδομών
- την αναψυχή και την αναγνώριση του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου.

Ζητούμενο αποτελεί η μείωση των ανισοτήτων και η χωρική δικαιοσύνη παράλληλα με την επίτευξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Στο πλαίσιο της αποφυγής της συσσώρευσης του πληθυσμού στα αστικά κέντρα και της στήριξης της παραμονής του στις μη ευνοημένες ορεινές περιοχές προκειμένου να αναδείξουν και να αξιοποιηθεί το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα:

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πηγή: Πρόταση Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος στα Πλαίσια της Προκήρυξης της ΓΓΕΑ «Πρότυπα Καινοτόμα Σχέδια Ανάπτυξης»,
Τίτλος Πρότασης: «Δυτικός Άξονας Ανάπτυξης» Ο.Δ.Ε.
Κοινοτικών Προγραμμάτων *Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος*

- Νέα μουσεία-πάρκα είναι δυνατόν να δημιουργηθούν, τόσο προβολής των παραγόμενων τοπικών προϊόντων(κάστανο-κεράσι) όσο και της πατροπαράδοτης ζωής(νερόμυλοι, λαογραφικά μουσεία, τοπικών τεχνών).
- Η τοπική αρχιτεκτονική πρέπει να διατηρηθεί και στις νεόδμητες οικοδομές.
- Ενημέρωση των πολιτών για τις δυνατότητες παραγωγής των τοπικών και δη βιολογικών προϊόντων.
- Η αιολική ενέργεια και η ηλιακή ενέργεια πρέπει να μπει στο προσκήνιο των δυνατοτήτων των ορεινών περιοχών.⁸⁴

⁸⁴ Όμως ειδικότερα η αιολική ενέργεια όπως παράγεται μέχρι στιγμής δύναται να προκαλέσει πλείστα προβλήματα καθώς οι τεράστιες ανεμογεννήτριες «βιάζουν» διττά το οικοσύστημα. Πρώτον με το γεγονός ότι για να μεταφερθούν στις κορυφές των βουνών απαιτείται ένα μεγάλο τμήμα του περιβάλλοντος να

- Η ευρυζωνικότητα είναι ικανή να ενώσει τα κέντρα των εξελίξεων με τις ορεινές περιοχές, δίνοντάς τους την δυνατότητα να γίνουν οι ίδιες «κόμβος» -τουριστικός/αγροτικός.
- Ο τουρισμός καλό θα είναι να αποκοπεί από τον μαζικό χαρακτήρα του, την νοοτροπία «τους βάζω όλους σε ένα τσουβάλι» και θέτω διαφορετικές ακριβότερες τιμές για τον τουρίστα έναντι των ντόπιων κατοίκων. Επειδή οι επισκέπτες των ορεινών περιοχών ζητούν το «κάτι παραπάνω», αποτελεί εμπειρία η επαφή με την φύση και η γνώση των γεωργικών προϊόντων, μέσω και της συγκομιδής τους.
- Επιπλέον, ξέχωρα από τα υψηλής αξίας αυτοφυή (ρίγανη, τσάι βουνού, λεβάντα κ.α.) και παραγόμενα γεωργικά προϊόντα, η περιοχή διαθέτει την δύναμη των τοπικών ζυμαρικών με αγνά υλικά της περιοχής. Οι μικρές βιοτεχνίες παραγωγής τους θα έπρεπε επίσης να προσεχθούν και να αναδειχθούν.
- Σημεία επίσκεψης με συγκεκριμένο ενδιαφέρον είναι δυνατόν να δημιουργηθούν. Σημεία παρατήρησης της φύσης και εκπαίδευσης σχετικά με την πανίδα και χλωρίδα της περιοχής, σημεία φωτογραφικής ή και ζωγραφικής απεικόνισης τοπίου, σημεία αστρονομικής παρατήρησης κ.α.
- Τέλος, θα πρέπει να δημιουργηθούν δίκτυα περιπλάνησης για τους επισκέπτες, ούτως ώστε κάποιος που έρχεται πρώτη φορά στην περιοχή και θέλει να την γνωρίσει να μπορεί να την διατρέξει σε μία διαδρομή ή αν αυτό δεν είναι εφικτό να υπάρχουν προγράμματα διάβασης εναλλακτικών διαδρομών που περιλαμβάνουν στην σειρά τμήματα της περιοχής σε διαμοιρασμένες χωρικές ενότητες.

Η ενσωμάτωση ή ανάκτηση της άμεσης σχέσης με την φύση στην καθημερινή ζωή και η προσπάθεια προστασίας των φυσικών πόρων και βελτίωσης της ποιότητας

αλλοιωθεί καθώς διαρρηγνύονται δρόμοι με αρκετά πλατύ εύρος ώστε να χωρέσουν το μέγεθός τους. Δεύτερον η θέα-τοπίο- ηρεμία που προκαλείται στον επισκέπτη αλλοιώνεται πλήρως καθώς στην κορυφή του ανυπότακτου βουνού εμφανίζονται ανεμογεννήτριες καθόλου ελκυστικές αισθητικά. Επιπροσθέτως η παρουσία τους δημιουργεί πρόβλημα λόγω του θορύβου που προκαλεί η δραστηριότητά τους.

του περιβάλλοντος αποτελούν στοιχεία βιωσιμότητας της νέας δομής και του αστικού και του υπαίθριου χώρου.⁸⁵

Η Ελλάδα εν μέσω κρίσης καθώς δεν παράγει βιομηχανικά προϊόντα θα πρέπει να βασιστεί ξανά στην παραγωγή, τόσο για εξαγωγή όσο και για ντόπια κατανάλωση, των ποιοτικών της αγαθών του πρωτογενούς τομέα (αγροτικά – κτηνοτροφικά προϊόντα) όσο και στην μεταποιητική τους δραστηριότητα. Για να επιτευχθεί κρίνεται απαραίτητο⁸⁶ να αξιοποιηθούν:

- η επιστημονική γνώση και έρευνα για όλες τις δράσεις του αγροτικού τομέα, καθώς ο ανταγωνισμός έχει καταστήσει απαγορευτική κάθε διαδικασία εμπειρικών εγχειρημάτων
- οι θεσμικές παρεμβάσεις και οι μηχανισμοί υποστήριξης, μέσα από την ένταξή τους σε ένα κοινό πολιτικό πλαίσιο δράσης
- οι συνεταιρισμοί, ούτως ώστε να λειτουργούν εύρυθμα, φέρνοντας σε επαφή τους γεωργούς με την αγορά και επιτυγχάνοντας μεγαλύτερο μερίδιο από την αξία για τους παραγωγούς
- οι πόροι για την εφαρμογή της ολοκληρωμένης διαχείρισης και ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας
- η συμμετοχή των δύο φύλλων ισότιμα

Η ποιότητα των γεωργικών προϊόντων, με μεθόδους παραγωγής φιλικές προς το περιβάλλον, έχοντας σε δεσπόζουσα θέση τον καταναλωτή, δύναται να οδηγήσει σε ανάπτυξη συγκριτικού πλεονεκτήματος.

Ο τριτογενής τομέας των υπηρεσιών θα αναδειχθεί μέσω της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης του ορεινού χώρου, καθώς ανέπαφος ως είναι διαμέσου των αιώνων, προσφέρει επαφή με την ουσιαστική αναψυχή.

⁸⁵ Γ. Κανκαλάς, Η Σχέση Πόλης Υπαίθρου, Πρακτικά Ημερίδας «Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός Σε Εθνικό Επίπεδο, Ο Αγροτικός Χώρος Και Η Σχέση Πόλης Υπαίθρου», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Πολεοδομικού Και Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 51, Βόλος, Μάρτιος 2002.

⁸⁶ Ε. Αργυρή, Η Σημασία Του Αγροτικού Χώρου Και Του Πρωτογενή Τομέα Στην Εθνική Οικονομία, Πρακτικά Ημερίδας «Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός Σε Εθνικό Επίπεδο, Ο Αγροτικός Χώρος Και Η Σχέση Πόλης Υπαίθρου», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Πολεοδομικού Και Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σελ. 13, Βόλος, Μάρτιος 2002

Z. ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Στις μέρες μας εμφανίστηκε ο θεσμός του Καλλικράτη. Η συνένωση μεγάλων νομών σε περιφέρεια, είναι δίκοππο μαχαίρι. Από την μία θα αναδείξει το ενιαίο των προβλημάτων όμορων περιοχών και θα ενταθεί η δύναμή τους ως προς την απαίτηση λύσεων στα προβλήματά τους. Από την άλλη πόσο κοινά μπορεί να είναι τα προβλήματα των παράκτιων και ορεινών περιοχών; Σίγουρα η ανάγκη αξιοποίησης των δυνατοτήτων και η άρση του “αποκλεισμού” τους, παρόλο που σε πολλές περιπτώσεις απέχουν μόνο δύο ώρες από την Αθήνα, τις ενώνει. Βεβαίως, η έλλειψη πόρων ως προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί τροχοπέδη για οποιονδήποτε προγραμματισμό σε βάθος χρόνου με αξιώσεις. Ίσως ήρθε η ώρα περισσότερο από ποτέ η ελληνική περιφέρεια να “επιχειρηματίσει” στην ελληνική ύπαιθρο αξιοποιώντας τον πλούτο της, στήνοντας τοπικές ομάδες προώθησης του τουρισμού, περιήγησης και δραστηριοτήτων, ενημερώνοντας τους πολίτες για τις εναλλακτικές μορφές ενέργειας και το πώς μπορούν να κερδίσουν, αξιοποιώντας δημόσιες εκτάσεις προς αυτήν την κατεύθυνση δίνοντας το παράδειγμα στους κατοίκους. Επιπλέον δεν υπάρχει ενωμένη περιφέρεια χωρίς δυνατότητα πρόσβασης. Το δίκτυο συγκοινωνιών αν δεν πληθύνει, πρέπει να εξυπηρετεί τους πολίτες, έστω και με την πύκνωση των δρομολογίων του ΚΤΕΛ ή με την ύπαρξη περιφερειακών δρομολογίων με μικρό κόμιστρο για τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Στις τοπικές κοινωνίες θα ήταν καλό να πραγματοποιούνται σεμινάρια ανάδειξης και συντήρησης των μεταποιητικών παραδοσιακών επαγγελμάτων. Με αυτό τον τρόπο αυτοσυντηρούνται οι οικογένειες όπως παλιότερα⁸⁷, διαφημίζεται το μέρος και πωλούνται τα τοπικά προϊόντα τόσο στους επισκέπτες όσο και για εξωτερική κατανάλωση. Η ύπαρξη μουσείων της τοπικής κληρονομιάς θα τόνωνε επιπλέον την γνωριμία με το στοιχείο της ιδιαιτερότητας των τοπικών αγορών. Στον καιρό των περικοπών των δημοσίων αγαθών, ας μην χάσουμε άλλο χρόνο απομακρυσμένοι από το μεγαλύτερο αγαθό που μας έδωσε αυτή η χώρα: Το περιβάλλον της, το οποίο στις ορεινές περιοχές διατηρείται υπέροχο και αναξιοποίητο.

⁸⁷ Πχ η γνώση παραγωγής ξύλινων επίπλων

Η. ι) ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, Δυναμικές ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και παράγοντες που τις επηρεάζουν, Σ. Ευστράτογλου, Α. Παπαδόπουλος και Α. Ευστράτογλου, Εταιρεία Αγροτικής Οικονομίας (ΕΤΑΓΡΟ)
2. Governance in Global Value Chains, John Humphrey and Humbert Schmitz, Local Enterprises in Global Economy, London 2004.
3. Regions in the World Economic Triangle, Dirk Messner, Local Enterprises in Global Economy, London 2004. Edited by Hubert Schmitz
4. Spatial Interaction, Hay A., Επιμέλεια: Johnston R.J.-Gregory D.-Pratt G.-Watts M., The Dictionary Of Human Geography, 4th Edition, Oxford, Blackwell 2000.
5. The Rise Of The Network Society, Castells M., Oxford Blackwell, 1996.
6. Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., Σεπτέμβριος 2003
7. Ανθρωπογεωγραφία, Άνθρωπος, Κοινωνία, Χώρος. Τερκενλή Θεανώ – Ιωσηφίδης Θεόδωρος – Χωριανόπουλος Ιωάννης (Επιμέλεια), Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2007
8. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΦΕΚ 128 Α/ 3.07.08)
9. Γενικό Σχέδιο Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού (Έκδοση Απρίλιος 2008)
10. Γεωγραφία: Μεθοδολογία Και Μέθοδοι Ανάλυσης Χώρου, Κουτσόπουλος Κ. , Εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 1990.
11. Διεθνές Έτος Βιοποικιλότητας 2010, Η Διατήρηση Της Βιοποικιλότητας Είναι Το Ίδιο Επείγουσα Με Την Προστασία Του Κλίματος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υγροτόπων, Δελτίο Τύπου 14/01/2010
12. Έγκριση Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον τουρισμό και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΦΕΚ 1138/Β/2009)
13. Εγχειρίδιο Στρατηγικής, Tim Handle, The Economist-Εκδόσεις Κέρκυρα, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2003.
14. Εισηγητικό Κείμενο Προβληματισμού για το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου, ΥΠΕΧΩΔΕ, Διεύθυνση Χωροταξίας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2003.
15. Ενδογενής Ανάπτυξη: Σχεδιασμός Και Πολιτική Σε Τοπικό Επίπεδο, Χριστοφάκης Εμμανουήλ, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2000
16. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη Των Ορεινών Περιοχών Στα Χρόνια Της Κρίσης. Δ. Ρόκος, 6^ο Συνέδριο Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας, 2010
17. Η χωροταξία σαν εργαλείο ανάπτυξης και Προστασίας (Παρατηρήσεις πάνω στο χωροταξικό της Ηπείρου), Μασσαλάς Βασίλης, Αναπτυξιακό Συνέδριο Ηπείρου, Ιούνιος 2005

18. Κυβέλλου Στέλλα, Από Την Χωροταξία Στην Χωροδιαχείριση, Η Έννοια Του Στρατηγικού Σχεδιασμού Και Της Εδαφικής Συνοχής Στη Ευρώπη, Αθήνα 2008
19. Μελέτη Αποκατάστασης & Ανάπτυξης Του Αγροτικού Τομέα - Των Δασών και Της Προστασίας Του Περιβάλλοντος Στις Πυρόπληκτες Περιοχές, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νομός Λακωνίας, Φάση Α' και Β', Αθήνα 2007
20. Μελέτη Αποκατάστασης & Ανάπτυξης Του Αγροτικού Τομέα - Των Δασών και Της Προστασίας Του Περιβάλλοντος Στις Πυρόπληκτες Περιοχές, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νομός Αρκαδίας, Φάση Α' και Β', Αθήνα 2007
21. Οι Περιφέρειες ως Πεδία Σύγκλισης Αναπτυξιακού Προγραμματισμού και Χωρικού Σχεδιασμού, Π. Λουκάκης, Επιστημονικές Ημερίδες προς Τιμήν του Καθηγητού Νίκου Κόνσολα, Εκδόσεις Ανάτυπο, Αθήνα 2005
22. Οι Προοπτικές Ανάπτυξης Των Λιγότερο Αναπτυγμένων Περιοχών Της Ευρώπης, 1ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, ΤΕΙ Ηπείρου, Σχολή Διοίκησης Και Οικονομίας, Τμήμα Λογιστικής, Πρέβεζα 24 – 25 Μαΐου 2001
23. Περιηγήσεις», Τεύχος 30, Εφημερίδα Ημερησία, Αθήνα 2004
24. Πρακτικά Ημερίδας «Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού Και Αειφόρου Ανάπτυξης, Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός Σε Εθνικό Επίπεδο, Ο Αγροτικός Χώρος Και Η Σχέση Πόλης Υπαίθρου», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε.- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Εργαστήριο Πολεοδομικού Και Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας Και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος, Μάρτιος 2002
25. Πρακτικά Ημερίδας «Χωροταξικός Σχεδιασμός Των Ορεινών Περιοχών», Υ.Πε.Χω.Δ.Ε., Ζάππειο Μέγαρο, Απρίλης Του 1999
26. Πρόγραμμα Αντιμετώπισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Προβλημάτων Και Συστήματος Λειτουργίας Και Διαχείρισης Όρους Πάρνωνα – Υγροτόπου Μουστου (Οικολογικό Πάρκο), Στάδιο Α', Τεύχος Α (Συμπληρωμένο), Υ.Πε.Χω.Δ.Ε., Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, Αθήνα, Ιούνιος 1997
27. Πρόγραμμα Αντιμετώπισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Προβλημάτων Και Συστήματος Λειτουργίας Και Διαχείρισης Όρους Πάρνωνα – Υγροτόπου Μουστου (Οικολογικό Πάρκο), Τελική Μελέτη, Υ.Πε.Χω.Δ.Ε., Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, Αθήνα, Νοέμβριος 2001
28. Σημειώσεις Χωροταξίας. Βασικές Έννοιες, Τομείς Ανάλυσης, Μεθοδολογία Μελετών, Πλαίσιο Προτάσεων. , Π. Λουκάκης, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις.
29. Στρατηγική ενημέρωση για την ανάπτυξη αγροτικών προϊόντων ποιότητας στις ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές, EUROMONTANA – Νοέμβριος 2004
30. Σύγχρονη Οικονομική Περιφερειακή Πολιτική”, Κόνσολας Ν., Εκδ. Παπαζήση, 1997
31. Σχέδιο Ειδικού Πλαισίου για τον Τουρισμό (Έκδοση Σεπτέμβριος 2008)

32. Τασιόπουλος Χρήστος, Κόκκινος Ηλίας, Σολωμός Τάσος, Ζέρβας Νικόλαος(Μελετητές) - Γκατζέλια Άννα, Σαπουνάκης Άρης, Βαρβαρέσσος Στέλιος (Σύμβουλοι), Προτεινόμενο Πρόγραμμα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας, Αθήνα, Ιούλιος 1999.
33. Τοπική Ανάπτυξη Και Περιφερειακή Πολιτική, Χριστοφάκης Ε., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001
34. ΦΕΚ 128 Α/ 3.07.08, Βουλή Των Ελλήνων, Αριθμ.6876/4871, Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.
35. Χαρακτήρας Των Παρεμβάσεων Στον Αγροτικό Τουρισμό Στην Περιοχή Οικοανάπτυξης Ν. Α. Πελοποννήσου (Καταλυμάτων, Χωρών Εστίασης Και Λοιπών Αγροτουριστικών Επιχειρήσεων), Γεωργακή Ν. Αγγελική, Σεπτεμβριος 2003

ii) ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

www.e-demography.gr

www.ekby.gr

www.fdparnon.gr

www.kpekastriou.gr

www.minagric.gr/

www.minenv.gr

www.observatory.gr

www.ogeeka-dimitra.org.gr

www.parnonas.gr

www.parnonaslife.gr

www.peloponnisos.gr

www.statistics.gr/

www.tosipo.gr

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ερευνητικό Πρόγραμμα e-Demography
Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας Ελληνικό Κέντρο Βιότοπων-Υγρότοπων
Φορέας Διαχείρισης Οικολογικού Πάρκου Πάρνωνα - Υγρότοπου Μουστού
Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Καστρίου
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης Και Τροφίμων
Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας Και Κλιματικής Αλλαγής
Παρατηρητήριο Για Την Κοινωνία Της Πληροφορίας
Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνα
Έργο Life+
Π.Ε.Π. Πελοποννήσου
Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
Τοπικό Σύμφωνο Ποιότητας

Η iii) ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη Και Περιβάλλον. Τουρισμός Και Αναψυχή. Κοκκώσης Χ. – Τσάρτας Π., Εκδ. Κριτική, Σεπτέμβριος 2001
2. Διαδρομές Στις Θεωρίες Του Χώρου. Οικονομικές Γεωγραφίες Της Παραγωγής Και Της Ανάπτυξης, Κουρλιούρος Η. , Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005
3. Έγκριση ειδικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης για τη βιομηχανία και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού ΚΥΑ Βιομηχανία
4. Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΦΕΚ 2464Β/3.12.08)
5. Εισαγωγή Στην Δημόσια Διοίκηση, Κοντής Θεμιστοκλής, Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα 2001
6. Επιχειρήστε ... Αγροτουριστικά. Πώς Να Οργανώσετε Την Δική Σας Αγροτουριστική Επιχείρηση, Ασκέλη Στέλλα, Εκδ. Κέρκυρα, Ιούλιος 2005
7. Η Ενοποίηση Του Ευρωπαϊκού Χώρου 1986 – 2006, Καμχής Μάριος, Εκδ. Κριτική, 2007
8. Οικολογική Κρίση Και Βιώσιμη Κοινωνία, Μπράουν Λ.- Φλάβιν Κ. – Πόστελ Σ. , Εκδ. Κομμούνα, Οικολογική Σκέψη 4, 1991
9. Οικοτουρισμός, Η Εναλλακτική Προοπτική Αειφόρου Τουριστικής Ανάπτυξης , Κομίλης Πανγιώτης, Εκδ. Προπομπός 2001
10. Παγκοσμιοποίηση, Λαχάνη Στέλλα, Νέα Ανάπτυξη Για Έναν Νέο Αιώνα, Εκδόσεις Αντων. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα–Κομοτηνή 1999
11. Περιβάλλον Και Οικολογία Στην Εκπαίδευση, Αθανασάκης Άρτεμης- Κουσούρης Θεόδωρος, Εκδ. Δαρδάνος Χρήστος, Αθήνα 1999
12. Περιβάλλον, Επιστήμη Και Εκπαίδευση, Σκορδούλης Κ. – Σωτηράκου.Μ, Εκδόσεις Leader Books, 2005
13. Περιφερειακή Ανάπτυξη Στην Ελλάδα, Γ. Πετράκος- Γ. Ψυχάρης, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2004
14. Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Για Το Μέτσοβο Επιστρέφοντας Ένα Μέρος Του Χρέους, Επιμέλεια Δ. Ρόκος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., Ιούνιος 1998
15. Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη Στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία Και Πράξη, Επιμέλεια Δ. Ρόκος, Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π., Ίδρυμα Ανάπτυξης του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π, Αθήνα 2004

Θ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ

1. ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ - ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ (Πηγή: Ο πίνακας περιέχεται στο βιβλίο «Τοπική Ανάπτυξη Και Περιφερειακή Πολιτική», του κου. Χριστοφάκη Ε., σελ. 273, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001.)
2. S.W.O.T. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ, ΤΗΣ ΤΗΛΕΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΤΗΣ ΤΗΛΕΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (Πηγή: Οδηγός Εφαρμογής Δράσεων Τηλεεργασίας, Ηλεκτρονικού Εμπορίου Και Νέων Τεχνολογιών, Σύμβουλοι Έργων Νέων Τεχνολογιών Paradigm, Φεβρουάριος 2004)
3. ΕΙΣΡΟΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ (Πηγή: <http://www.observatory.gr>)
4. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ (Πηγή: Οι πίνακες α,β αποτέλεσαν μέρος εργασίας στο μάθημα της κας Στέλλας Κυβέλου «Πολιτικές διαστάσεις της ανάπτυξης (Ενότητα:Στρατηγικός Χωρικός σχεδιασμός)».Βασίστηκαν στα στοιχεία της ιστοσελίδας της περιφέρειας Πελοποννήσου www.peloponnisos.gr και www.ogeeka-dimitra.org.gr.)
5. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΙΡΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΝΩΝΑ ΣΕ ΑΡΚΑΔΙΑ ΚΑΙ ΛΑΚΩΝΙΑ (Πηγή: 1.ΕΣΥΕ – 2.ΟΤΑ περιοχής- 3.www.fdparnon.gr Από τον πρωτότυπο πίνακα έχουν διατηρηθεί οι ορεινοί και μειονεκτικοί οικισμοί της μικροπεριφέρειας του Πάρνωνα, καθώς αυτοί εξετάζονται στην παρούσα εργασία.)
6. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ (Πηγή: “Ανάδειξη Της Πολιτιστικής Κληρονομιάς Ν.Α. Πελοποννήσου”, Τοπικό Πρόγραμμα Leader+, ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ Εταιρεία Περιβαλλοντικής Έρευνας Και Ενημέρωσης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων Α.Ε., σελ.79-84, Σεπτέμβριος 2003)
7. ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ
8. ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΛΩΡΙΔΑΣ ΠΑΝΙΔΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ (Πηγή: Πρόγραμμα Αντιμετώπισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Προβλημάτων Και Συστήματος Λειτουργίας Και Διαχείρισης Όρους Πάρνων – Υγροτόπου Μουστού (Οικολογικό Πάρκο), Στάδιο Α', Τεύχος Α' (Συμπληρωμένο), Υ.Πε.Χω.Δ.Ε., Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, σελ. 81-88, Αθήνα, Ιούνιος 1997)
9. ΔΙΑΘΡΩΣΗ ΜΕΤΡΩΝ LEADER II (Πηγή: www.fdparnon.gr)
10. ΥΛΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER 2007-2013 (Πηγή: www.fdparnon.gr)

ΧΑΡΤΕΣ

1. ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΠΑΡΝΩΝΑ ΜΟΥΣΤΟΥ (Πηγή: «Οικολογικό Πάρκο Πάρνων – Μουστού» Κρίστα Παππά, Φαίδων Παπαθεοδώρου, Γεώργιος Σφήκας, Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνων – Οίκος- Διαχείριση Φυσικού Περιβάλλοντος Επε, Αρκαδία 2001)

2. ΡΟΕΣ-ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ (Πηγή: Πρόγραμμα Αντιμετώπισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Προβλημάτων Και Συστήματος Λειτουργίας Και Διαχείρισης Όρους Πάρνωνα – Υγροτόπου Μουστού (Οικολογικό Πάρκο), Στάδιο Α', Τεύχος Α' (Συμπληρωμένο), Υ.Πε.Χω.Δ.Ε., Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος, Αθήνα, Ιούνιος 1997)
3. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ (Πηγή: www.fdparnon.gr)
4. ΠΥΡΟΠΛΗΚΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ ΛΑΚΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΚΑΔΙΑΣ (Πηγή: Μελέτη Αποκατάστασης & Ανάπτυξης Του Αγροτικού Τομέα - Των Δασών και Της Προστασίας Του Περιβάλλοντος Στις Πυρόπληκτες Περιοχές, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νομός Λακωνίας σελ.17 και Νομός Αρκαδίας σελ.18, Αθήνα 2007)
5. ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ LIFE ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΜΕ ΜΑΥΡΗ ΠΕΥΚΗ (PINUS NIGRA) ΠΟΥ ΚΑΗΚΕ ΣΤΙΣ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ ΤΟΥ 2007 (Πηγή: <http://www.ekby.gr>)

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Πηγή: «Περιηγήσεις», Τεύχος 30, Εφημερίδα Ημερησία, Αθήνα 2004

ΠΙΝΑΚΕΣ

1.ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ - ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ

Προτεραιότητες Στρατηγικής	Βασικές Κατευθύνσεις Ανά Προτεραιότητα	Τομείς Δράσης- Στρατηγικές Ενέργειες
Κλαδικές Προτεραιότητες	Αξιοποίηση όλων των τοπικών πόρων	Πρωτογενής τομέας Δευτερογενής τομέας Τριτογενής τομέας εναλλακτικές μορφές τουρισμού
	Μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας	Έμφαση στην μέθοδο και τα μέσα καλλιέργειας ή εκτροφής και λιγότερο στο είδος των προϊόντων Συστήματα πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίηση και εμπορία, μακροπρόθεσμη στρατηγική προβολής και τοποθέτησης στην αγορά Προϊόντα «έντασης παραδοσιακής τεχνογνωσίας»για ειδικές καταναλωτικές ανάγκες και αγορές Λειτουργική διασύνδεση της αγροτικής παραγωγής και του αγροτικού τουρισμού.
	Εκτατική ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού Ολοκληρωμένες τουριστικές διαδρομές με πολλαπλές δραστηριότητες και όχι μονού προορισμού Κέντρα πληροφόρησης, καθοδήγησης, εκπαίδευσης, παροχής εξοπλισμού Καταλύματα με επάρκεια κάλυψης της αναμενόμενης ζήτησης, χωρίς του φυσικού και αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος Παροχή πάσης φύσεως υπηρεσιών, χωρίς να εξαφανίζει στοιχεία παράδοσης και πολιτισμικής ιδιαιτερότητας Κατάλληλα καταρτισμένο εργατικό δυναμικό(ειδικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού όπως ο ορειβατικός, αιώροπτερισμός κα
	Στήριξη των τοπικών ΜΜΕ, της οικοτεχνίας και της βιοτεχνίας μικρής κλίμακος	Λειτουργική διασύνδεση της μεταποιητικής δραστηριότητας με τον πρωτογενή τομέα και τον τουρισμό Υπέρβαση των αιτίων απομόνωσης και αποκλεισμού των οικογενειακών επιχειρήσεων του ορεινού χώρου Εμπύχωση για νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, πρόσβαση σε υπηρεσίες οργάνωσης και τεκμηρίωσης, χρηματοοικονομικά κίνητρα, δίκτυα συνεργασίας επιχειρήσεων, μικρής κλίμακος υποδομές για την διασφάλιση της εναρμονισμένης προς το περιβάλλον λειτουργίας και επαρκής κατάρτιση στελεχιακού και εργατικού δυναμικού Επιχειρηματικές υποδομές (βιοτεχνικά κτίρια, βιοτεχνικά πάρκα

	Ενίσχυση τεχνικών Και κοινωνικών υποδομών	Οδικά έργα – τεχνικές υποδομές (ύδρευση – αποχέτευση) αγροτικές υποδομές (εγγειοβελτιωτικά έργα, αγροτική οδοποιία) Πυροπροστασία Ξενώνες – καταφύγια Υποδομές οικισμών(αντιπλημμυρική προστασία, προστασία από διάβρωση εδαφών, παρατηρητήρια ελέγχου μεταφερόμενης ρύπανσης, Κέντρα υγείας , αγροτικά ιατρεία κτλ)
Χωρικές προτεραιότητες	Κατάταξη – τυπολογία Ορεινών περιοχών- Καθορισμός κριτηρίων	<u>Ενδεικτικά κριτήρια:</u> Η παρουσία δυναμικών οικιστικών κέντρων και μεγάλων οικισμών Η ύπαρξη και ο βαθμός αξιοποίησης τοπικών πλεονεκτημάτων στον πρωτογενή τομέα, στην εξόρυξη ή στην βιοτεχνία, καθώς και σημαντικών τουριστικών πόρων Η ευχερής πρόσβαση στα μεγάλα αστικά κέντρα ή σε μεταφορικούς και αναπτυξιακούς άξονες, καθώς και η γειτνίαση με παραγωγικές συγκεντρώσεις περιλαμβανόμενων των παράκτιων τουριστικών πόλων Η ύπαρξη επιτυχών πρωτοβουλιών ενδογενούς ανάπτυξης από τοπικούς κοινωνικούς και ιδιωτικούς φορείς Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και οι διαφαινόμενες τάσεις Ο ειδικός (παραμεθόριος ή νησιωτικός) χαρακτήρας των ορεινών περιοχών <u>Κατηγορίες ορεινών περιοχών</u> Αναπτυγμένες ορεινές περιοχές (παρουσία μεγάλων οικισμών και δυναμικών κλάδων, γειτνίαση με αστικά κέντρα και αναπτυξιακούς άξονες, υψηλό επίπεδο υποδομών). Δυναμικές ορεινές περιοχές με αναξιοποίητους πόρους(γειτνίαση με αστικά κέντρα, παραγωγικές συγκεντρώσεις ή αναπτυξιακούς άξονες, ύπαρξη αναξιοποίητων πόρων, πρωτοβουλίες ενδογενούς ανάπτυξης). Εσωτερικές ορεινές ζώνες (απομόνωση, παραμεθόριος χαρακτήρας, αναξιοποίητοι φυσικοί πόροι, χαμηλό επίπεδο οικοδομών, πληθυσμιακή γήρανση). Λοιπές ηπειρωτικές ορεινές ζώνες(διάσπαρτες ορεινές περιοχές περιορισμένης έκτασης που δεν εμφανίζουν τα στοιχεία δυναμισμού ή το μέγεθος των προβλημάτων που συναντάμε στις προηγούμενες κατηγορίες). Ορεινές περιοχές μικρών νησιών(ορεινότητα και νησιωτικός χαρακτήρας)

	Οριοθέτηση μικροπεριφερειών τουρισμού	Χρησιμοποίηση κριτηρίων ομοιογένειας(με βάση κοινά οικονομικοκοινωνικά , γεωγραφικά, ιστορικά κλπ χαρακτηριστικά) και πόλωσης(ροές και σχέσεις μεταξύ των οικισμών). Προσδιορισμός διαπεριφερειακών χωρικών ενοτήτων ορεινών όγκων. Χάραξη ειδικής αναπτυξιακής στρατηγικής για κάθε ενότητα, με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δυνατότητες Εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων ενταγμένων στον τοπικό και περιφερειακό αναπτυξιακό σχεδιασμό
	Προσδιορισμός και ενίσχυση ορεινών κέντρων ανάπτυξης Ανά μικροπεριφέρεια προγραμματισμού	Σύνδεση με το κύριο οδικό δίκτυο της περιοχής έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ταχεία επικοινωνία με το πλησιέστερο αστικό κέντρο Επαρκής κάλυψη των αναγκών σε βασικές υπηρεσίες υγείας – πρόνοιας εκπαίδευσης και κατάρτισης, αναψυχής και πολιτισμού και δημόσιας διοίκησης, μιας ευρύτερης κατοικημένης περιοχής Παροχή υποδομών και υπηρεσιών στήριξης των προωθητικών δραστηριοτήτων Παροχή σύγχρονων εμπορικών υπηρεσιών κάλυψης των βασικών καταναλωτικών αναγκών της περιοχής Δημιουργία σημείων έναρξης και κατάληξης των ολοκληρωμένων τουριστικών διαδρομών- δημιουργία πύλης εισόδου και εξόδου των επισκεπτών σε κάθε μικροπεριφέρεια προγραμματισμού Βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης των εσωτερικών ορεινών περιοχών στα τοπικά κέντρα ανάπτυξης.

2. S.W.O.T. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ, ΤΗΣ ΤΗΛΕΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΤΗΣ ΤΗΛΕΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

I. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ (E-COMMERCE)

1. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

Ο χώρος του Ηλεκτρονικού Εμπορίου είναι σχετικά καινούριος. Περιλαμβάνει προκλήσεις, μεγάλες ευκαιρίες αλλά και απειλές. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τις Δυνάμεις, τις Αδυναμίες, τις Ευκαιρίες και τις Απειλές της υπηρεσίας αυτής που σχετίζονται με την εφαρμογή της στην Ελλάδα.

Strenghts (Δυνάμεις)	Weaknesses (Αδυναμίες)
• Διεύρυνση της αγοραστικής βάσης της επιχείρησης όχι μόνο σε Εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο • Μείωση των λειτουργικών εξόδων της επιχείρησης, όπως π.χ. δαπάνες διαχείρισης εντύπων, κόστος διαχείρισης παραγγελιών • Εισαγωγή σε νέες αγορές και δημιουργία νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, όπως π.χ. e-shops • Δυνατότητα να γίνει "πilotική" εφαρμογή, δεδομένου του μικρού απαιτούμενου κόστους ώστε να δοκιμαστεί η υπηρεσία. Ουσιαστικά ο έμπορος πληρώνει ένα αρχικό κόστος εγκατάστασης και στην συνέχεια μια μηνιαία συνδρομή. • Δημιουργία υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας όπως η δυνατότητα προσαρμογής καταλόγων ανά πελάτη, στατιστικά στοιχεία, κ.α. • Ο χρόνος διεκπεραίωσης μιας επιχειρηματικής εμπορικής συναλλαγής ουσιαστικά εκμηδενίζεται. Επιτυγχάνεται καλύτερη διανομή των προϊόντων • Η επιχείρηση μπορεί να προσαρμόσει την πολιτική πωλήσεων που ακολουθεί στις προτιμήσεις του εκάστοτε πελάτη. Αύξηση εσόδων με τη χρήση ειδικών τεχνικών μάρκετινγκ (καταγραφή προτιμήσεων αγοραστικού κοινού) μέσω του Διαδικτύου • Δυνατότητα άμεσης διαφήμισης των	• Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές δεν έχουν εύκολη αποδοχή. Μη δοκιμή του προϊόντος και κίνδυνος παραλαβής ελαττωματικών ή κακής ποιότητας αγαθών (μικρότερος έλεγχος αξιοπιστίας σε επίπεδο προσφοράς προϊόντος και υπηρεσιών). • Δεν υπάρχει, συνήθως, κίνητρο για online αγορές όταν τα προϊόντα έχουν την ίδια τιμή και ποιότητα όπως στα καταστήματα • Ανάγκη για τεχνικό προσωπικό υποστήριξης της υπηρεσίας • Οι ΜΜΕ επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία στην υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών λόγω υφιστάμενων σχετικών με το αντικείμενο αδυναμιών του προσωπικού. • Δεν υπάρχει σχέση με τον πωλητή, απρόσωπη εξυπηρέτηση • Δεν υπάρχουν πολλές πρακτικές εφαρμογές

προϊόντων και των υπηρεσιών τους υπό μορφή ηλεκτρονικών καταλόγων με κοινά - παγκόσμια αποδεκτά - χαρακτηριστικά • Εύκολη και γρήγορη πρόσβαση του πελάτη σε μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων σε πραγματικό χρόνο • Εύκολη η έρευνα αγοράς και η σύγκριση των προϊόντων και των τιμών τους • Εναλλακτικός τρόπος εμπορίας αγαθών και υπηρεσιών	
Opportunities (Ευκαιρίες)	Threats (Απειλές)
• Προώθηση των τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών μέσω της ανάπτυξης των επιχειρήσεων • Ανάπτυξη των δυνατοτήτων των ελληνικών Μικρομεσαίων (ΜΜΕ) επιχειρήσεων μέσω της εκπαίδευσης του προσωπικού σε θέματα ηλεκτρονικού εμπορίου • Αλλαγή στη δομή της επιχείρησης • Καλή και βελτιώμενη τηλεπικοινωνιακή υποδομή στην Ελλάδα	• Οι επιχειρήσεις που δεν συμμετέχουν στην κοινωνία της Πληροφορίας μπορεί να χάσουν την ανταγωνιστικότητά τους και το μερίδιο αγοράς τους σε σχέση με άλλες επιχειρήσεις της χώρας ή του εξωτερικού • Υπάρχει καχυποψία για τις ηλεκτρονικές συναλλαγές που γίνονται με πιστωτική κάρτα. • Οι απεριόριστες δυνατότητες αγοράς μπορεί να μεπιδέψουν τον καταναλωτή

II. ΤΗΛΕ-ΕΡΓΑΣΙΑ (TELEWORKING)

1. SWOT ANALYSE

Η Τηλε-εργασία δεν αποτελεί ακόμη συνηθισμένη πρακτική, είναι όμως μια εναλλακτική επιλογή με ισχυρή δυναμική. Υπάρχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα (Δυνάμεις, Αδυναμίες) και ευόιωνες προοπτικές (Ευκαιρίες) για το είδος της εργασίας αυτής, αλλά και ανασταλτικοί παράγοντες (Απειλές) που δυνατόν να περιορίσουν την ευρύτατη εφαρμογή της. Στον ακόλουθο πίνακα παρατίθεται το σύνολο των ανωτέρω παραγόντων.

Strenghts (Δυνάμεις)	Weaknesses (Αδυναμίες)
• Ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα για την επιχείρηση • Μείωση των εξόδων της εταιρείας • Αύξηση της παραγωγικότητας των υπαλλήλων (εξοικονόμηση χρόνου μετακίνησης, μείωση των μικρο-διακοπών κατά τη διάρκεια της εργασίας) • Αύξηση των κινήτρων για εργασία • Παροχή ίσων ευκαιριών για εργασία • Οικονομικά οφέλη για τον εργαζόμενο • Ευελιξία στην οργάνωση της εταιρείας • Απρόσκοπτη εργασία ανεξάρτητη από εξωγενείς παράγοντες (ακραία καιρικά φαινόμενα, απεργίες,...)	• Αυξημένες ανάγκες εξοπλισμού του εργαζομένου στο σπίτι (Η/Υ, γραφεία) • Δυσκολία επίβλεψης των εργαζομένων • Απαιτείται το προσωπικό να διαθέτει κάποια ιδιαίτερα προσόντα (π.χ. αυτοπειθαρχία,...) • Δεν είναι πάντα εφικτή η εφαρμογή της
Opportunities (Ευκαιρίες)	Threats (Απειλές)
• Η Ελλάδα αποτελεί ιδανική περίπτωση για εφαρμογή επειδή διαθέτει δυσπρόσιτες περιοχές (πολλές νησιωτικές και ορεινές περιοχές) • Αποκέντρωση, ανάπτυξη της υπαίθρου και περιορισμός της αστυφιλίας καθώς και συγκράτηση των νέων της περιφέρειας και αυτών που φοιτούν σε εκπαιδευτικά ιδρύματα • Περιορισμός της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και του κυκλοφοριακού • Μείωση της ανεργίας ορισμένων κατηγοριών εργατικού δυναμικού (απασχόληση γυναικών, ατόμων με ειδικές ανάγκες και ατόμων απομακρυσμένων περιοχών) • Σημαντικό ποσοστό ελλήνων εργαζομένων (35,7%) εκδήλωσε ενδιαφέρον για μόνιμη κατ' οίκον εργασία	• Απομόνωση των εργαζομένων • Κατάργηση ορισμένων επαγγελμάτων • Περιορισμός του ομαδικού πνεύματος και της συνεργασίας • Άμβλυνση της δυναμικής του συνδικαλισμού

• Ανάπτυξη τηλε-κέντρων στην περιφέρεια	
---	--

Για την καλύτερη κατανόηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η τηλε-εργασία κρίνεται απαραίτητη η παράθεση ανάλυσης ΔΑΕΑ για τα δύο επιχειρηματικά μοντέλα που αφορούν την on-line και off-line τηλε-εργασία.

1.1. On-line τηλε-εργασία

Strenghts (Δυνάμεις)	Weaknesses (Αδυναμίες)
• Η εργασιακή ζωή του τηλε-εργαζόμενου είναι περισσότερο ελεγχόμενη μέσω της τεχνολογίας • Πλήρη πρόσβαση στο δίκτυο της εταιρείας • Δυνατότητα άμεσης επικοινωνίας με τον τηλε-εργαζόμενο	• Λιγότερη ευελιξία οργάνωσης του εργασίμου χρόνου του τηλε-εργαζόμενου • Ανάγκη για σύνδεση υψηλών ταχυτήτων (ADSL) • Πολύπλοκη η ασφάλεια των δικτύων • Υψηλό κόστος συνεχούς σύνδεσης με το Διαδίκτυο
Opportunities (Ευκαιρίες)	Threats (Απειλές)
• Δυνατότητα πραγματοποίησης τηλε-διασκέψεων	• Μείωση του ενδιαφέροντος του τηλε-εργαζόμενου για εργασία λόγω του συνεχούς ελέγχου

1.2. Off-line τηλε-εργασία

Strenghts (Δυνάμεις)	Weaknesses (Αδυναμίες)
• Ασφάλεια στην επικοινωνία • Ελευθερία στην οργάνωση του χρόνου του τηλε-εργαζόμενου • Λειτουργία και με σύνδεση χαμηλών ταχυτήτων (PSDN)	• Μειωμένες δυνατότητες ελέγχου της εργασιακής συμπεριφοράς του τηλε-εργαζόμενου
Opportunities (Ευκαιρίες)	Threats (Απειλές)
• Εφαρμογή σε περιοχές χωρίς ευρυζωνική πρόσβαση (DSL) και κατ'επέκταση μείωση της ανεργίας των απομακρυσμένων περιοχών	• Απομόνωση των τηλε-εργαζόμενων • Περιορισμός του ομαδικού πνεύματος

III. ΤΗΛΕ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (E-LEARNING)

1. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

Για την καλύτερη αξιολόγηση της Τηλε-εκπαίδευσης, στη συνέχεια παρατίθεται ένας πίνακας που απαριθμεί τις Δυνάμεις, Αδυναμίες, Ευκαιρίες και Απειλές (ΔΑΕΑ) γνωστή και ως SWOT analysis από τα αρχικά των λέξεων Strengths και Weaknesses, Opportunities και Threats.

Strenghts (Δυνάμεις)	Weaknesses (Αδυναμίες)
• Παροχή δυνατότητας συνεχούς και δια βίου εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού, ιδίως για τους κατοίκους της περιφέρειας • Άμεση διασύνδεση ατόμων και ομάδων με εξωτερικές πηγές γνώσεων (ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, μουσεία κλπ.) • Ομοιόμορφη αντιμετώπιση της εκπαιδευτικής λειτουργίας, ίσες ευκαιρίες σε όλους, στο σύνολο της επικράτειας • Επιτυγχάνεται διαρκής ενημέρωση (στο σχολείο, στο πανεπιστήμιο, στην εργασία, στο σπίτι) αλλά και αποκέντρωση των δραστηριοτήτων με την ελάττωση των απαιτούμενων μετακινήσεων • Άρση φυσικών εμποδίων, κατάργηση γεωγραφικών συνόρων και διασποράς στη διάδοση της γνώσης • Επιτάχυνση της μετάδοσης της γνώσης από τους εκπαιδευτές στους εκπαιδευόμενους • Σύζευξη του εργασιακού και του μαθησιακού χρόνου (on-the job training). Μείωση του χρόνου απουσίας από την εργασία. • Αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων • Αύξηση του αριθμού των εκπαιδευομένων με ταυτόχρονη μείωση των λειτουργικών αναγκών • Ευελιξία στο χρόνο, στο χώρο και στο	• Ανάγκη για επενδύσεις σε υλικοτεχνική υποδομή • Ανάγκη εξειδικευμένου προσωπικού (τεχνικού και διοικητικού) καθώς και καθηγητές και εκπαιδευτές σε θέματα Πληροφορικής • Υψηλό τηλεπικοινωνιακό κόστος στην Ελλάδα

ρυθμό της μάθησης • Μείωση του κόστους εκπαίδευσης για τους εκπαιδευόμενους λόγω περιορισμού των μετακινήσεων και διαμονής σε σχέση με τις μεθόδους της παραδοσιακής εκπαίδευσης αλλά και ενημέρωσης. • Υλοποίηση ευέλικτων εκπαιδευτικών προγραμμάτων	
Opportunities (Ευκαιρίες)	Threats (Απειλές)
• Μείωση των ανισοτήτων μεταξύ ατόμων και ομάδων • Πρόσβαση με υψηλή ταχύτητα στο Διαδίκτυο για τα πανεπιστήμια, τα τεχνολογικά Ινστιτούτα και τα Ερευνητικά κέντρα της Ελλάδας • Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) • Αυξημένο ποσοστό εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες • Ύπαρξη δραστηριότητας ανοιχτού πανεπιστημίου. Περισσότερα εξ αποστάσεως μαθήματα για την ενίσχυση του ανοιχτού πανεπιστημίου στην περιφέρεια • Εκμετάλλευση της παντελούς σχεδόν έλλειψης προσφοράς ευκαιριών επιμόρφωσης, ειδικότερα για δια βίου εκπαίδευση, στην περιφέρεια. Δημιουργία περιφερειακού πολιτισμού για τη δια βίου εκπαίδευση μέσω της κατανόησης των ΤΠΕ. • Μετάδοση από απόσταση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού	• Μικρή επιχορήγηση του Κράτους για την ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιεχομένου • Περιορισμός της προσωπικής επαφής • Καχυποψία και αντίδραση στο καινούριο

IV. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ (E-GOVERNMENT)

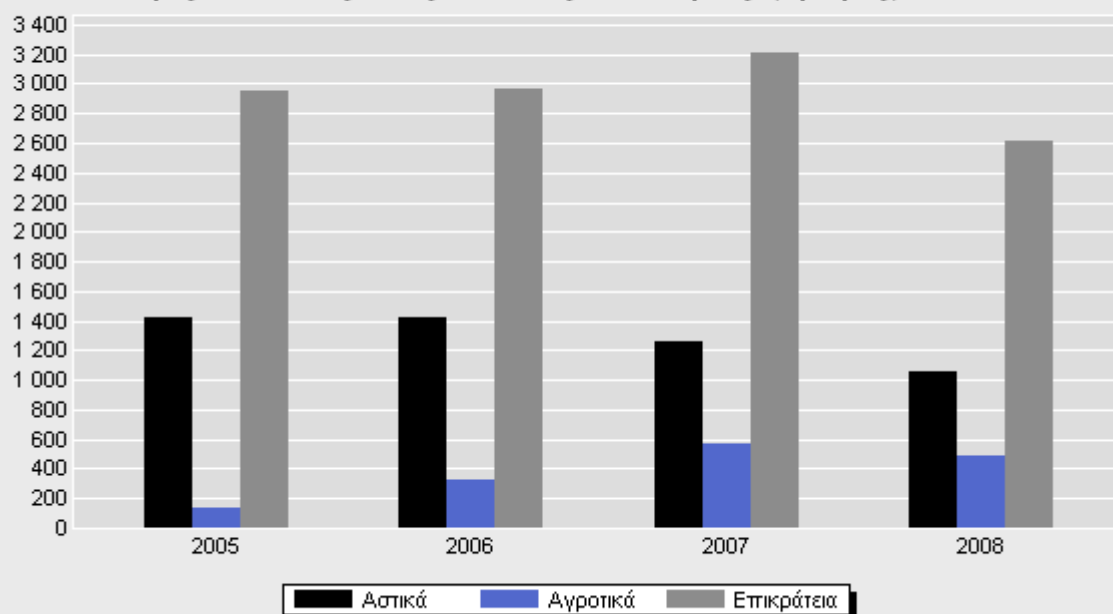
1. SWOT ANALYSIS

Από τη μελέτη των στοιχείων της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης προέκυψαν τα παρακάτω γενικά συμπεράσματα που αφορούν τα Δυνατά και Αδύνατα σημεία της συγκεκριμένης υπηρεσίας, όπως επίσης και τις Ευκαιρίες και τις Απειλές που διαφαίνονται από την εφαρμογή της στην Ελλάδα.

Strengths (Δυνάμεις)	Weaknesses (Αδυναμίες)
- Εύκολη και γρήγορη πρόσβαση του πολίτη σε ευρύ φάσμα πληροφοριών του δημόσιου τομέα - Αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών προς τους Πολίτες - Δυνατότητα ενδυνάμωσης της τοπικής αυτοδιοίκησης - Βελτίωση της οργάνωσης του δημόσιου τομέα - Επιτάχυνση των διοικητικών διαδικασιών για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις - Παγκόσμια πρόσβαση - Χαμηλές απαιτήσεις σε εξοπλισμό, χωρίς εγκατάσταση λογισμικού για τη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών της - Δεν απαιτείται ιδιαίτερη τεχνογνωσία από τον χρήστη - Η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνικών δημόσιων υπηρεσιών και οργανισμών διαθέτει δικτυακό τόπο στο Διαδίκτυο	- Υψηλό τηλεπικοινωνιακό κόστος - Ανάγκη δικτύων υψηλής ταχύτητας - Ανάγκη ύπαρξης πολιτικής θέλησης
Opportunities (Ευκαιρίες)	Threats (Απειλές)
- Αναμενόμενη μείωση στο κόστος των υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας με την απελευθέρωση της συγκεκριμένης αγοράς - Ανάπτυξη δημόσιων σημείων πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες, βιβλιοθήκες, ταχυδρομεία - Ενθάρρυνση και εξοικείωση με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας	- Περιορισμένη ευχέρεια αφομοίωσης του τρόπου χειρισμού νέου λογισμικού από σημαντικό μέρος υπαλλήλων του δημόσιου τομέα - Μεγάλη γραφειοκρατία - Έλλειψη επιχορηγήσεων - Υψηλό ποσοστό γήρανσης του πληθυσμού - Αντίδραση του κατεστημένου στις επιχειρούμενες μεταρρυθμίσεις

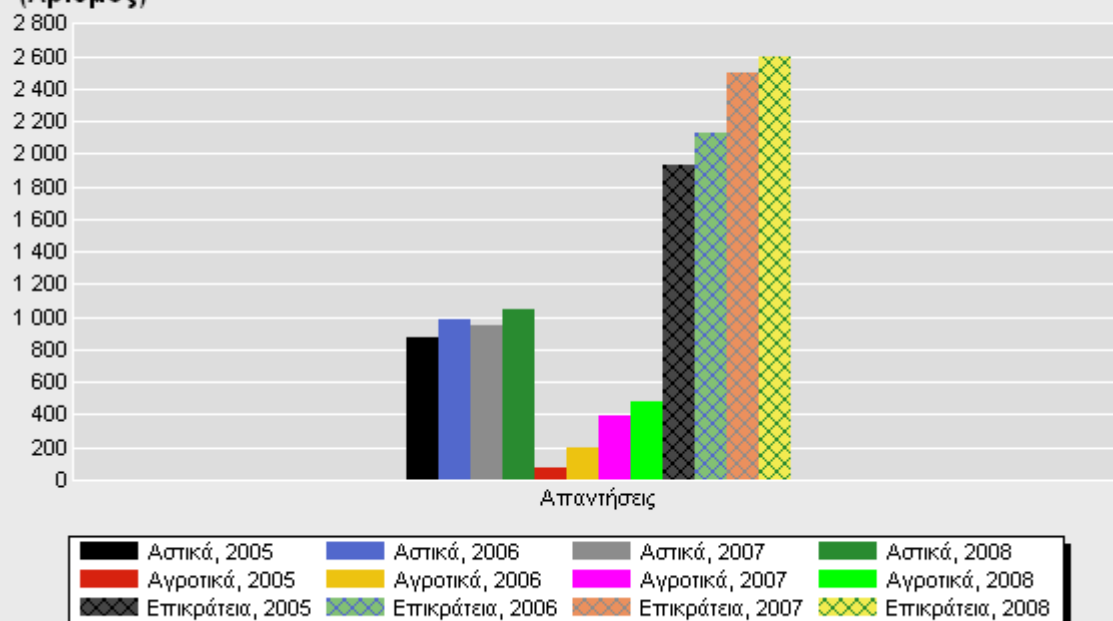
3.ΕΙΣΡΟΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

**Χρήση Υπολογιστή
by Αστικότητα and Περίοδος.
Όλοι, Άνδρες & Γυναίκες, Όλες οι Ηλικίες, Απαντήσεις. (Αριθμός)**

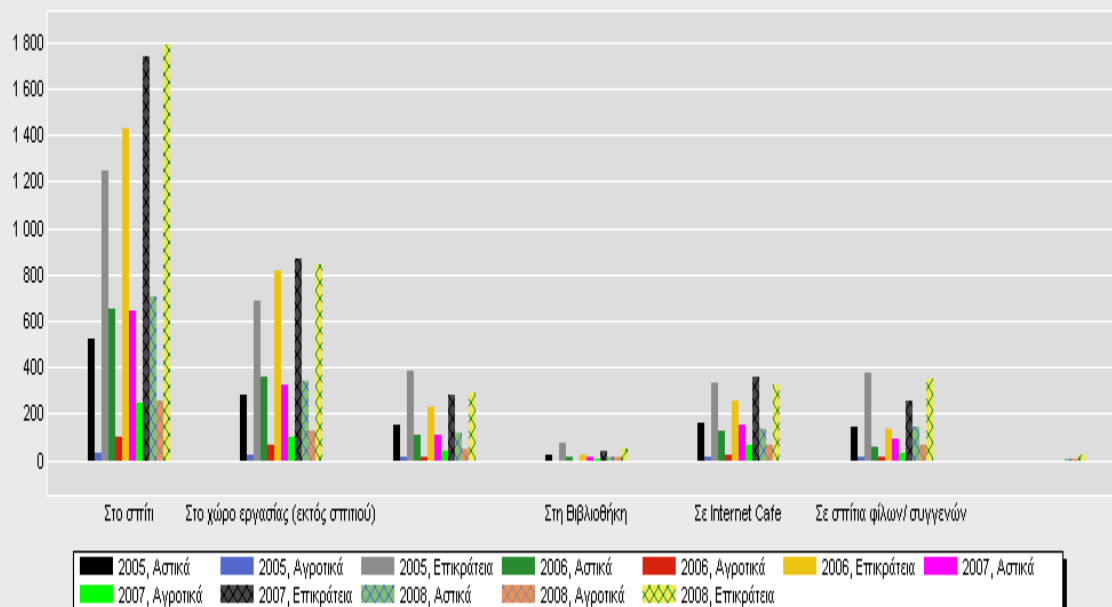
© Παρατηρητήριο για την ΚτΠ

**Χρήση Διαδικτύου
by Αστικότητα and Περίοδος and Χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο.
(Αριθμός)**

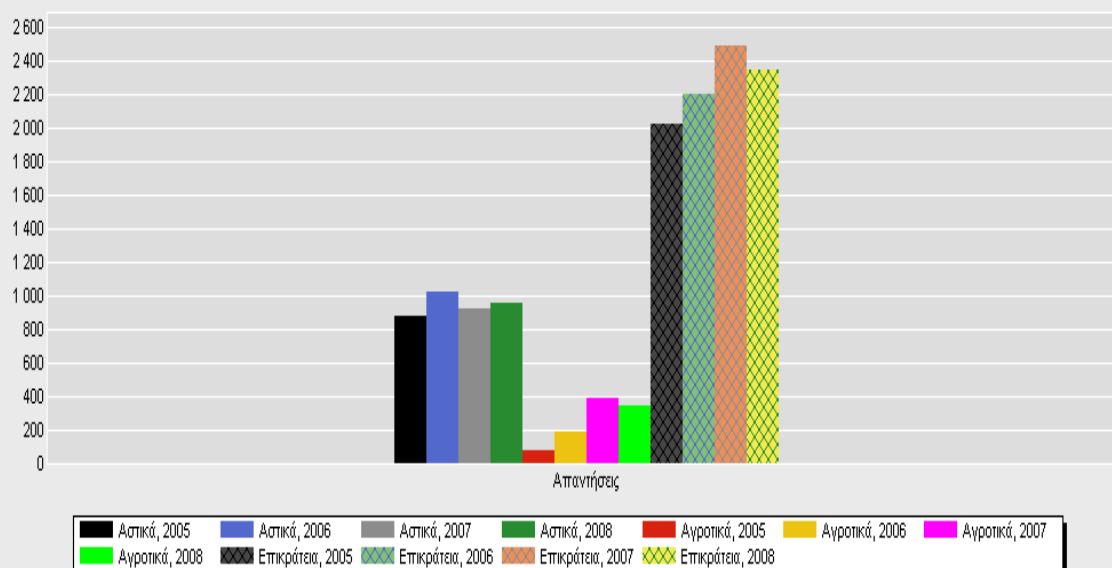
© Παρατηρητήριο για την ΚτΠ

Τόπος πρόσβασης στο Internet
by Περίοδος and Αστικότητα and Τόπος Πρόσβασης.
Απαντήσεις. (Αριθμός)

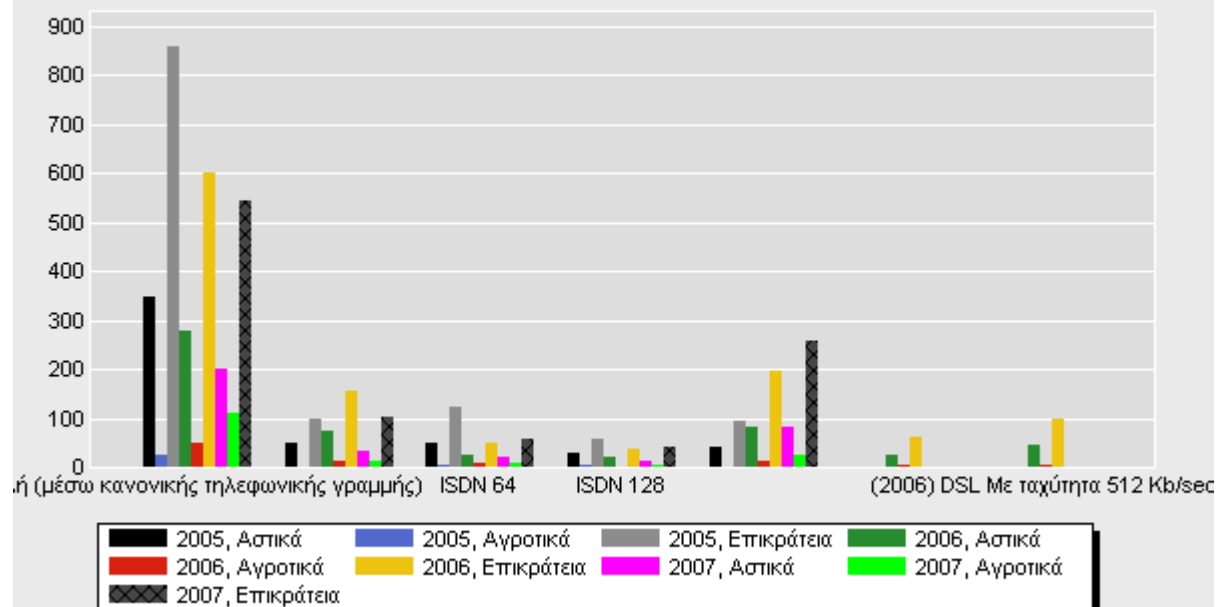
© Παρατηρητήριο για την ΚιΤ

Σύνδεση στο Διαδίκτυο στο σπίτι
by Αστικότητα and Περίοδος and Έχουν σύνδεση στο σπίτι.
(Αριθμός)

© Παρατηρητήριο για την ΚιΤ

**Τύπος σύνδεσης στο Internet από το Σπίτι
by Περίοδος and Αστικότητα and Τύπος Σύνδεσης.
Απαντήσεις, Όλα τα Επαγγέλματα, Όλα τα εισοδήματα. (Αριθμός)**

© Παρατηρητήριο για την ΚτΠ

4. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

α) Αποτύπωση υπάρχουσας κατάστασης και ιεράρχηση προβλημάτων σε σχέση με βασικά χωροταξικά κριτήρια

Χωροταξικά/ Αναπτυξιακά προβλήματα Περιφέρειας	Βασικά χωροταξικά κριτήρια	Αξιολόγηση ως προς τα κριτήρια	Ιεράρχηση προβλημάτων
αραιοκατοικημένος και "αγροτικός" χαρακτήρας	χωρική δικαιοσύνη	6	12
Ο Νομός Κορινθίας (9%) και το Νομό Αργολίδας (8,3%) να διατηρούν ρυθμούς υψηλότερους όχι μόνο από την Περιφέρεια αλλά και από τη χώρα, επιβεβαιώνοντας τον αναπτυξιακό δυναμισμό τους, ενώ οι υπόλοιποι νομοί έχουν χαμηλότερους ρυθμούς σε σχέση και με την χώρα.	Ενδοπεριφερειακές ανισότητες	5	7
Η αναλογία αστικού/αγροτικού πληθυσμού διαφοροποιείται, επίσης, μεταξύ των Νομών της Περιφέρειας, αφού στους Νομούς Κορινθίας και Αργολίδας υπερτερεί ο αστικός πληθυσμός, ενώ στους υπόλοιπους Νομούς υπερτερεί ο αγροτικός πληθυσμός έναντι του αστικού.	Ενδοπεριφερειακές ανισότητες	9	8
Η χαμηλή παραγωγικότητα και η φθίνουσα πορεία του πρωτογενή τομέα, η φθίνουσα πορεία του δευτερογενή τομέα και η απόκλιση του τριτογενή τομέα σε σύγκριση με την αντίστοιχη στο σύνολο της χώρας.	Οικονομική αποτελεσματικότητα	7	1
Η αύξηση της ανεργίας και της ανεργίας μακράς διάρκειας, η μείωση του εργατικού δυναμικού, η δυσκολία πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας.	Χωρική δικαιοσύνη /οικονομική αποτελεσματικότητα	8	2
Το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού συνεχίζει να βρίσκεται στα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, αφού το 45,21% αυτού έχει απολυτήριο δημοτικού.	Έλλειψη υποτυπώδους εκπαίδευσης στο ανθρώπινο δυναμικό.	10	10
Τα άτομα ηλικίας μικρότερης των 35 ετών αποτελούν μόλις το 10% του συνολικού αριθμού των απασχολούμενων στην γεωργία .	Δυσμενής δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα.	11	9

οι απασχολούμενοι στη γεωργία που δεν έχουν ούτε τη στοιχειώδη γεωργική εκπαίδευση αποτελούν το 99,85% του συνόλου των αρχηγών γεωργικής εκμετάλλευσης της Περιφέρειας	Έλλειψη υποτυπώδους εκπαίδευσης στο ανθρώπινο δυναμικό όσον αφορά το παραγόμενο προϊόν.	12	11
Ο πολυτεμαχισμός και το μικρό μέγεθος του κλήρου	οικονομική αποτελεσματικότητα	13	13
«γωνιακή θέση», χωρίς ιδιαίτερη συνοχή, χωρίς να αποτελεί μία ολοκληρωμένη οικονομικοκοινωνική και γεωγραφική ενότητα, χωρίς ένα σημαντικό αστικό κέντρο ή περιφερειακό πόλο, σε οριακή επαφή με τον άξονα ΠΑΘΕ και εν τέλει έξω από τους μεγάλους άξονες ανάπτυξης της Ε.Ε.	Οικονομική αποτελεσματικότητα	1	3
έλλειψη διαπεριφερειακών ή εθνικής εμβέλειας λειτουργιών (π-χ. διεθνές διαμετακομιστικό κέντρο, Κέντρο παραγωγής και διάχυσης της γνώσης και της τεχνολογίας	Οικονομική αποτελεσματικότητα	2	5
Ανάγκη ενίσχυσης των βασικών υποδομών (οδικά και σιδηροδρομικά δίκτυα, λιμάνια, αεροδρόμια, τηλεπικοινωνίες, δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης κα)	έλλειψη εσωτερικής συνοχής και ευκολότερης επικοινωνίας με τον υπόλοιπο εθνικό, μεσογειακό και ευρωπαϊκό χώρο (ανταγωνισμός, εξωστρέφεια).	4	4
έντονο το φαινόμενο μιας διπλής απομόνωσης: απομόνωση σε σχέση με τις μεγάλες αγορές και τους άξονες ανάπτυξης (κυρίως με Αθήνα και ΠΑΘΕ) αλλά και απομόνωση των εσωτερικών και περιμετρικών ζωνών της.	Οικονομική αποτελεσματικότητα	3	6

β) Αποτύπωση / διάγνωση πλεονεκτημάτων και αδυναμιών της περιφέρειας Πελοποννήσου

Πλεονεκτήματα	Αδυναμίες
η εν δυνάμει ευρύτερη σημασία της γεωγραφικής της θέσης	Η χαμηλή παραγωγικότητα και η φθίνουσα πορεία του πρωτογενή τομέα, η φθίνουσα πορεία του δευτερογενή τομέα και η απόκλιση του τριτογενή τομέα σε σύγκριση με την αντίστοιχη στο σύνολο της χώρας.
μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης του τουρισμού στην Περιφέρεια. (θαλάσσιος, οικολογικός, ορεινός, ιαματικός, γήπεδα γκολφ, συνεδριακά κέντρα κλπ).	η εξέλιξη του αριθμού των κλινών σε ξενοδοχειακά καταλύματα, η οποία χαρακτηρίζεται από στασιμότητα (αύξηση κατά 0,7% έναντι αύξησης κατά 9,1% στο σύνολο της χώρας για την περίοδο 1995 – 2000). Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών παρουσιάζει μείωση κατά 8,4%, έναντι αύξησης κατά 24,5% την ίδια περίοδο για το σύνολο της χώρας. Αύξηση παρουσιάζει ο αριθμός διανυκτερεύσεων των ημεδαπών κατά 14,7%, ποσοστό, όμως, που υπολείπεται της αύξησης των διανυκτερεύσεων για το σύνολο της χώρας, που διαμορφώνεται στο 23,2% την ίδια χρονική περίοδο.
οι πολιτιστικοί πολιτισμικοί και φυσικοί πόροι εθνικής και διεθνούς σε πολλές περιπτώσεις εμβέλειας	Η αύξηση της ανεργίας και της ανεργίας μακράς διάρκειας, η μείωση του εργατικού δυναμικού, η δυσκολία πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας.
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Αναμένεται μακροπρόθεσμα να συμβάλει στην ενίσχυση του ερευνητικού δυναμικού της Περιφέρειας.	Το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού συνεχίζει να βρίσκεται στα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, αφού το 45,21% αυτού έχει απολυτήριο δημοτικού.
Παραγωγή ελιάς οίνου οπωροκηπευτικών ξηρών καρπών.	Τα άτομα ηλικίας μικρότερης των 35 ετών αποτελούν μόλις το 10% του συνολικού αριθμού των απασχολούμενων στην γεωργία οι απασχολούμενοι στη γεωργία που δεν έχουν ούτε τη στοιχειώδη γεωργική εκπαίδευση αποτελούν το 99,85% του συνόλου των αρχηγών γεωργικής εκμετάλλευσης της Περιφέρειας Ο πολυτεμαχισμός και το μικρό μέγεθος του κλήρου.
Ιστορικά μνημεία , Ύπαρξη παραδοσιακών χωριών, Τοπικά χαρακτηριστικά.	Μη ανάδειξή τους, μη ισόρροπη πολιτιστικά περιβαλλοντικά και οικονομικά ανάπτυξη. Έλλειψη κλινών, οδικού δικτύου. Μη προώθηση τοπικών χαρακτηριστικών.

5. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΙΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΕ ΑΡΚΑΔΙΑ ΚΑΙ ΛΑΚΩΝΙΑ

ΝΟΜΟΣ/ ΔΗΜΟΣ/ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ (km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (στοιχεία 2001)	ΧΑΡΑΚΤΗ- ΡΙΣΜΟΣ
<i>Δ. Β.ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ</i>	Άστρους	61,3	2.405	Ορεινή
	Αγ. Σοφίας	22,0	98	Ορεινή
	Αγ. Γεωργίου	17,8	97	Ορεινή
	Αγ. Πέτρου	48,3	1.098	Ορεινή
	Βερβενών	25,4	448	Ορεινή
	Δολιανών	59,3	1.054	Ορεινή
	Έλατος	1,6	170	Ορεινή
	Καράτουλα	2,1	55	Ορεινή
	Καστάνισσας	31,4	331	Ορεινή
	Καστρίου	11,9	481	Ορεινή
	Κούτρουφων	5,1	148	Ορεινή
	Μελιγούς	24,3	772	Ορεινή
	Μεσοράχης	6,0	101	Ορεινή
	Νέας Χώρας	5,0	62	Ορεινή
	Ξηροπήγαδου	21,8	576	Ορεινή
	Περδικοβρύσης	6,5	118	Ορεινή
	Πλατάνας	5,9	56	Ορεινή
	Πλάτανου	16,5	210	Ορεινή
	Πραστού	67,3	515	Ορεινή
	Σίταινας	24,2	138	Ορεινή
	Στόλου	13,3	226	Ορεινή
	Χάραδρου	11,4	113	Ορεινή
	Ωριάς	9,2	191	Ορεινή
	Κορακοβουνίου	42,3	710	Μειονεκτική
	Αγ. Ανδρέα	31,7	1.157	Μειονεκτική
<i>Δ. ΤΕΓΕΑΣ</i>	Κανδάλου	9,7	147	Ορεινή
	Μαυρικίου	14,4	130	Ορεινή
	Ψηλής Βρύσης	8,5	171	Ορεινή
	Αλέας	4,5	222	Μειονεκτική
	Βουνού	4,6	264	Μειονεκτική
	Γαρέας	3,8	156	Μειονεκτική
	Επισκοπής	1,6	149	Μειονεκτική
	Καμαρίου	7,6	325	Μειονεκτική
	Κερασίτης	2,1	313	Μειονεκτική
	Λιθοβουνίου	5,3	149	Μειονεκτική
	Μαγούλας	5,6	230	Μειονεκτική
	Μανθυρέας	18,0	168	Μειονεκτική
	Ριζών	13,7	701	Μειονεκτική
	Σταδίου	10,9	665	Μειονεκτική
	Στρίγκου	2,5	265	Μειονεκτική
	Τζίβα	5,6	210	Μειονεκτική
<i>Δ. ΣΚΥΡΙΤΙΔΑΣ</i>	Αλεποχωρίου	9,6	163	Ορεινή
	Βλαχοκερασιάς	43,5	704	Ορεινή
	Κερασιάς	8,1	280	Ορεινή
	Κολλίνων	85,8	478	Ορεινή
	Βούρβουρων	16,7	369	Ορεινή
	Πηγαδακίων	8,3	150	Ορεινή
<i>Δ. ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ</i>	Αγ. Βαρβάρας	13,8	90	Ορεινή
	Πέρα Μελάνων	22,3	332	Ορεινή
	Τυροσαπουνακείων	35,1	565	Ορεινή
<i>Δ. ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ</i>	Τυρού	31,2	1207	Ορεινή
	Βλησιδιάς	15,4	45	Ορεινή
	Λεωνιδίου	102,6	3.263	Ορεινή
	Κουνουπιάς	29,6	82	Ορεινή
	Μαρίου	24,6	90	Ορεινή

ΝΟΜΟΣ/ ΔΗΜΟΣ/ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ (km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (στοιχεία 2001)	ΧΑΡΑΚΤΗ- ΡΙΣΜΟΣ
	Παλαιοχωρίου	50,6	305	Ορεινή
	Πελετών	34,4	379	Ορεινή
	Πηγαδίου	41,8	312	Ορεινή
	Πλατανακίου	14,2	213	Ορεινή
	Πουλιθρων	23,4	589	Ορεινή
	Πραγματευτής	8,0	443	Ορεινή
	Τσιταλίων	31,8	361	Ορεινή
	Αγ.Βασιλείου	41,7	174	Ορεινή
ΚΟΙΝ. ΚΟΣΜΑ ΚΟΙΝ. ΚΑΡΥΩΝ	Κοσμά	85,2	582	Ορεινή
	Καρυών	64,4	927	Ορεινή
Δ. ΟΙΝΟΥΝΤΟΣ	Βαμβακούς	59,0	229	Ορεινή
	Βαρβίτσης	28,5	194	Ορεινή
	Βασαρά	85,0	366	Ορεινή
	Βουτιάνων	10,4	325	Ορεινή
	Βρεσθέων	57,4	418	Ορεινή
	Θεολόγου	14,3	405	Ορεινή
	Κονιδίτσης	19,4	238	Ορεινή
	Σελλασίας	27,9	478	Ορεινή
Δ. ΘΕΡΑΠΝΩΝ	Καλλονής	16,2	92	Ορεινή
	Χρυσafών	57,0	457	Ορεινή
	Αγριανών	39,7	164	Ορεινή
	Γκοριτσάς	69,5	741	Ορεινή
	Κεφαλά	12,3	344	Ορεινή
	Αγ. Αναργύρων	36,8	471	Μειονεκτική
Δ. ΣΠΑΡΤΗΣ	Καλυβιών Σοχάς	29,8	315	Ορεινή
Δ. ΠΕΛΛΑΝΑΣ	Αγ. Κωνσταντίνου	9,9	215	Ορεινή
	Αγόριανης	10,9	242	Ορεινή
	Αλευρούς	5,6	139	Ορεινή
	Βορδονίας	24,6	362	Ορεινή
	Γεωργισίου	12,1	514	Ορεινή
	Καστορείου	35,0	655	Ορεινή
	Λογκανίκου	36,2	633	Ορεινή
	Πελλάνας	15,4	496	Ορεινή
	Περιβολίων	4,1	119	Ορεινή
Δ. ΜΥΣΤΡΑ	Αγ.Ειρήνης	7,3	181	Ορεινή
	Λογγάστρας	19,8	482	Ορεινή
	Μυστρά	21,3	765	Ορεινή
	Σουσιάνων	17,8	212	Ορεινή
	Αναβρυτής	22,3	103	Ορεινή
	Τρύπης	28,5	320	Ορεινή
Δ. ΦΑΡΙΔΟΣ	Άρνης	17,5	335	Ορεινή
	Βασιλικής	6,2	98	Ορεινή
	Γοράνων	17,9	348	Ορεινή
	Δάφνης	8,8	426	Ορεινή
	Πολοβίτσης	6,3	179	Ορεινή
	Ποταμιάς	11,8	281	Ορεινή
	Σπαρτιάς	20,0	101	Ορεινή
	Ανωγείων	20,2	571	Μειονεκτική
	Λευκοχώματος	15,6	372	Μειονεκτική
	Ξηροκαμπίου	34,4	1.891	Μειονεκτική
	Παλαιοπαναγιάς	21,4	541	Μειονεκτική
	Τραπεζουντής	3,6	199	Μειονεκτική
Δ. ΣΜΥΝΟΥΣ	Αγ.Νικολάου	41,4	1.042	Ορεινή
	Μελιτίνης	13,6	225	Ορεινή
	Παλαιόβρυσης	5,6	139	Ορεινή
	Πετρίνας	29,4	366	Ορεινή
	Προσηλίου	4,5	135	Ορεινή
Δ. ΚΡΟΚΕΩΝ	Κροκεών	61,2	1.365	Ορεινή

ΝΟΜΟΣ/ ΔΗΜΟΣ/ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ (km ²)	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (στοιχεία 2001)	ΧΑΡΑΚΤΗ- ΡΙΣΜΟΣ
	Λαγίου	23,5	223	Ορεινή
	Βασιλακίου	19,4	247	Ορεινή
	Δαφνίου	56,8	1.000	Ορεινή
Δ. ΓΕΡΟΝΘΡΩΝ	Καλλιθέας	65,0	185	Ορεινή
	Καρίτσης	40,6	199	Μειονεκτική
	Αλεποχωρίου	27,0	115	Μειονεκτική
	Γερακίου	104,1	1.462	Μειονεκτική
Δ. ΝΙΑΤΩΝ	Κρεμαστής	72,2	225	Ορεινή
	Αγ.Δημήτριος Ζάρακα	59,5	856	Μειονεκτική
	Νιάτων	49,9	750	Μειονεκτική
Δ. ΖΑΡΑΚΑ	Κυπαρρισίου	65,0	390	Ορεινή
	Ρειχέας	72,8	525	Ορεινή
	Χάρακος	20,8	156	Ορεινή
	Λαμποκάμπου	32,5	149	
	Γέρακος	46,1	311	Ορεινή
Δ. ΜΟΛΑΩΝ	Κουπιών	44,2	112	Μειονεκτική
	Συκέας	49,9	1.033	Μειονεκτική
	Μεταμόρφωσης	22,0	468	Μειονεκτική
Δ. ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ	Λιρών	20,4	270	Ορεινή
	Μονεμβασιάς	12,6	1.500	Ορεινή
	Νομίων	21,5	330	Ορεινή
	Ταλάντων	9,8	210	Ορεινή
	Αγ. Νικολάου Μονεμβασιάς	16,9	190	Ορεινή
	Ελληνικού	28,3	270	Ορεινή
	Αγ.Δημητρίου Μονεμβασιάς	15,1	305	Μειονεκτική
	Αγ. Ιωάννη	34,1	559	Μειονεκτική
	Αγγελώνας	31,9	508	Μειονεκτική
	Βελιών	18,4	500	Μειονεκτική
Δ. ΑΣΩΠΟΥ	Φοινικίου	14,0	512	Μειονεκτική
	Δαιμονιάς	18,4	503	Μειονεκτική
Δ. ΒΟΙΩΝ	Καστανέας	17,0	175	Ορεινή
	Λαχίου	7,4	422	Ορεινή
	Μεσοχωρίου	3,3	308	Ορεινή
	Παντάνασας	30,9	346	Ορεινή
	Αγ. Νικολάου Βοιών	34,3	820	Ορεινή
	Ανω Καστανέα	17,1	96	Ορεινή
	Φαρακλού	2,8	97	Ορεινή
	Βελανιδιάς	23,7	425	Ορεινή
	Ελίκας	23,5	505	Ορεινή
ΣΥΝΟΛΟ		3.978,2	64.244	

Από τον πρωτότυπο πίνακα έχουν διατηρηθεί οι ορεινοί και μειονεκτικοί οικισμοί της μικροπεριφέρειας του Πάρνωνα, καθώς αυτοί εξετάζονται στην παρούσα εργασία.

**6. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΟΥΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**

Προστατευόμενες Περιοχές	
Εθνικό Πάρκο	Εθνικό Πάρκο Πάρνωννα – Υγροτόπου Μουστού (περιλαμβάνει περιοχές NATURA)
Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	Μονεμβασία
Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	Λόφος Γερακίου
Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	Περιοχή Ταϋγέτου
Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	Καστάνισσα
Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης	Δάσος Δενδροκέδρων στην Κυνουρία
Περιοχή NATURA	Περιοχή Παράλιου Άστρους και Λιμνοθάλασσας Μουστού
Περιοχή NATURA	Όρος Ωρίωντας
Περιοχή NATURA	Μονή Ελώνας και χαράδρα Λεωνιδίου
Περιοχή NATURA	Όρος Πάρνωννας και περιοχή μονής Μαλεβής
Περιοχή NATURA / ΣΠΠ - ΖΕΠ	Όρη Γιδοβούνι, Χιονοβούνι, Γαϊδουροβούνι, Κοράκια, Καλογεροβούνι, Κουλοχέρα και περιοχή Μονεμβασιάς
Περιοχή NATURA / ΣΠΠ - ΖΕΠ	Λαγκάδα Τρύπης
Περιοχή NATURA / ΣΠΠ - ΖΕΠ	Όρος Ταϋγετος
Περιοχή NATURA	Περιοχή Νεάπολης (Βοϊών) και νήσος Ελαφώνησος (περιλαμβάνει και την λιμνοθάλασσα Στρογγυλή)
Περιοχή NATURA	Λίμνη Τάκα
Περιοχή NATURA / ΣΠΠ - ΖΕΠ	Εκβολές Ευρώτα
Άλλες ενδιαφέρουσες περιοχές / στοιχεία / θέσεις / διαδρομές	
μικρός υγρότοπος	Πηγή Λάκου (αναφέρεται στην απογραφή ελληνικών υγροτόπων αλλά δεν έχει περιγραφεί)
μικρός υγρότοπος	Έλος Φωκιανού. Δεν αναφέρεται στην απογραφή ελλ. Υγροτόπων
μικρός υγρότοπος	Υγρότοπος Γέρακα Δεν αναφέρεται στην απογραφή ελλ. Υγροτόπων
ενδιαφέρον για ορνιθοπανίδα	Όρος Κουρκούλα Μολάων
Γεωλογικό ενδιαφέρον	περιοχή των απολιθωμένων στον Δ. Βοϊών (γεωπάρκο)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο Καστανιάς (Βοϊών) επισκέψιμο από το ευρύ κοινό
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Βάραθρο Πρόπαντες (Παλαιοχωρίου)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Καταβόθρα Δέρσες (οροπέδιο Παλαιοχωρίου)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Καταβόθρα Πελετών
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο Διονύσου (Λεωνιδίου)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο Βρη Ζάρακα

Γεωλογικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο Αρμίτσα (Φάριδος)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο Αυγών (Νιάτα)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο «Τρύπα του Βοριά» (Μολάων)
Γεωλογικό ενδιαφέρον	περίπου 100 σπήλαια στον Πάρνωνα, Ταύγετο και Ζάρακα Μαλέα εξερευνημένα (όπου χρειάζεται ειδικός εξοπλισμός) και περισσότερα από 50 ανεξερευνήτα
Γεωλογικό & ιστορικό ενδιαφέρον	Σπήλαιο Καιάδας στην έξοδο του χωριού Τρύπη
Μνημείο φύσης μη θεσμοθετημένο	4 πλατάνια ηλικίας 3.000 ετών περίπου (εποχής Μενελάου) στην θέση Παναγιά στην Β. Κυνουρία
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Καταφύγιο Ταυγέτου
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Καταφύγιο Πάρνωνα
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Μεγάλων Διαδρομών E4 στον Ταύγετο
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Μεγάλων Διαδρομών E4 στον Πάρνωνα
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Σημασμένα μονοπάτια Ταυγέτου και εθνικό μονοπάτι 32
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Σημασμένα μονοπάτια Πάρνωνα και εθνικό μονοπάτι 33 (έως Μονεμβασιά με προοπτική επέκτασης έως κάβο Μαλιά)
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Μονοπάτια Ακρωτήριο και φάρος Μαλέα
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Φαράγγι Σπηλάκια - Καταράκτης Λεπίδα (Πλάτανος)
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Φαράγγι Λούλουγκα και καταράκτης (Σίταινας)
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Φαράγγι Ζαμπάνιστας (Αγ. Ανδρέας)
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Φαράγγι Μουριάς (Παλαιοχώρι Πάρνωνα)
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Οροπέδιο Αη Λιά Πάρνωνα (Τούρλα) διαδρομές προς το οροπέδιο και προς την Κορυφή
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Ποδηλατικές σε δασικούς δρόμους (με μικρή κλίση) στον Πάρνωνα
Ορειβατικό πεζοπορικό ενδιαφέρον	Ποδηλατικές διαδρομές στον Ταύγετο (μεσαία υψόμετρα)

Αισθητικό και πεζοπορικό ενδιαφέρον	Χαράδρα Σταυρού (Χάρακας - Κυπαρίσσι)
Αναρρίχηση	Αναρριχητικό Πάρκο Ταυγέτου
Παραδοσιακοί Οικισμοί / αρχαιολογικοί χώροι / μνημεία (δεν περιλαμβάνεται αναφορά σε Σπάρτη - Αμύκλες)	
Παραδοσιακός Οικισμός	ΠΑΡΑΛΙΟ ΑΣΤΡΟΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΑΓ. ΠΕΤΡΟΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΚΑΤΩ ΔΟΛΙΑΝΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΚΑΣΤΑΝΙΤΣΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΠΡΑΣΤΟΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΠΛΑΤΑΝΟΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΛΕΩΝΙΔΙΟ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΑΓ. ΑΝΔΡΕΑΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΒΛΑΧΟΚΕΡΑΣΙΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΚΕΡΑΣΙΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΠΕΡΑ ΜΕΛΑΝΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΣΑΠΟΥΝΑΚΑΪΪΚΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΤΥΡΟΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΚΟΥΝΟΥΠΙΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΠΟΥΛΙΘΡΑ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΗΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΚΟΣΜΑΣ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΔΥΡΑΧΙΟ
Παραδοσιακός Οικισμός	ΛΕΟΝΤΑΡΙΟ
αρχαιολογικός χώρος	Τεγέας με το ναό της Αλέας Αθηνάς (Ν. Δ. της Τεγέας) και το αρχαίο θέατρο της Τεγέας.
αρχαιολογικός χώρος	Πλάκας (4 χλμ. Ν. του Λεωνιδίου). Βρίσκεται εντός του αρχαίου οχυρωμένου οικισμού Βρασιαί ή Πρασιαί, στην παραλία του Λεωνιδίου, ο οποίος άκμαζε στα ρωμαϊκά και υστερορωμαϊκά χρόνια.
αρχαιολογικός χώρος	Τυρός, αρχαίος οχυρωμένος οικισμός με τοίχος σε λόφο Ν. του όρμου Τυρού (θέση Κάστρο). Πιθανώς άκμαζε στα ελληνιστικά χρόνια, αλλά εξακολούθησε να υπάρχει και στα ρωμαϊκά.
αρχαιολογικός χώρος	Έπαυλη Ηρώδου Αττικού, στην Εύα Κυνουρίας.
αρχαιολογικός χώρος	Ανθήνης, αρχαίος οχυρωμένος οικισμός με ακρόπολη από τον 5 ^ο αιώνα π.Χ.,

χώρος	στο Νησί Αγ. Ανδρέα.
αρχαιολογικός χώρος	Θυρέας, αρχαίος οχυρωμένος οικισμός με ακρόπολη από τα μυκηναϊκά χρόνια, στη θέση Ελληνικό, πάνω από το δρόμο Άστρους – Αγ. Πέτρου.
αρχαιολογικός χώρος	Λείψανα τετράγωνου πύργου – φυλακίου στη θέση Ελληνικό Χάραδρου, 3 χλμ. Α του χωριού. Πιθανολογείται ότι χτίστηκε από τους Αργείους, για τον έλεγχο της γύρω περιοχής και του δρόμου από την παραλία στο εσωτερικό.
αρχαιολογικός χώρος	Λείψανα του φυλακίου στη θέση Σπαθακομμένου, ΝΑ του Αγ. Ιωάννη και ΝΔ της Άνω Μελιγούς, δίπλα στον αρχαίο αμαξιτό δρόμο Θυρεάτιδας – Σπάρτης. Πολύ κοντά και νότια του φυλακίου υπάρχουν λείψανα των κλασσικών και ελληνιστικών χρόνων.
αρχαιολογικός χώρος	Τοιχιάς Πάνιτσας, στο ομώνυμο ύψωμα κοντά στον Άγιο Ανδρέα, πάνω στο δρόμο Άστρους – Λεωνιδίου. Στο α' μισό του 6 ^{ου} π.Χ. αι. χώριζε τις περιοχές των Αργείων και των Σπαρτιατών. Αργότερα όλη η Κυνουρία υποτάχτηκε στους Σπαρτιάτες.
αρχαιολογικός χώρος	Πολίχνη, αρχαίος οχυρωμένος οικισμός στο λόφο Βίγλα, κοντά στα Πούλιθρα. Πιθανολογείται ότι λειτούργησε ως ενισχυτικός αντίποδας των Πρασιών.
αρχαιολογικός χώρος	Λείψανα τείχους (Ακρόπολη) σε λόφο Ν του Μαριού. Χρονολογείται στα τέλη της αρχαϊκής εποχής ή στις αρχές της κλασσικής. Ο Πausanias αναφέρει εδώ ένα αρχαίο ιερό (κοινό για όλους τους θεούς) και γύρω του άλσος με πηγές.
αρχαιολογικός χώρος	Οχύρωση στο λόφο Προφήτη Ηλία, πάνω από τον Κοσμά. Έλεγχε τη διάβαση του Πάρνωνα, που συνδέει τη Λακωνία με τον αργολικό κάμπο. Θεμέλια τοίχου οχυρώματος, λείψανα αναλημματικού τοίχου. Στο χώρο έχουν βρεθεί σιδερένιες αιχμές δοράτων, ίχνη από στάχτη και κάρβουνα (βωμός), διπλοί πελέκει, χάλκινο δισκάριο με επιγραφή κ.α.
αρχαιολογικός χώρος	Σημαντικός οχυρός οικισμός με πολυγωνικό τείχος από τα μυκηναϊκά χρόνια, κοντά στην κορυφή του λόφου στην Ανάληψη, Δ των Βούρβουνων.
αρχαιολογικός χώρος	Ο μυκηναϊκός, θολωτός, βασιλικός τάφος (πιθανότατα του Τυνδάρεω ή του Μενελάου) στην Πελλάνα και η ακρόπολη της Πελάνας.
αρχαιολογικός χώρος	Αρχαίο «Ελληνικό Γεφύρι», χτισμένο από το 100 έως το 50 π.χ., μοναδικό μνημείο της τέχνης των ελληνιστικών χρόνων, το αρχαιότερο σε λειτουργία μέχρι σήμερα γεφύρι της Ευρώπης, στο Ξηροκάμπι.
αρχαιολογικός χώρος	Ο αρχαιολογικός χώρος (τειχισμένη πόλη) της Επιδαύρου Λιμηράς, στον οικισμό Άγιος Ιωάννης (Α' και Β' ζώνη προστασίας).
αρχαιολογικός χώρος	Αρχαιολογικός χώρος Μυκηναϊκών νεκροταφείων Αγίου Ιωάννου.
αρχαιολογικός χώρος	Αρχαιολογικός χώρος Ακρόπολης Ζάρακα.
αρχαιολογικός χώρος	Η χερσόνησος του Παλαιοκάστρου – νότιο άκρο του Κόλπου Βοιών, όπου τοποθετούνται οι αρχαίες Βοιαί.
αρχαιολογικός χώρος	ιερό της Ελευσίνας Δήμητρας στα καλύβια Σοχά (το ιερό αυτό αναφέρεται και στον Pausanias και σύμφωνα με την μυθολογία, ο Ηρακλής κρύφτηκε εδώ, όταν ο Ασκληπιός θεράπευε το τραύμα του).
αρχαιολογικός χώρος	Βυθισμένη πόλη στην Πλύτρα (Δ. Ασωπού)
Βυζαντινά μνημεία	ΜΥΣΤΡΑΣ (Βυζαντινή πόλη)
Βυζαντινά μνημεία	Ναοί στον Ν. Μυστρά
Βυζαντινά μνημεία	ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ (Βυζαντινή πόλη)
Βυζαντινό μνημείο	Ψηφιδωτά στο άλσος της Τεγέας.
Βυζαντινό μνημείο	Τετράγωνος πύργος – παρατηρητήριο, που χτίστηκε κατά τον Μεσαίωνα, στην κορυφή του λόφου Βίγλα, κοντά στα Πούλιθρα.
Βυζαντινό μνημείο	Τετράπλευρος μεγάλος πύργος της Φραγκοκρατίας, στην κορυφή λόφου στην Ανάληψη, Δ των Βούρβουνων. Αποτελεί μικρό φρουριακό συγκρότημα.

Βυζαντινό μνημείο	Κάστρο μικρό με πύργο (donjon) εποχής Φραγκοκρατίας, στη θέση Παλιόπυργος.
Βυζαντινό μνημείο	Βυζαντινό Κάστρο Ορίωντα ή Ρέοντα, στα ΒΔ της Παλιόχωρας και Δ. του Τυρού, στην κορυφή του βουνού Ορίωντα. Εδώ βρέθηκαν και λίθινα εργαλεία νεολιθικής εποχής.
Βυζαντινό μνημείο	Προέχον βυζαντινό μνημείο το Κάστρο Γερακίου, στην κορυφή του λόφου, απέναντι από το Γεράκι. Α και ΝΑ του Γερακίου υπάρχουν αξιόλογα βυζαντινά μνημεία.
Βυζαντινό μνημείο	Προέχον βυζαντινό μνημείο το Κάστρο Ζαραφόνας, νότια του χωριού Καλλιθέα και το Κάστρο Αρτλίκαινας, κοντά στο Ορεινό Κορακοβούνι.
Βυζαντινό μνημείο	Το Κάστρο της Παλαιοπαναγιάς, ένας τριώροφος μεσαιωνικός πύργος με πολεμίστρες, ο οποίος βρίσκεται μεταξύ Αγ. Βασιλείου και Παλαιοχωρίου.
Βυζαντινό μνημείο	Το φράγκικο Κάστρο της Ωριάς, στο ΝΑ άκρο του Ξηροκαμπίου, στην κορυφή ενός λόφου.
Βυζαντινό μνημείο	Το Μεσαιωνικό Κάστρο και ο Πύργος των Αφών Ζαφειρόπουλων, στην κορυφή του λόφου (Νησί) του Παράλιου Άστρους.
Βυζαντινό μνημείο	Το Φράγκικο Κάστρο, σε περίοπτη και δύσβατη θέση, στη Βορδόνια.
Βυζαντινό μνημείο	Το Βυζαντινό Κάστρο του Λογγανίκου.
Βυζαντινό μνημείο	Το Καστρίτσι (Κάστρο) της Αγόριανης.
Βυζαντινό μνημείο	Το Κάστρο της Μπαρδούνιας, κοντά στον Άγιο Νικόλαο.
Βυζαντινό μνημείο	Σπηλαιώδης ναός Παναγίας Λαγκαδιώτισσας νότια από το Παρόρι
Βυζαντινό μνημείο	Καλύβια Σοχά. Κάστρα, πύργος-παρατηρητήριο.
Βυζαντινό μνημείο	Μεταβυζαντινός Ναός Παναγιάς και άλλοι 4 μεταβυζαντινοί ναοί στην Κουμουστά. Ο οικισμός διατηρεί την βυζαντινή φυσιογνωμία του.
Μοναστήρι	Αγ. Αναργύρων, Ν του χωριού Βέροια. Χρονολογείται από το 13 ^ο αιώνα και θεωρείται η αρχαιότερη μονή με συνεχή λειτουργία. (Εικόνες Κόντογλου)
Μοναστήρι	Αγ. Κυριακής, κοντά στη Βαμβακού.
Μοναστήρι	Ενδύσσενας (Αγ. Γεωργίου), μεταξύ Ορεινού Κορακοβουνίου και όρμου Κρυονερίου. Χρονολογείται από το 18 ^ο αιώνα.
Μοναστήρι	Γυναικεία Μονή της Παλαιοπαναγιάς (Κοιμήσεως της Θεοτόκου), στα ΝΔ του Άστρους, η οποία αποτελεί δείγμα μεταβυζαντινής μοναστηριακής αρχιτεκτονικής.
Μοναστήρι	Καρυάς (Αγ. Νικολάου), κοντά στον Τυρό. Θεωρείται το πιο παλιό τσακωνικό μοναστήρι.
Μοναστήρι	Ανδρικό Μοναστήρι Προδρόμου (Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου), απέναντι από την Περδικόβρυση.
Μοναστήρι	Γυναικείο Μοναστήρι Λουκούς (μεταμορφώσεως του Σωτήρος), Ν. των Κάτω Δολιανών.
Μοναστήρι	Μονή Κοντολινάς, ΒΔ του Πραστού και ΝΑ της Καστάνιτσας.
Μοναστήρι	Γυναικεία Μονή Σίντζας (Αγ. Νικολάου) στα ΝΔ του Λεωνιδίου.
Μοναστήρι	Γυναικεία Μονή Ελώνης ή Έλωνας (Κοιμήσεως της Θεοτόκου), κοντά στον Κοσμά. Χρονολογείται από τις αρχές του 16 ^ο αιώνα περίπου.
Μοναστήρι	Γυναικεία Μονή Μαλεβής (Κοιμήσεως της Θεοτόκου), στο δρόμο Αγ. Πέτρου – Άστρους.
Μοναστήρι	Μονή Μουράς (Ταξιάρχων), μεταξύ Αγ. Βασιλείου και Παλαιοχωρίου.
Μοναστήρι	Μονή Παλαιοπαναγιάς ή Καστριώτισσας (Κοιμήσεως της Θεοτόκου), μεταξύ Αγ. Βασιλείου και Πλατανακίου, κοντά στο μεσαιωνικό πύργο και οικισμό.
Μοναστήρι	Ιερά Μονή Ζερμπίτσας, ΒΑ από τους Γοράνους.
Μοναστήρι	Μονή Γόλας, ΒΔ από τους Γοράνους.
Μοναστήρι & ιστορικός τόπος	Παλαιομονάστηρο Βρονταμά του 12ου αιώνα
Μοναστήρι	Ερειπωμένη Μονή Προφήτη Ηλία Δάφνης, ΒΔ του Γερακίου, σε περίοπτη θέση.
Μοναστήρι	Γυναικεία Μονή Ορθοκωστές ή Εορτακουστής (Κοιμήσεως της Θεοτόκου),

	στο δρόμο Αγ. Ανδρέα – Πραστού.
Νεότερο Μνημείο	Ο πύργος Τρικαλίτη στον Άγιο Πέτρο.
Νεότερο Μνημείο	Δύο οχυρές κατοικίες στον Άγιο Βασίλειο.
Νεότερο Μνημείο	Ο πύργος του Τσικαλιώτη στο Λεωνίδιο.
Νεότερο Μνημείο	Το «Ταμπούρι του Νικηταρά» (κτίριο ιδιοκτησίας Αφών Χριστοφίλη) στα Άνω Δολιανά, όπου οχυρώθηκε ο Νικηταράς ο Τουρκοφάγος με τους συντρόφους του, στη μάχη των Δολιανών.
Νεότερο Μνημείο	Ο πύργος Καψαμπέλη στην Καστάνιτσα, όπου οχυρώθηκε ο Γιάννης Καψαμπέλης με τους συντρόφους του και απέκρουσαν τον Ιμπραήμ.
Ιστορικός τόπος	Ο χώρος της Μάχης των Βερβένων στα Βέρβεννα.
Ιστορικός τόπος	Το χωριό Καστάνιτσα με τη γύρω περιοχή στην Κυνουρία.
Ιστορικός τόπος	Το λιμάνι της πόλης των Πρασσιών της Πλάκας Λεωνιδίου.
Ιστορικός τόπος	Η Χερσόνησος Μονεμβασίας.
Ιστορικός τόπος	Ο λόφος του Κάστρου Γερακίου.
Λαογραφικό – ιστορικό ενδιαφέρον	Μουσείο Ελιάς (Σπάρτη)

7. Καταφύγια Άγριας Ζωής	Εμβαδόν (σε εκτάρια)	ΦΕΚ	Νομός
Λίμνη Μούστου (Μελιγούς - Κορακοβουνίου)	174	686/Β/1979	Αρκαδίας
Τσεμπερού (Πάπαρη - Αγριακόνας – Ρουτσιού-Αναβρητού)	2550	209/1980	Αρκαδίας
Μονή Παλαιοπαναγιάς (Μελιγούς - Κορακοβουνίου - Άστρους)	700	520/Β/1979	Αρκαδίας
Φονεμένοι - Κούτσουρα (Αγ. Πέτρου Επ.Κυνουρίας)	650	566/Β/1985	Αρκαδίας
Τυρός - Σαπουνακέικα - Πέρα Μέλανα - Πραγματευτή (Λεωνιδίου)	1030	423/1994	Αρκαδίας
Κάμπος (Καρυών)	1000	797/Β/1977	Λακωνίας
Ποταμός Οινώντας (Σελλασίας - Βρεσθενών)	800	503/Β/1988	Λακωνίας
Κουφοβούνι - Τσικούλιο (Βαμβακούς - Καστανίτσας)	800	599/Β/1976	Λακωνίας
Άγ. Γεώργιος ή Κάστρο (Γερακίου)	500	599/1976	Λακωνίας
Ζάρακας (Κουπιών – Κρεμαστής – Ρειχέας – Λαμπόκαμπου)	3000	793/1977	Λακωνίας
Βόντας – Ντάρτιζα (Απιδέας – Γουβών – Άγ. Δημήτριος – Ζάρακος)	1500	398/1983	Λακωνίας
Αναδασώσεις (Ποταμιά – Βασιλικής – Βασιλακίου)	500	668/Β/1980	Λακωνίας
Κουρκούλα - Μολάοι	800	599/1976	Λακωνίας
Λουτσάκα - Χαμοσπηλιά - Πέρα Βρύση (Γυθείου - Λαγίου - Πυργίου)	900	925/1989	Λακωνίας
Χαβαλάς - Χειμάτισσα (Φοινίκιων - Παπαδιάνικων)	1500	443/1985	Λακωνίας
Πράταγος - Αετοφωλιά (Έλικας - Αγ. Νικολάου)	2000	458/1985	Λακωνίας
Βαβίλα - Κούνος (Καστανέας - Νεάπολης)	1000	455/1985	Λακωνίας

8. ΧΛΩΡΙΔΑ - ΠΑΝΙΔΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Επεξήγηση πίνακα ενδημικών, απειλούμενων, σπάνιων και προστατευόμενων ειδών της χλωρίδας:

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ: Αναφέρονται οι διεθνείς συμβάσεις και το εθνικό θεσμικό πλαίσιο όπου τα συγκεκριμένα είδη περιλαμβάνονται και νεώτερες μελέτες όπως το «Πρόγραμμα Δημιουργίας Τράπεζας Στοιχείων για το Ελληνικό Φυσικό Περιβάλλον» και το «Red Data Book of Rare and Threatened Plants of Greece (Κόκκινος Κατάλογος Σπανίων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας)» (ΠΙ: Παράρτημα II της Οδηγίας 92/43, Δ: Διεθνείς συμβάσεις -Βέρνης, Βόννης, Βιοποικιλότητα, ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα 67/1971, ΚΚ: Red Data Book of Rare and Threatened Plants of Greece (Κόκκινος Κατάλογος Σπανίων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας), Τ.Σ: Τράπεζα Στοιχείων).

ΠΕΡΙΟΧΗ: Αφορά την περιοχή εξάπλωσης μέσα στον ευρύτερο όγκο του Πάρνωνα (Π: Κύριος Ορεινός όγκος Πάρνωνα, Δ: Χαράδρα Δαφνών (Ελώνης), ΜΔ: Περιοχή Δάσους Juniperus drupacea στη Μονή Μαλεβής, Κ: Περιοχή Καστανίσσας, Μ: Περιοχή Ορεινής Μελιούδας, Ο: Ορίοντας).

ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ: Συμπληρώνεται για τα ενδημικά είδη και αναφέρεται ο τύπος ενδημισμού (Π: Τοπικά Ενδημικά περιοχής Πάρνωνα, ΕΠ: Ενδημικά Πελοποννήσου, ΕΕ: Ενδημικά Ελλάδας).

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ - βαθμός απειλής: Αφορά την αξιολόγηση της σπανιότητας και του βαθμού τρωτότητας κάποιου είδους σύμφωνα με την κλίμακα της IUCN (R: Σπάνια, V: Τρωτά, Ε: Κινδυνεύοντα Ρ: Άγνωστη κατάσταση)

Πίνακας 2: Ενδημικά, απειλούμενα, σπάνια και προστατευόμενα είδη χλωρίδας.

α/α	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1.	Campanula andrewsii subsp. hirsutula	Καμπανούλα της Μονεμβασίας	ΤΣ	Κ	ΕΠ	R
2.	Centaurea raphanina subsp. mixta	Αλιβάρβαρο	ΤΣ	Π, Κ, Δ.	ΕΕ	
3.	Chamaejasme sagittale	Χαμαίσιαρτο	ΤΣ	Π		R
4.	Erysimum pectinatum	Ερύσιμο το κτενοειδές	ΤΣ	Π	ΕΠ	
5.	Fritillaria graeca	Φριτλλάρια η ελληνική	ΤΣ	Π	ΕΕ	
6.	Geocaryum parnassicum	Γεωκάρυο του Πάρνασσου	ΤΣ	Π	ΕΕ	
7.	Lilium candidum	Παρθενικό κρίνος	ΤΣ	Κ		R
8.	Matricaria rosella	Ρόδινη ματρικάρια	ΤΣ	Π	Π	P
9.	Orobancha schultzei		ΤΣ	Π		R
10.	Rosa gallica	Γαλλική αγριολιναρναφυλλιά	Τ.Σ	Κ		R
11.	Tulipa undulatifolia	Κυματόφυλλη τουλίπα	Τ.Σ, ΚΚ	Μ		V
12.	Viola parnassia (νέο είδος υπό δημοσίευση)	Αγριοπανσές του Πάρνωνα	ΤΣ	Π	Π	R
13.	Abies cephalonica	Κεφαλονίτικο έλατο	ΤΣ	Π, Δ	ΕΕ	
14.	Achillea taygetea	Αχιλλεία του Ταΰγετου	ΤΣ	Π	ΕΠ	
15.	Achillea umbellata	Αχιλλεία η σκιαδοθήης	ΤΣ	Π	ΕΕ	
16.	Alkanna graeca ssp. graeca	Αλκάννα η ελληνική	ΤΣ	Π, Μ	ΕΕ	
17.	Anthemis laconica	Ανθεμής η λακωνική	ΤΣ	Π	ΕΠ	R
18.	Asperula boryana	Ασπέρουλα του Μπορού	ΤΣ	Π	ΕΠ	R
19.	Asperula elonea	Ασπέρουλα της Έλωνας	Τ.Σ, ΚΚ	Δ	Π	R V;;
20.	Asperula malevonensis	Ασπέρουλα του Μαλεβού	ΤΣ	Π	Π	R
21.	Asperula mungieri	Ασπέρουλα του Μούγκιερ	ΤΣ	Π	ΕΠ	R
22.	Asperula taygetea	Ασπέρουλα του Ταΰγετου	ΤΣ	Π	ΕΕ	
23.	Astragalus agraniotii	Αστράγαλος Πάρνωνα	Τ.Σ, ΚΚ	Π	Π	V

α/α	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙ-ΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥ-ΣΜΟΣ
24.	<i>Astragalus drupaceus</i>	Αστράγαλος ο δρυ-πώδης	Τ.Σ., ΚΚ	Μ	ΕΠ	Ε
25.	<i>Bolanthus laconicus</i>	Βόλανθος ο Λακωνι-κός	ΤΣ		ΕΠ	Ρ
26.	<i>Brassica cretica ssp. laconica</i>	Αγριολαχανίδα	ΤΣ	Δ	ΕΠ	Ρ
27.	<i>Bufonia stricta</i>	Μπουφώνια	ΤΣ	Π	ΕΕ	
28.	<i>Campanula stenosphon</i>		ΤΣ	Κ	ΕΠ	
29.	<i>Centaurea affinis ssp. laconiae</i>	Κοκκινάγκαθο	ΤΣ	Π	ΕΠ	
30.	<i>Centaurea laconica</i>	Κενταύρια της Λακω-νίας	ΤΣ	Κ	Π	Υ
31.	<i>Centaurea athoa ssp. parnonia</i>	Κενταύρια του Πάρ-νωννα	ΤΣ	Π, Κ	Π	Υ
32.	<i>Cerastium candidissimum</i>	Κεράσιο το πάλλευ-κο	ΤΣ	Π	ΕΕ	
33.	<i>Crepis heldreichiana</i>	Κρητίζ του Χελδράιχ	ΤΣ	Π	ΕΠ	Ρ
34.	<i>Crocus biflorus ssp. melantherus</i>	Κρόκος με μαύρους ανθήρες	ΤΣ	Π	ΕΠ	
35.	<i>Crocus niveus</i>	Κρόκος ο χιονώδης	ΤΣ	Π	ΕΕ	
36.	<i>Cyclamen repandum ssp. peloponnesiacum</i>	Κυκλάμινο του Πάρ-νωννα	ΤΣ	Κ, Π, Δ, Μ	Π	
37.	<i>Cymbalaria microcalyx ssp. microcalyx</i>	Κυμβάλάρια	ΤΣ	Κ, Π, Δ	ΕΕ	
38.	<i>Dianthus biflorus</i>	Κόκκινο αγριογαρύ-φαλλο	ΤΣ	Π	ΕΕ	
39.	<i>Dianthus serratifolius ssp. abbreviatus</i>		ΤΣ	Π	ΕΠ	Ρ
40.	<i>Erodium chrysanthum</i>	Ερωδιός χρυσανθής	ΤΣ	Π	ΕΕ	Ρ
41.	<i>Erysimum pusillum</i>	Ερύσιμο το μικροφυές	ΤΣ	Π	ΕΠ	
42.	<i>Galium peloponnesiacum</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
43.	<i>Galium taygeteum</i>		ΤΣ	Π	ΕΠ	
44.	<i>Galium thymifolium</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
45.	<i>Galium violaceum</i>		ΤΣ		ΕΠ	
46.	<i>Gypsophila nana</i>	Γυψόφιλο το νάνο	ΤΣ	Π	ΕΕ	Ρ
47.	<i>Helianthemum hymettium</i>	Ηλιάνθεμο του Υμητ-τού	ΤΣ	Π	ΕΕ	
48.	<i>Helictotrichon agropyroides</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
49.	<i>Heptaptera colladonioides</i>	Επτάπτερο	ΤΣ	Π	ΕΕ	
50.	<i>Hymenonema laconicum</i>	Υμενόνημα Λακωνικό	ΤΣ	Π	ΕΠ	
51.	<i>Lamium garganicum ssp. pictum</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
52.	<i>Nepeta orphanidea</i>	Νεπέτα του Πάρνωννα	ΤΣ	Π	Π	Ρ
53.	<i>Onopordum bracteatum ssp. myriacanthum</i>	Ονόπορδο Πάρνωννα	ΤΣ	Π	Π	Ρ
54.	<i>Onosma erectum ssp. erectum</i>	Όνοσμο το όρθιο	ΤΣ	Π, Μ	ΕΕ	
55.	<i>Origanum scabrum</i>	Δίκταμο το τραχύ	ΤΣ	Π	ΕΕ	
56.	<i>Ornithogalum prasinantherum</i>		ΤΣ	Π, Δ	ΕΠ	Ρ
57.	<i>Petrorhagia grandiflora</i>	Πετροράγια της Έλω-νας	Τ.Σ., ΚΚ	Δ	Π	Υ
58.	<i>Plantago atrata ssp. graeca</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
59.	<i>Polygala cristagalli</i>		ΤΣ	Π, Δ	ΕΕ	
60.	<i>Potentilla arcadiensis</i>	Ποτεντίλλα της Έλω-νας	ΤΣ	Δ	Π	Υ
61.	<i>Pterocephalus perennis ssp. perennis</i>	Πτεροκέφαλος ο πο-λυετής	ΤΣ	Π	ΕΕ	
62.	<i>Rindera graeca</i>	Ρινδέρα η ελληνική	ΤΣ	Π	ΕΕ	Ρ
63.	<i>Satureja parnassica ssp. parnassica</i>	Σατουρέγια του Παρ-νασσού	ΤΣ	Π	ΕΕ	
64.	<i>Scabiosa crenata ssp. breviscapa</i>		ΤΣ	Π	ΕΠ	
65.	<i>Scorzonera crocifolia</i>	Σκορτσονέρα η κρο-κόφυλλη	ΤΣ	Π	ΕΕ	Ρ
66.	<i>Scutellaria rupestris ssp. parnassica</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
67.	<i>Sedum tristriatum</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
68.	<i>Sesleria vaginalis</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	

α/α	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙ-ΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥ-ΣΜΟΣ
69.	<i>Sideritis clandestina</i> ssp. <i>clandestina</i>	Τσαΐ του Μαλεβού	ΤΣ	Π	ΕΠ	
70.	<i>Silene integripetala</i>	Σιληνή η ακεραιοπέ-ταλη	ΤΣ	Π, Δ	ΕΠ	
71.	<i>Silene laconica</i>	Σιληνή της Λακωνίας	ΤΣ	Π	Π	R
72.	<i>Stachys chrysantha</i>	Στάχυς του Πάρνωνα	ΤΣ	Π, Δ, Ο, Κ	Π	
73.	<i>Teucrium francisci-wernerii</i>		ΤΣ	Δ	ΕΕ	
74.	<i>Thlaspi graecum</i>	Θλάσπι το ελληνικό	ΤΣ	Π	ΕΠ	
75.	<i>Tragopogon brevisstris</i> ssp. <i>longifolius</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	R
76.	<i>Trifolium aurantiacum</i>	Τριφύλλι χρυσανθές	ΤΣ	Π	ΕΕ	
77.	<i>Trinia frigida</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
78.	<i>Trisetum laconicum</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	
79.	<i>Verbascum daenzeri</i>		ΤΣ	Π, Κ	ΕΠ	
80.	<i>Acantholimon echinus</i> ssp. <i>echinus</i>		ΤΣ	Π		R
81.	<i>Allium frigidum</i>		ΤΣ	Π		R
82.	<i>Thalictrum orientale</i>		ΤΣ	Δ		V
83.	<i>Veronica chamaedrys</i> ssp. <i>chamaedryoides</i>		ΤΣ	Π	ΕΕ	

ii. Πανίδα

Η αναφορά των ειδών της πανίδας γίνεται με βάση το διαχωρισμό σε θηλαστικά, ορνιθοπανίδα, ιχθυοπανίδα, αμφίβια & ερπετά και ασπόνδυλα. Για την αξιολόγηση των ειδών χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω βιβλιογραφικές πηγές:

- ΥΠΕΧΩΔΕ, Υπ. Γεωργίας, ΕΚΒΥ: Standard Data Form. Περιοχές Εθνικού Καταλόγου Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.
- Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Σπονδυλόζων της Ελλάδας
- Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων & Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, 1994: Απογραφή των Ελληνικών Υγροτόπων ως Φυσικών Πόρων
- Π.Δ. 67/1971
- Παράρτημα II της Κοινοτικής Οδηγίας 92/ 43
- Παράρτημα I της Κοινοτικής Οδηγίας 79/ 409 (για την ορνιθοπανίδα)

Επεξήγηση πίνακα ενδημικών, απειλούμενων, σπάνιων και προστατευόμενων ειδών της πανίδας (εκτός ορνιθοπανίδας):

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ: Αναφέρονται οι διεθνείς συμβάσεις και το εθνικό θεσμικό πλαίσιο όπου τα συγκεκριμένα είδη περιλαμβάνονται (ΠΙΙ: Παράρτημα II της Οδηγίας 92/ 43, ΔΣ: Διεθνείς συμβάσεις -Βέρνης, Βόννης, Βιοποικιλότητα, ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα 67/1971, ΚΚ: Κόκκινος Κατάλογος των απειλούμενων σπονδυλόζων της Ελλάδας. **ΠΕΡΙΟΧΗ:** Περιοχή εξάπλωσης (ΣΠ: Κύριος Ορεινός όγκος Πάρνωνα, Δ: Χαράδρα Δαφνών, Κ: Περιοχή Δάσους *Juniperus drupacea*, Κ: Περιοχή Καστανίτσας, Μ: Περιοχή Ορεινής Μελιγούς, Ο: Οριώντας), **ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ:** συμπληρώνεται για τα ενδημικά είδη και αναφέρεται ο τύπος ενδημισμού (Π: Τοπικά Ενδημικά περιοχής Πάρνωνα, ΕΠ: Ενδημικά Πελοποννήσου, ΕΕ: Ενδημικά Ελλάδας).

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ: Αφορά την αξιολόγηση της κατάστασης του πληθυσμού. Για την αξιολόγηση αυτή χρησιμοποιούνται δύο προσεγγίσεις: εκτίμηση πληθυσμού σε σχέση με τον εθνικό πληθυσμό σε ποσοστό επί του εθνικού πληθυσμού (στοιχεία από Natura 2000) και όταν η παραπάνω εκτίμηση δεν είναι εφικτή η αξιολόγηση γίνεται με βάση τα στοιχεία για τον συνολικό πληθυσμό του συγκεκριμένου είδους σε εθνικό επίπεδο. Για την αξιολόγηση αυτή χρησιμοποιείται η κλίμακα κατά IUCN (C: Κοινό, R: Σπάνιο, V: Πολύ σπάνιο, P: Παρών αλλά έλλειψη στοιχείων)

Πίνακας 3: Ενδημικά, απειλούμενα, σπάνια και προστατευόμενα είδη θηλαστικών.

	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΣΧΕΣΗ
1.	Rhinolophus ferrum-equinum	Τρανορινόλοφος	ΠΙΙ,	Π		0-2%	ΜΠ
2.	Myotis emarginatus	Πυρρομυωπίδα	ΠΙΙ,	Π		0-2%	ΜΠ
3.	Meles meles	Ασβός	ΔΣ	Π, Μ		R	ΜΠ
4.	Lepus europaeus	Λαγός	ΔΣ	Π, Δ		R	ΜΠ
5.	Dryomys nitedula wingei	Δενδρομυωξός	ΚΚ	Π		R	ΜΠ
6.	Canis aureus	Τσακάλι	ΚΚ	Π, Δ, Μ		V	ΜΠ
7.	Vulpes vulpes hellenica	Αλεπού		Π, Δ, Μ, Ο	ΕΕ	C	ΜΠ
8.	Microtus thomasi			Π		C	ΜΠ
9.	Apodemus flavicollis dietzi	Κρικοποντικός		Π, Δ, Ο	ΕΕ	C	ΜΠ
10.	Apodemus mystacinus epimelas	Βραχοποντικός		Π		C	ΜΠ
11.	Mustela nivalis	Νυφίτσα	ΔΣ	Δ, Ο		C	ΜΠ
12.	Martes foina	Κουνάβι	ΔΣ	Δ, Ο		C	ΜΠ

Επεξηγήσεις Πινάκων Ορνιθοπανίδας

79/409: Σημειώνονται τα πουλιά που περιλαμβάνονται στο προσάρτημα 1 της οδηγίας 79/409 της Ε.π.π. Ευρωπ. Κοιν., δηλαδή στα αυστηρά προστατευόμενα είδη. **ΚΟΚ. ΚΑΤ.:** Σημειώνεται με σύμβολα η κατάσταση απειλής του είδους σύμφωνα με τον ελληνικό Κόκκινο Κατάλογο απειλούμενων Σπονδυλόζων (Ελλην. Ζωολ. Εταιρ. 1992). Ε: είδος που κινδυνεύει (Ε1 και Ε2: είδη που βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο), V: τρωτό, R: σπάνιο, I: απειλούμενο αλλά μη δυνάμενο να καταχωρηθεί σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες λόγω μη ύπαρξης επαρκών δεδομένων, K: πιθανόν να απειλείται αλλά δεν είναι σίγουρα γνωστό λόγω έλλειψης επαρκών δεδομένων (K1: μικρή παρουσία αναπαραγόμενου πληθυσμού στην Ελλάδα, K2: δεν φωλιάζει στην Ελλάδα αλλά διαχειμάζει ή μεταναστεύει στον ελλαδικό χώρο). **ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ:** σημειώνεται με + η εποχή μέσα στην οποία απαντάται συνηθέστερα το κάθε είδος

Πίνακας 4: Απειλούμενα και σπάνια αυστηρά προστατευόμενα είδη Ορνιθοπανίδας.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	79/ 409	ΚΟΚ ΚΑΤ	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ			
				Χειμ	Ανοι	Καλο	Φθιν
Πουλιά που απαντώνται στην αλπική-υποαλπική ζώνη του Πάρνωνα							
Circaetus gallicus	Φιδαιτός	*			+	+	
Aquila chrysaetos	Χρυσαιτός	*	V		+		
Lullula arborea	Δεντροσταρήθρα	*			+	+	
Πουλιά που απαντώνται στην ορεινή δασώδη ζώνη του Πάρνωνα (συνήθως μεταξύ 800-1500 μ., σε δάση Έλατου και Μαυρόπευκου και σε παρεμβαλλόμενα ανοιχτά εδάφη)							
Pernis apivorus	Σφηκιάρης	*			+	?	+
Milvus migrans	Τσίφτης	*	K1				+
Circaetus gallicus	Φιδαιτός	*			+	+	+
Circus macrourus	Στεπτόκιρκος	*			+		
Circus pygargus	Λιβαδόκιρκος	*	E1		+		
Accipiter brevipes	Σαίι	*				+	
Aquila chrysaetos	Χρυσαιτός	*	V	+	+	+	+
Hieraetus pennatus	Σταυραιτός	*	V		+		?
Hieraetus fasciatus	Σπιζαιτός	*	V	+	+	+	+
Falco peregrinus	Πετρίτης	*	K	+	+	+	+
Columba oenas	Φασσοπερίστερο		R	+		+	+
Clamator glandarius	Κισσόκουκος		R		+		
Bubo bubo	Μπούφος	*		+	+	+	+
Lullula arborea	Δεντροσταρήθρα	*		+	+	+	+
Anthus campestris	Χαμοκελάδα	*				+	
Turdus torquatus	Χιονότσιχλα		R		+		

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	79/	ΚΟΚ	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ			
		409	ΚΑΤ	Χειμ	Άνοι	Καλο	Φθιν
Ficedula parva	Νανομυγοχάφτης	*			+		+
Ficedula semitorquata	Δρυομυγοχάφτης	*	R		+		
Ficedula albicollis	Κρικομυγοχάφτης	*			+		
Lanius collurio	Αετομάχος	*			+	+	+
Lanius minor	Γαιδουροκεφαλός	*	K				+
Πουλιά που απαντώνται σε δάση φυλλοβόλων ή σε μεικτά (στην ημιορεινή ζώνη σε υψόμετρα γύρω στα 600-800 μέτρα)							
Pernis apivorus	Σφηκιάρης	*			+	?	+
Circaetus gallicus	Φιδαιτός	*			+		+
Accipiter brevipes	Σαίινι	*			+	+	
Hieraetus fasciatus	Σπιζαιτός	*	V	+	+	+	+
Falco naumanni	Σπιτοκρίνεζο	*	V		+	+	
Bubo bubo	Μπούφος	*		+	+	+	+
Caprimulgus europaeus	Γιδοβύζι	*			+	+	+
Lullula arborea	Δεντροσταρήθρα	*		+	+	+	+
Anthus campestris	Χαμοκελάδα	*			+		+
Locustella luscinioides	Καλαμοτριλιστής		K		+		+
Acroceph. melanopogon	Μουστακοποταμίδα	*	R	+			
Hippolais olivetorum	Λισοτρισιδα	*			+	+	
Ficedula parva	Νανομυγοχάφτης	*			+		+
Ficedula semitorquata	Δρυομυγοχάφτης	*	R		+		
Ficedula albicollis	Κρικομυγοχάφτης	*			+		
Lanius collurio	Αετομάχος	*			+	+	+
Lanius minor	Γαιδουροκεφαλός	*	K		+		+
Emberiza hortulana	Βλάχος	*			+		+
Πουλιά που απαντώνται σε θαμνώδες αειφύλλων-λαυφύλλων (σε μακκία καή υποβαθμισμένη μακκία από τις ακτές μέχρι και τα 700 περίπου μέτρα)							
Circaetus gallicus	Φιδαιτός	*			+	+	+
Circus macrourus	Στεπτόκιρκος	*			+		
Circus pygargus	Λιβαδόκιρκος	*	E1		+		+
Accipiter brevipes	Σαίινι	*			+	+	
Aquila chrysaetos	Χρυσαιτός	*	Ta	+	+	+	+
Hieraetus fasciatus	Σπιζαιτός	*	Ta	+	+	+	+
Falco naumanni	Σπιτοκρίνεζο	*	Ta		+	+	
Falco peregrinus	Πετρίτης	*	K	+	+	+	+
Coturnix coturnix	Ορτύκι		K				+
Columba oenas	Φασσοπερίστερο		R	+	+	+	+
Bubo bubo	Μπούφος	*		+	+	+	+
Caprimulgus europaeus	Γιδοβύζι	*			+	+	+
Lullula arborea	Δεντροσταρήθρα	*		+			
Anthus campestris	Χαμοκελάδα	*			+		+
Ficedula parva	Νανομυγοχάφτης	*			+		+
Ficedula semitorquata	Δρυομυγοχάφτης	*	R		+		
Ficedula albicollis	Κρικομυγοχάφτης	*			+		
Lanius collurio	Αετομάχος	*					+
Lanius minor	Γαιδουροκεφαλός	*	K				+
Emberiza hortulana	Βλάχος	*			+		+
Emberiza caesia	Σκουρόβλαχος	*			+	+	+
Πουλιά που απαντώνται σε πεδινές ζώνες καλλιερειών (ή και σε πιο μεμονωμένες καλλιεργούμενες εκτάσεις μεγαλύτερων υψομέτρων στη λοφώδη και ημιορεινή ζώνη)							
Pernis apivorus	Σφηκιάρης	*			+		+
Circaetus gallicus	Φιδαιτός	*			+		+
Circus pygargus	Λιβαδόκιρκος	*	E1		+		

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	79/	KOK	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ			
		409	KAT	Χειμ	Άνοι	Καλο	Φθιν
Accipiter brevipes	Σαίφι	*			+		+
Falco naumanni	Σπιτοκιρκίνεζο	*	V		+		+
Caprimulgus europaeus	Γιδοβύζι	*					+
Coracias garrulus	Χαλκοκουρούνα	*	V		+		
Calandrella brachydactyla	Μικρογαλιάντρα	*			+		
Lullula arborea	Δεντροσταρήθρα	*		+			
Anthus campestris	Χαμοκελάδα	*			+		+
Cisticola juncidis	Κισπκόλη		K	+	+	+	+
Locustella luscinioides	Καλαμοτριλιστής		K		+		+
Hippolais olivetorum	Λισστριτίδα	*			+	+	+
Ficedula parva	Νανομυγοχάφτης	*			+		
Ficedula semitorquata	Δρυομυγοχάφτης	*	R		+		
Ficedula albicollis	Κρικομυγοχάφτης	*			+		
Lanius collurio	Αετομάχος	*					+
Lanius minor	Γαϊδουροκεφαλός	*	K				+
Πουλιά που απαντώνται στον υγρότοπο του Μουσού							
Podiceps nigricollis	Μαυροβουτηχτάρι		K	+			
Botaurus stellaris	Ήταυρος	*	I		+		
Ixobrychus minutus	Μικροτσικνιάς	*			+	+	+
Nycticorax nycticorax	Νυχτοκόρακας	*	K		+		
Ardeola ralloides	Κρυπτοτσικνιάς	*			+	+	+
Egretta garzetta	Λευκοτσικνιάς	*		+	+	+	+
Egretta alba	Αργυροτσικνιάς	*	E2	+	+		+
Ardea purpurea	Πορφυροτσικνιάς	*	V		+		+
Plegadis falcinellus	Χαλκόκοτα	*	K1		+		+
Anas strepera	Καπακλής		K	+			
Anas querquedula	Σαρσέλα		K		+		+
Netta rufina	Φερεντίνι		R	+			
Aythya ferina	Γκισάρι		K	+			
Aythya nyroca	Βαλτόπαπια	*	V		+		+
Circus aeruginosus	Καλαμόκιρκος	*	V	+	+		+
Circus cyaneus	Βαλτόκιρκος	*		+			+
Circus macrourus	Στεπτόκιρκος	*			+		
Circus pygargus	Λιβαδόκιρκος	*	E1		+		+
Aquila clanga	Σπικταετός	*	K2	+			
Pandion haliaetus	Ψαραετός	*	I				+
Porzana porzana	Σπικτοπουλάδα	*			+		
Himantopus himantopus	Καλαμοκανάς	*	V		+	+	+
Burhinus oedipnemos	Πετροτρίλιδα	*	V		+		+
Glareola pratincola	Νεροχελιδόνα	*	V		+		
Limicola falcinellus	Μπεκατισνοσκαλίδρα		K		+		
Philomachus pugnax	Μαχητής	*			+		+
Gallinago media	Διπλομπεκάτσινιο	*	K		+		
Tringa stagnatilis	Βαλτότρυγγας		K		+		+
Tringa glareola	Λασπότρυγγας	*			+		+
Larus melanocephalus	Μαυροκέφαλος γλάρος	*	V	+			
Sterna sadvicensis	Χειμωνογλάρονο	*	I	+			
Sterna hirundo	Ποταμογλάρονο	*			+		
Sterna albifrons	Νανογλάρονο	*			+		
Chlidonias hybridus	Μουστακογλάρονο	*	V		+		
Chlidonias niger	Μαυρογλάρονο	*	V		+		
Alcedo atthis	Αλκυόνη	*		+			+

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	79/	ΚΟΚ	ΕΠΟΧΙΑΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ			
		409		Χειμ	Ανοι	Καλο	Φθιν
Calandrella brachydactyla	Μικρογαλιάντρα	*			+		+
Lullula arborea	Δεντροσταρήθρα	*		+			
Anthus campestris	Χαμοκελάδα	*			+		+
Cisticola juncidis	Κιστική		Κ	+	+	+	+
Locustella luscinioides	Καλαμοτριλιστής		Κ		+		+
Acroceph. melanopogon	Μουστακοπιταμίδα	*	Ρ	+			

Πίνακας 5: Ενδημικά, απειλούμενα, σπάνια και προστατευόμενα είδη Ιχθυοπανίδας.

	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΣΧΕΣΗ
1.	Aphanius fasciatus	Ζαχαριάς		Μ	ΕΕ	С	ΜΠ
2.	Sygnathus abaster	Σακοράφα	ΔΣ	Μ		Р	ΜΠ

Πίνακας 6: Ενδημικά, απειλούμενα, σπάνια και προστατευόμενα είδη Αμφιβίων & Ερπετών.

	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΣΧΕΣΗ
1.	Testudo hermanni	Μεσογειακή χελώνα	ΠΙΙ	Π		0-2%	ΜΠ
2.	Testudo marginata	Κρασπεδοχελώνα	ΠΙΙΙ	Π, Δ, Ο, Μ		0-2%	ΜΠ
3.	Elaphe situla	Σπιτόφιδο	ΠΙΙΙ	Π, Μ		0-2%	ΜΠ
4.	Elaphe quatuorlineata	Λαφιάνης	ΠΙΙΙ	Π		0-2%	ΜΠ
5.	Ophisaurus apodus	Τυφλίτης	ΔΣ	Π		Р	ΜΠ
6.	Ophiomorus punctatissimus	Οφιόμορος	ΔΣ	Π, Δ, Μ		Р	ΜΠ
7.	Lacerta graeca	Γραϊκόσαυρα		Π	ΕΠ	С	ΜΠ
8.	Podarcis peloponnesiaca	Πελοποννησιακή Γουστέρα		Π, Ο	ΕΠ	С	ΜΠ
9.	Coronella austriaca	Ασινόφιδο	ΔΣ	Π		Р	ΜΠ
10.	Malpolon monspessulanus	Κοιλοτέλης	ΔΣ	Π, Δ		С	ΜΠ
11.	Natrix tessellata	Κυβόφιδο	ΔΣ	Π		Р	ΜΠ
12.	Vipera ammodytes	Οχιά	ΔΣ	Π, Δ, Ο		Р	ΜΠ
13.	Lacerta trilineata	Τρανόσαυρα	ΔΣ	Π, Ο		С	ΜΠ
14.	Bufo viridis	Πρασινόφρυκος	ΔΣ	Π, Μ		С	ΜΠ
15.	Hyla arborea	Δενδροβάτραχος	ΔΣ	Π		С	ΜΠ
16.	Rana dalmatina	Πηδοβάτραχος	ΔΣ	Π		Р	ΜΠ
17.	Rana graeca	Γραϊκοβάτραχος	ΔΣ	Π		С	ΜΠ
18.	Rana ridibunda	Λιμνοβάτραχος	ΔΣ	Π		С	ΜΠ
19.	Anguis cephalonicus	Κεφαλλονίτικο Κονάκι	ΔΣ	Π	ΕΠ*	Р	ΜΠ
20.	Podarcis taurica ionica	Βακνόσαυρα	ΔΣ, ΠΔ	Π		Р	ΜΠ
21.	Podarcis erhardii livadiaca	Σιλβούι, Αιγαιόσαυρα	ΔΣ	Π	ΕΕ	Р	ΜΠ
22.	Podarcis muralis albanica	Τοιχοσαυρα	ΔΣ, ΠΔ	Π		С	ΜΠ
23.	Cyrtodactylus kotschy bibroni	Κυρτοδάκτυλος, Κασίριδα	ΔΣ, ΠΔ	Π, Δ		Р	ΜΠ
24.	Coluber gemonensis	Δενδρογαλιά	ΔΣ	Ο		Р	ΜΠ

*: Επίσης απαντάται στην Κεφαλλονιά, στην Ιθάκη και στη Ζάκυνθο.

Πίνακας 7: Ενδημικά, απειλούμενα, σπάνια και προστατευόμενα είδη Ασπόνδυλων.

	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΟΙΝΟ ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟΙ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΝΔΗΜΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΣΧΕΣΗ
1.	<i>Pieris ergane</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
2.	<i>Zerynthia polyxena</i>		ΔΣ	Π		P	ΜΠ
3.	<i>Heodes alciphron</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
4.	<i>Poecilimon nobilis</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
5.	<i>Poecilimon tessellatus</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
6.	<i>Platycleis parnon</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
7.	<i>Oropodisma chelmosi</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
8.	<i>Chorthippus pulloides</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
9.	<i>Armadillidium tripolitzense</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
10.	<i>Porcellio messenicus</i>			Π, Δ	ΕΕ	P	ΜΠ
11.	<i>Plebejus sephirus</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
12.	<i>Hipparchia aristaeus</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
13.	<i>Pseudochazara graeca</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
14.	<i>Pieris krueperi</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
15.	<i>Anthocharis gruneri</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
16.	<i>Porcellio nasutus</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
17.	<i>Dailognatha vicina</i>			Π	ΕΕ	P	ΜΠ
18.	<i>Raiboscelis azureus</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
19.	<i>Carabus arcadicus</i>		ΠΔ	Π		P	ΜΠ
20.	<i>Cantharis dahlgreni</i>			Π, Μ	ΕΕ	P	ΜΠ
21.	<i>Armadillidium kalamatense</i>			Δ	ΕΕ	P	ΜΠ
22.	<i>Sygnathus abaster</i>	Σακοράφα	ΔΣ	Μ		P	ΜΠ

9. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΜΕΤΡΩΝ Leader II

Μέτρο 1: Τεχνική στήριξη για τη διαχείριση του προγράμματος.

Μέτρο 2: Προγράμματα επιμόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης στο γενικότερο πλαίσιο της υποστήριξης των τοπικών επιχειρήσεων.

- Κατάρτιση σε θέματα αγροτουρισμού, με ομάδα στόχο τους επενδυτές του αγροτουρισμού του προγράμματος Leader II,
- κατάρτιση σε θέματα γεωργίας & κτηνοτροφίας, με ομάδα στόχο τους νέους αγρότες βιοκαλλιεργητές,
- Κατάρτιση σε θέματα μικρών επιχειρήσεων, με ομάδα στόχο τους νέους επιχειρηματίες του προγράμματος Leader II
- Κατάρτιση στη συντήρηση αρχαιοτήτων – κτιρίων – μνημείων, με ομάδα στόχο νέους ανέργους.

Μέτρο 3: Αγροτουρισμός

- Δημιουργία, εκσυγχρονισμός και επέκταση αγροτουριστικών καταλυμάτων
- Δημιουργία χώρων εστίασης και αναψυχής
- Δημιουργία κατασκηνωτικών κέντρων

Μέτρο 4: ΜΜΕ και υπηρεσίες μικρής κλίμακας

- Δημιουργία νέων μονάδων οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης
- Εκσυγχρονισμός και επέκταση μονάδων οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης
- Δημιουργία, εκσυγχρονισμός και επέκταση βιοτεχνιών-μικρών επιχειρήσεων
- Αξιοποίηση φυσικών τοπικών πόρων.

Μέτρο 5: Αξιοποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων

- Οι δράσεις που εντάχθηκαν σχετίζονταν με επενδύσεις τύπου Καν.866/90, αξιοποίηση της φυτικής παραγωγής, βιολογικές καλλιέργειες και προϊόντα αυτών, επενδύσεις παραγωγής ειδών διατροφής, μονάδες εδαφοβελτιωτικών και εκθετήρια γεωργικών προϊόντων, χώροι προβολής – πώλησης.
- Δημιουργία νέων μονάδων
 - Εκσυγχρονισμός υφισταμένων μονάδων.

Μέτρο 6: Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου, συμπληρωματικά με τις δράσεις του Μέτρου 3.

Στο Μέτρο αυτό εντάχθηκαν μη ανταποδοτικές ενέργειες όπως: αναπλάσεις, αξιοποιήσεις και αναδείξεις τόπων και περιβάλλοντος χώρων, σημανσεις αξιοθέατων, μνημείων, μονοπατιών, μουσεία αγροτικής πολιτιστικής κληρονομιάς, αξιοποίηση μύλων, δημιουργία και βελτίωση καταφυγίων, πολιτιστικά κέντρα και ενίσχυση πολιτιστικών εκδηλώσεων και εκδηλώσεων ανάδειξης και διατήρησης τοπικής κληρονομιάς.

10. ΥΛΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΈΡΓΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER II

ΕΡΓΟ	ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ
Ανακαίνιση – Μετατροπή σε ξενοδοχείο επιπλωμένων διαμερισμάτων	Αντωνίου Δημήτριος	Καστάνισσα Δ.Β. Κυνουρίας	
Αυτοτελείς τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες Α' Κατηγορίας	Μούγιος Αθανάσιος & ΣΙΑ	Άγιος Πέτρος Δ. Β. Κυνουρίας	
Εκσυγχρονισμός ξενοδοχείου	Βασιλείου Σοφία	Κυπαρίσσι Δ. Ζάρακα	
Ξενοδοχείο Γ' κατηγορίας τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων	Κολιόπουλος Δημήτριος	Πούλιθρα Δ. Λεωνιδίου	
Εξοπλισμός Πολυδύναμου Κέντρου Πολιτισμού και Οικοτουρισμού	Δημοτ. Επιχ. τέως κοιν. Δολιανών	Άνω Δολιανά Δ. Β. Κυνουρίας	
Μετατροπή ενοικιαζόμενων δωματίων σε τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες	Κότσυφας Ιωάννης	Τυρός Δ. Απόλλωνος (Τυρού)	

Ίδρυση συγκροτήματος μονόκωρων επιπλωμένων κατοικιών	Πουλοκέφαλου Μαρία	Καρυές κοιν. Καρυών	
Μετατροπή υπάρχοντος κτιρίου σε επιπλωμένες κατοικίες	Θωμόπουλος Δημήτριος	Δαιμονιά Δ. Ασωπού	
Επιπλωμένα διαμερίσματα Γ' κατηγορίας	Τριανταφύλλου Ιωάννης	Τυρός Δ. Απόλλωνος (Τυρού)	
Αναβάθμιση παρεχόμενων υπηρεσιών παραδοσιακού ξενώνα	Αρδάμης Βασίλειος	Μονεμβασιά Δ. Μονεμβασιάς	
Ανέγερση τουριστικού καταλύματος (επιπλωμένα δωμάτια)	Τσουκάτος Στυλιανός	Λεωνίδιο Δ. Λεωνιδίου	
Ξενοδοχειακή Μονάδα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες	Γούσια Ειρήνη	Νεάπολη Δ. Βοιών	
Ξενοδοχείο επιπλωμένων διαμερισμάτων Γ' κατηγορίας	Δ. Παντελής & ΣΙΑ ΟΕ	Ελιά Δ. Μολάων	

Αναβάθμιση υφιστάμενης ξενοδοχειακής μονάδας	Λιάρος Χαράλαμπος	Ελαφώνησος Κοιν. Ελαφονήσου	
Εκσυγχρονισμός ξενοδοχείου	Σταθάκης Βασίλειος	Νεάπολη Δ. Βοιών	
Μετατροπή υπάρχοντος κτιρίου σε επιπλωμένα διαμερίσματα	Βαστής Νικόλαος	Καρυές κοιν. Καρυών	
Αποπεράτωση ξενώνα Γερακίου	Δημοτική Επιχείρηση Γερακίου	Γεράκι Δ. Γερωνθρών	
Ίδρυση μονάδας επιπλωμένων διαμερισμάτων Γ' κατηγορίας	Τσαγκλής Σωτήριος	Πλύτρα Δ. Ασωπού	
Τουριστική – οργανωμένη κατασκήνωση camping	Σίμος ΕΠΕ	Ελαφώνησος κοιν. Ελαφονήσου	

Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις		
Τίτλος	Επενδυτής	Περιοχή
Εκσυγχρονισμός ξυλουργείου	Παινέσης Γρηγόρης	Άγιος Πέτρος Κυνουρίας
Ίδρυση σύγχρονης ξυλουργικής μονάδας	Πλαγάκης Αθανάσιος	Πλατάνα Θεραπνών
Εκσυγχρονισμός ξυλουργείου	Βασιλείου Βασίλειος	Κυπαρίσσι Ζάρακα
Ξυλουργικό εργαστήριο / κατασκευή, επισκευή, συντήρηση παραδοσιακών ξύλινων έργων	Βλήτας Αναστάσιος	Σκούρα Θεραπνών
Εκσυγχρονισμός / επέκταση	Τσουκάτος	Τυρός

παραδοσιακού ξυλουργείου	Ευάγγελος	
Εκσυγχρονισμός Επιχείρησης Βαρελοποιίας	Στρατήγης Σωτήρης	Βούρβουρα Σκιρίτιδας
Βιοτεχνία παραγωγής κεριού – κηροπλαστικής	Τετώρος Γεώργιος	Κορακοβούνι Κυνουρίας
Εργαστήριο ειδών βυζαντινής τέχνης – κηροπλαστείο	Χαραμής Γεώργιος	Αγ. Ιωάννης Μονεμβάσιας
Εκσυγχρονισμός σιδηρουργείου	Γεωργαντώνης Γεώργιος	Άγ. Δημήτριος Ζάρακα
Μεταστέγαση – Εκσυγχρονισμός εξοπλισμού σιδηρουργείου	Καμπύλης Ν. & Ι. Ο.Β.Ε.	Άστρος Κυνουρίας
Εκσυγχρονισμός σιδηρουργείου	Κώστας Νικόλαος	Άγ. Δημήτριος Νιάτων
Γραφικές Τέχνες	Δαλιάνη Ειρήνη	Άστρος Κυνουρίας
Δημοτικό Γεωργικό Ινστιτούτο ανάλυσης εδαφών, φύλλων και νερών	Δημοτική Επιχείρηση Δήμου Έλους	Αστέρι Έλους

Αξιοποίηση γεωργικής & δασοκομικής παραγωγής		
Τίτλος	Επενδυτής	Περιοχή
Συμπλήρωση εκσυγχρονισμός ελαιουργείου	Αγροτικός Συνεταιρισμός Νιάτων	Νιάτα
Εργαστήριο παραγωγής μελισσοτροφής	Τσεμπελής Ιωάννης	Καρίτσα Γερωνθρών
Κατασκευή σύγχρονης μονάδας τυποποίησης, συσκευασίας & εμπορίας βρώσιμης ελιάς	Ι.Π. Μακρυσόπουλος & ΣΙΑ ΟΕ	Γκοριτσά Θεραπνών
Σύγχρονο δίκτυο διάθεσης οίνου	Γ. Τσιμπίδης & ΣΙΑ ΟΕ	Βελλιές Μονεμβάσιας
Μονάδα τυποποίησης και συσκευασίας ελιάς Καλαμών βιολογικής παραγωγής	Κεφαλάς – Σπάρτη ΑΕ	Κεφαλάς Θεραπνών
Μονάδα επεξεργασίας και συσκευασίας βρώσιμης ελιάς Καλαμών	Αγροτικός Συνεταιρισμός Γερακίου	Γεράκι Θεραπνών
Εκσυγχρονισμός ελαιουργείου	Φάβιου Καλομοίρα	Αγ. Γεώργιος Βοιών
Τυποποίηση – συσκευασία βρώσιμων ελιών	Sativa A.E.B.E.	Μολάοι
Μηχανολογικός εξοπλισμός συσκευασίας μελιού	Σταθάκης Θεόδωρος	Καρυές Λακωνίας
Μονάδα τυποποίησης και συσκευασίας καστανού	Αγρ. Συνετ. Καστανοπαραγωγών Πάρνωνα	Καρυές Λακωνίας
Εκσυγχρονισμός επιχείρησης	Σακαλής Κωνσταντίνος	Άστρος Κυνουρίας

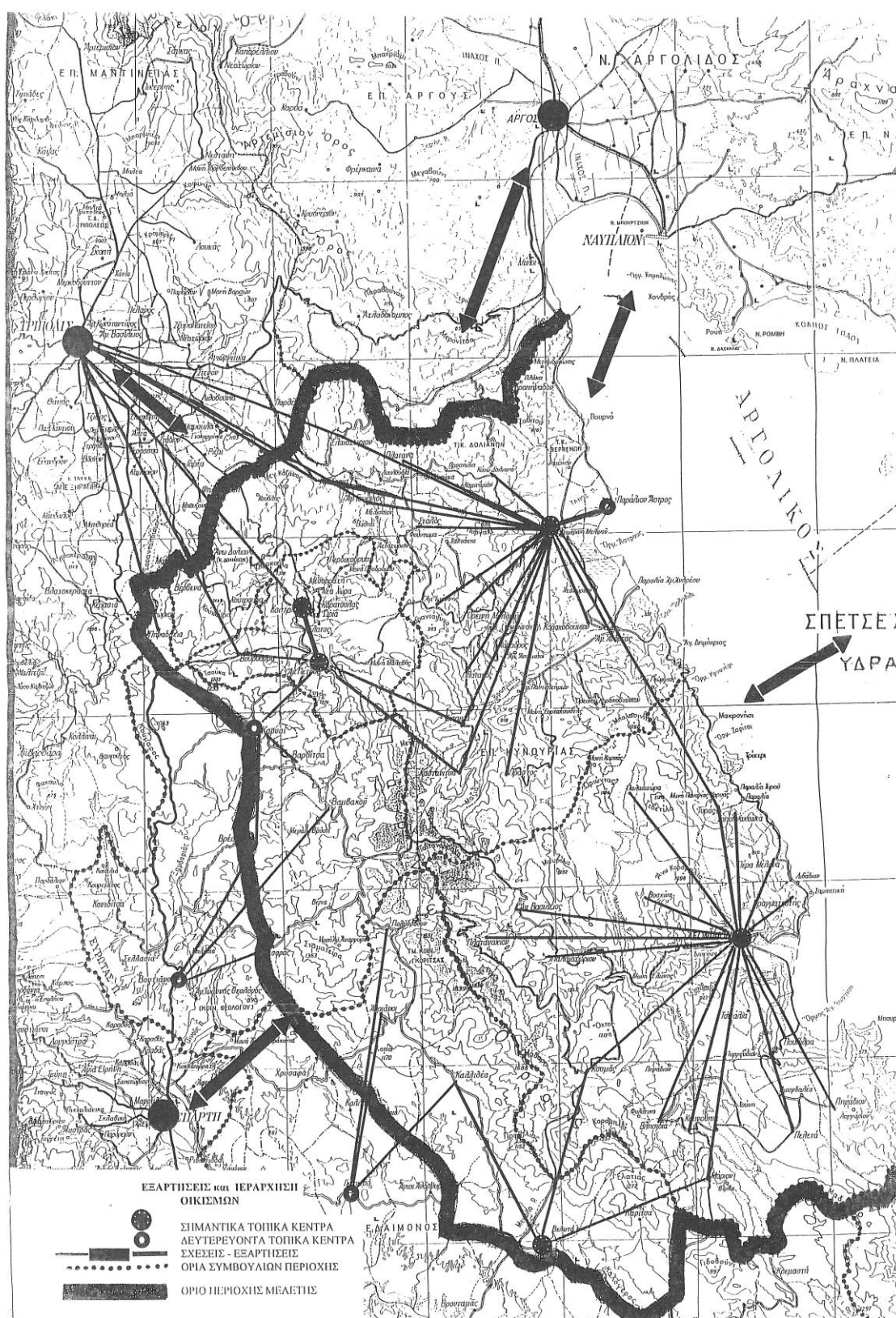
τυποποίησης αγροτικών προϊόντων		
Εκσυγχρονισμός βιοτεχνία παρασκευής ειδών αρτοποιίας & αρτοσκευασμάτων	Μοσχόπουλος Γεράσιμος	Άστρος Κυνουρίας
Βιοτεχνία τυποποίησης βρώσιμων ελιών	Οινούντας ΑΕ.	Σελλασία Δ. Οινούντος
Εκσυγχρονισμός – επέκταση υφιστάμενης μονάδας τυποποίησης αρτυμάτων & μελιού	Mediterranean Foods Α.Ε.	Πραγματευτή Δ. Λεωνιδίου
Αξιοποίηση υπολειμμάτων φυτομάζας καστανεώνων για παραγωγή καστανοχώματος	Κούρος Σωτήρης	Καστάνιτσα Κυνουρίας
Βιοτεχνία παραγωγής και διάθεσης παραδοσιακής πίτας	Λύρα Μαργαρίτα	Δαιμονιά Ασωπού
Εκσυγχρονισμός εργαστηρίου ζαχαροπλαστικής	Βλάχος Παναγιώτης	Νεάπολη Βοιών
Ίδρυση βιοτεχνίας παραδοσιακών προϊόντων αρτοποιίας – ζαχαροπλαστικής	Δαλακούρα Σταυρούλα	Καρυές Λακωνίας
Βιοτεχνία ζαχαρωδών & επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων: Μελιτζανάκι Λεωνιδίου	Κυρίου Ηλίας	Λεωνίδιο
Συμπλήρωση εκσυγχρονισμός ελαιουργείου	Γεωργικός Ελαιουργικός Συν/σμός Απιδιάς	Απιδιά Νιάτων
Μηχανολογικός εξοπλισμός παραδοσιακού εργαστηρίου παραγωγής αμυγδαλωτών	Χαραμή Καλλιόπη	Μονεμβασιά
Κατασκευή ψυκτικών χώρων – εκθετήριο τυρ. προϊόντων	Κουτσόγιωργα Αρετή	Καρυές Λακωνίας
Προβολή – προώθηση ελαιοκομικών προϊόντων	Τοπικό Σύμφωνο	Σύνολο Περιοχής Παρέμβασης

Διατήρηση – Ανάδειξη περιβάλλοντος		
Τίτλος	Επενδυτής	Περιοχή
Δημιουργία αγροτουριστικού πάρκου	Δήμος Τυρού	Ακρωτήριο Τρίκερι Τυρού
Αναπαλαίωση – αποκατάσταση διατηρητέου ανεμόμυλου	Δήμος Λεωνιδίου	Λεωνίδιο

Εκθεσιακό κέντρο Λαογραφικού υλικού Πέρα Μελάνων	Δήμος Τυρού	Πέρα Μέλανα Τυρού
Δίκτυο μονοπατιών & σήμανση αξιοθέατων Δήμου Βοιών	Δήμος Βοιών	Δήμος Βοιών
Αποκατάσταση και σήμανση μονοπατιών περιοχής Τζιτζίνων	Ε.Ο.Σ. Σπάρτης	Γκοριτσά Θεραπνών
Εξοπλισμός καταφυγίου Αρνόμουσγας με φωτοβολταϊκά τόξα	Ε.Ο.Σ. Σπάρτης	Βαμβακού Θεραπνών
Κέντρο περιβαλλοντικής ενημέρωσης και εκπαίδευσης	Δήμος Β. Κυνουρίας	Αστρος Κυνουρίας
Διάδοση τοπικής πολιτιστικής παράδοσης	Πολιτιστικός Οργανισμός Πάρνωνα	Σύνολο περιοχής παρέμβασης

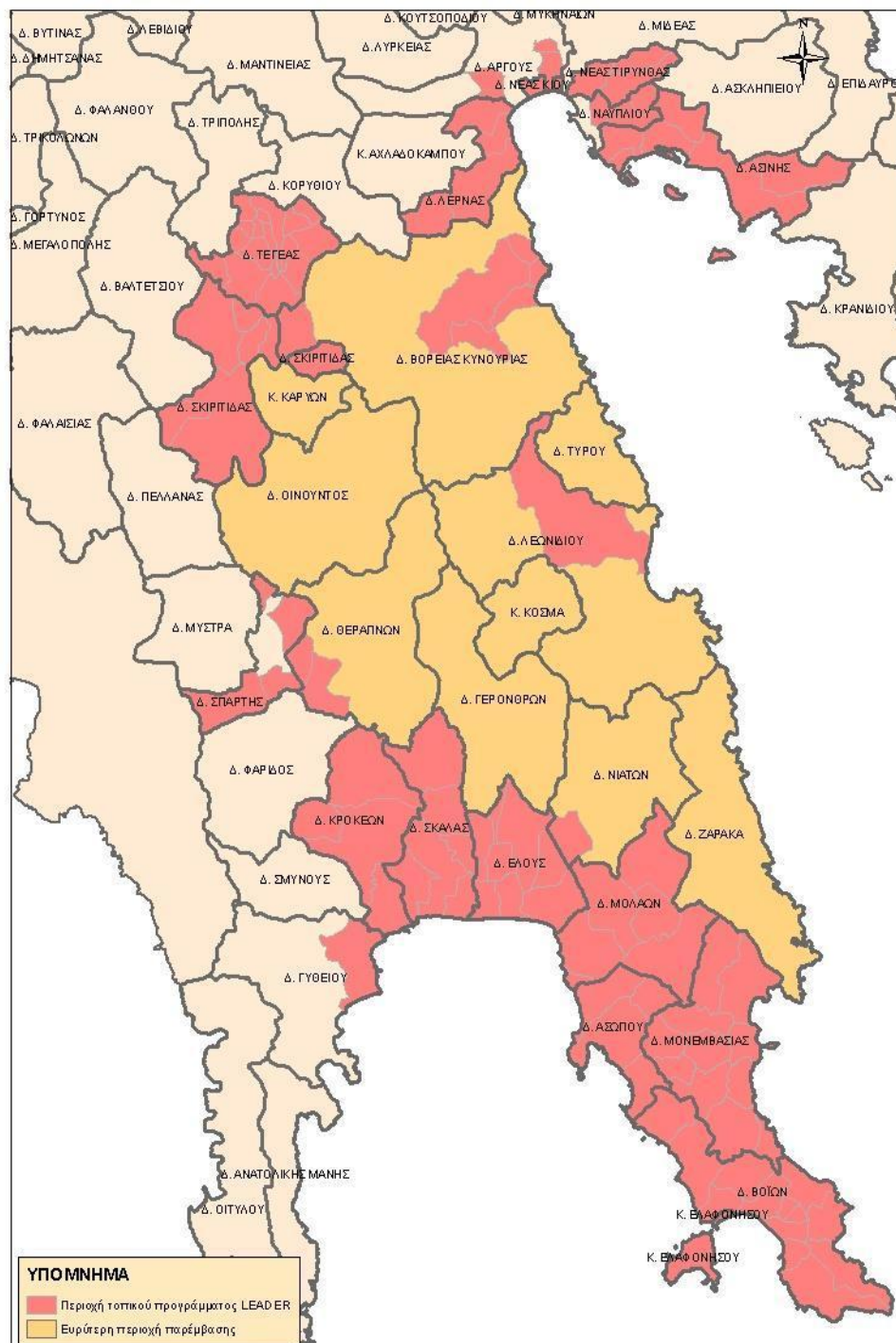
ΧΑΡΤΕΣ

2. ΡΟΕΣ – ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ

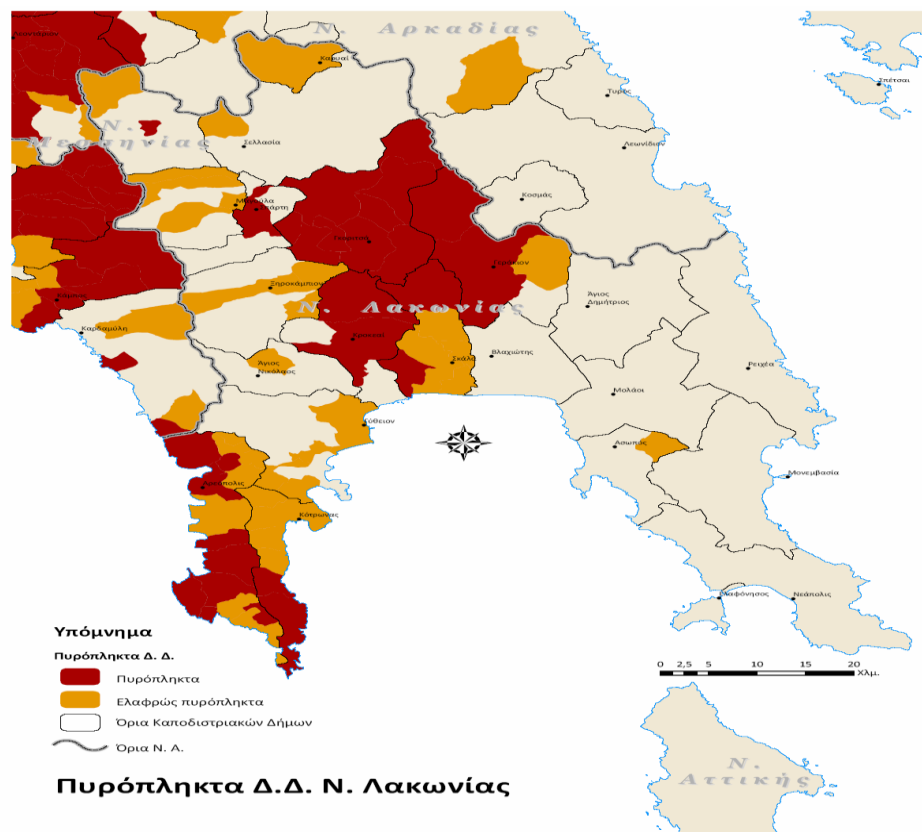
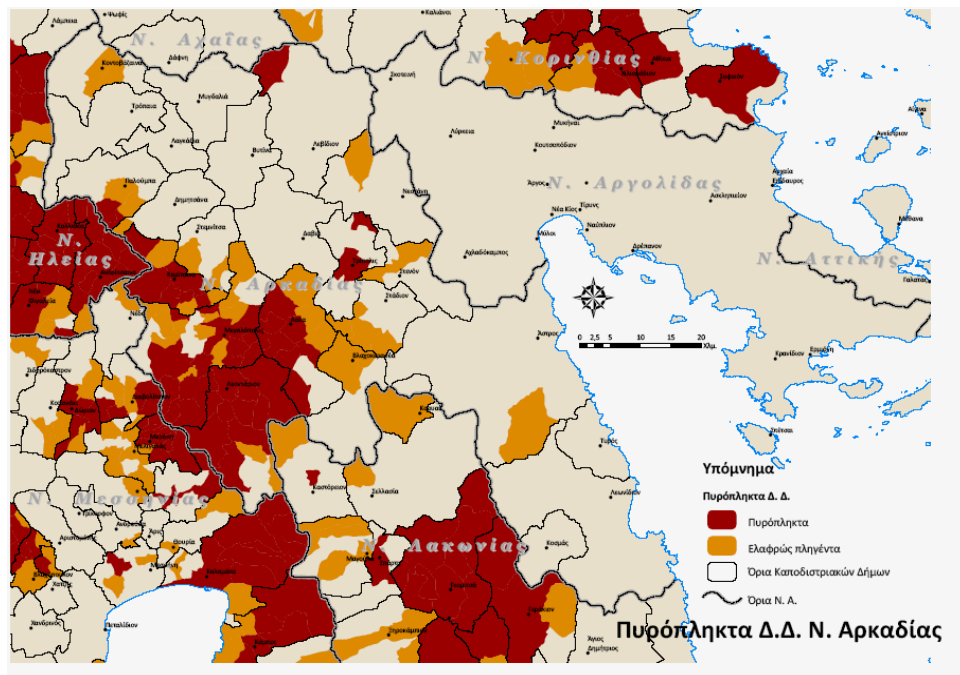

3. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

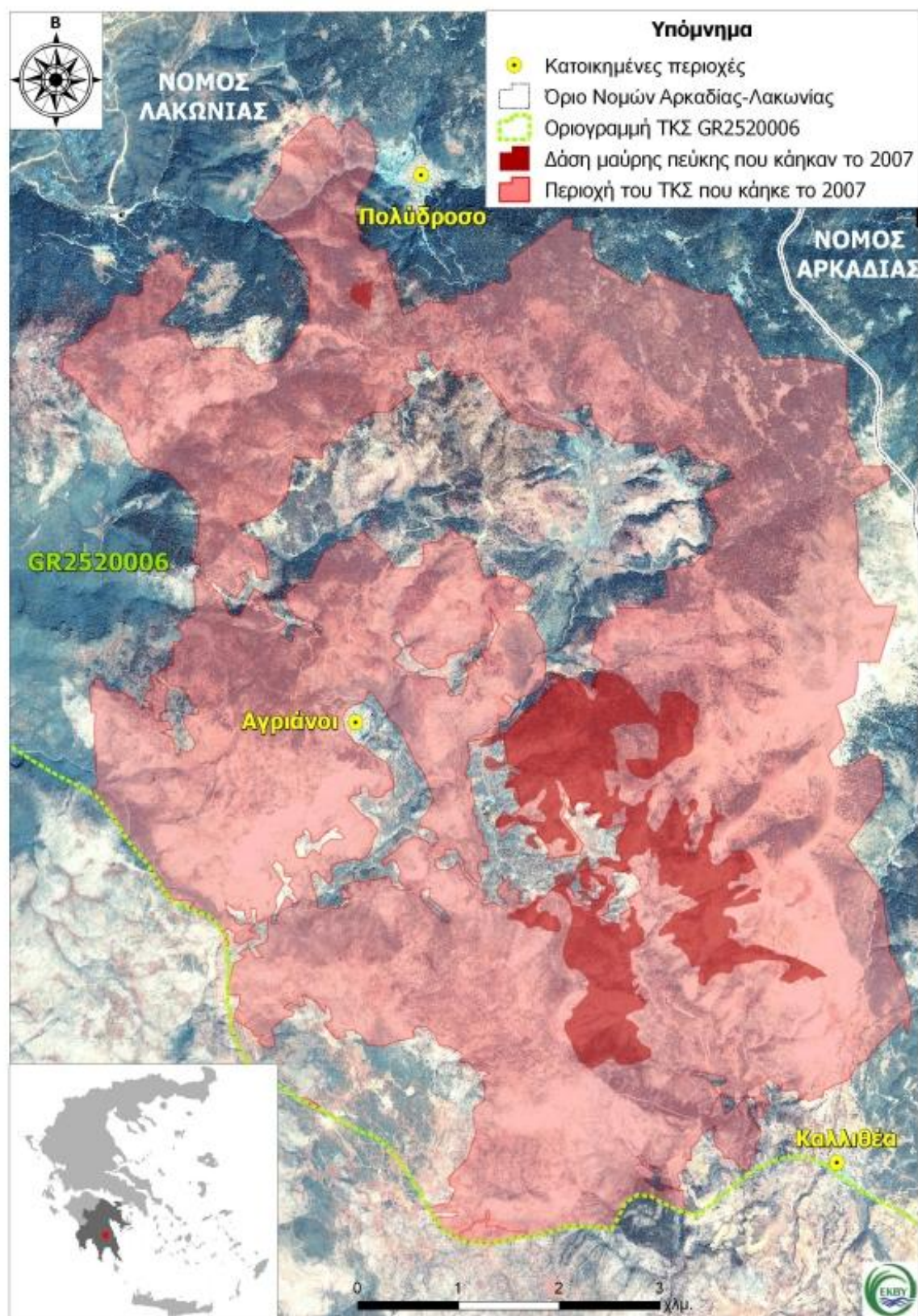
ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

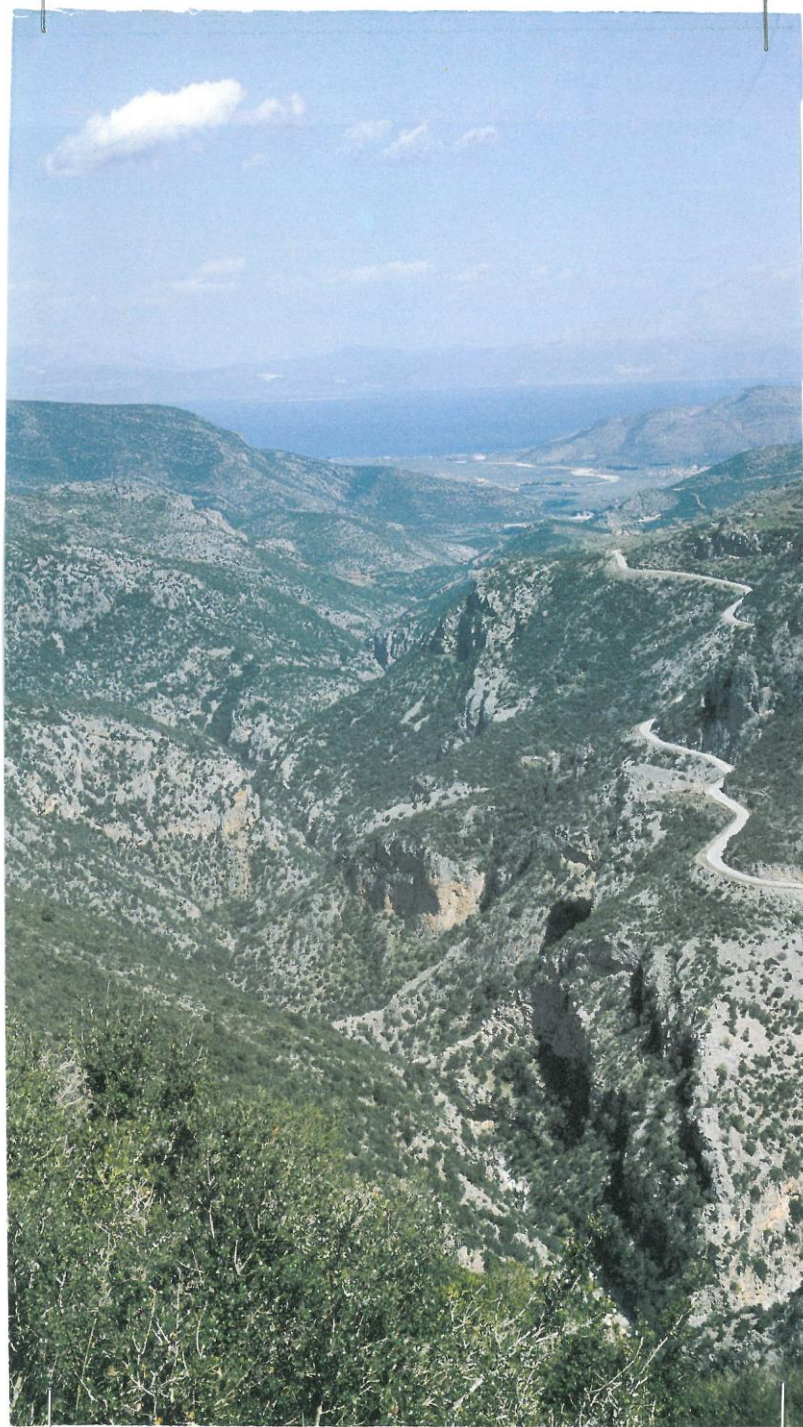
4. ΠΥΡΟΠΛΗΚΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ ΛΑΚΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

5. Το έργο Life υλοποιείται στην έκταση των δασών με μαύρη πεύκη (*Pinus nigra*) που κάηκαν από τις πυρκαγιές του 2007, όπως απεικονίζεται στον παρακάτω χάρτη

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Μουδέας, ο σημαντικότερος υφρτικός της ανατολικής Πελοποννήσου.

Η Μεγάλη Τούρλα από κοντά (με θέα προς Άγιο Πέτρο).
Στη ζώνη αυτή με τις γυμνές βραχώδεις κορυφές και τα λιβάδια,
που χρησιμοποιούνται κυρίως ως βοσκότοποι, φυτρώνουν πολλά σπάνια
φυτά, ορισμένα από τα οποία είναι μοναδικά στον κόσμο.

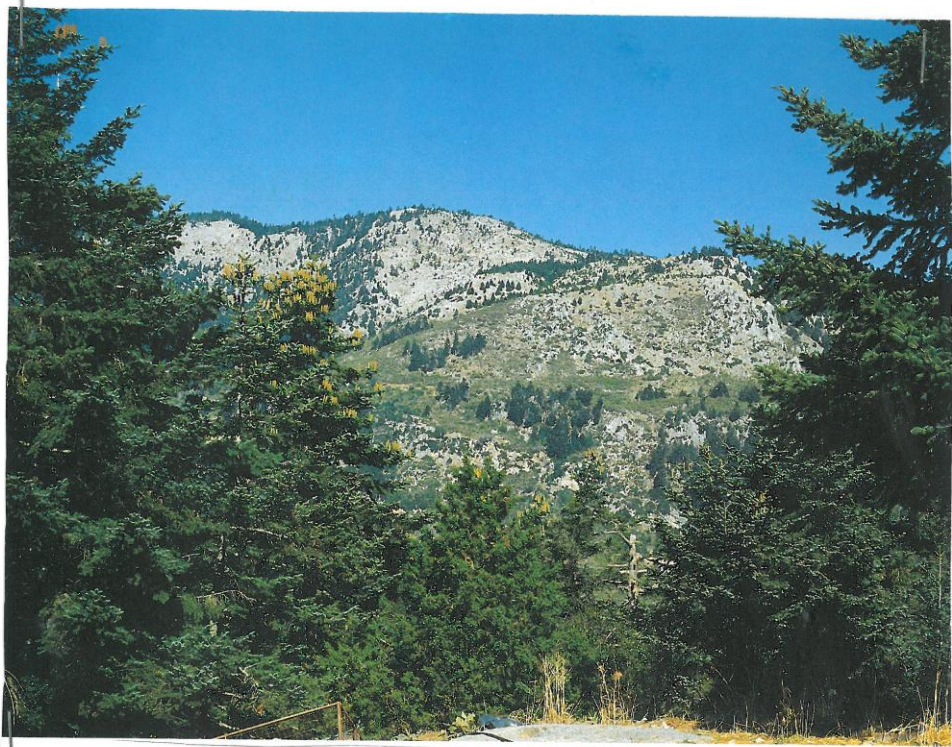

Δάση μαύρης πεύκης και ελάτης στην ορεινή ζώνη.

Το οροπέδιο στο Ξηροκάμπι, όπως διακρίνεται από το κάστρο της Οριάς. Το 546 π.Χ. σε αυτό το πεδίο έγινε η μάχη των 600 επιλέκτων, μεταξύ των Αργείων και των Σπαρτιατών, την οποία περιγράφει ο Ηρόδοτος

Πρώην πρωτεύουσα της επαρχίας Κυνουρίας, ο Πραστός χτίστηκε στη θέση ενός προαστίου της βυζαντινής πόλης του Ρέοντα. Σήμερα είναι σχεδόν έρημος

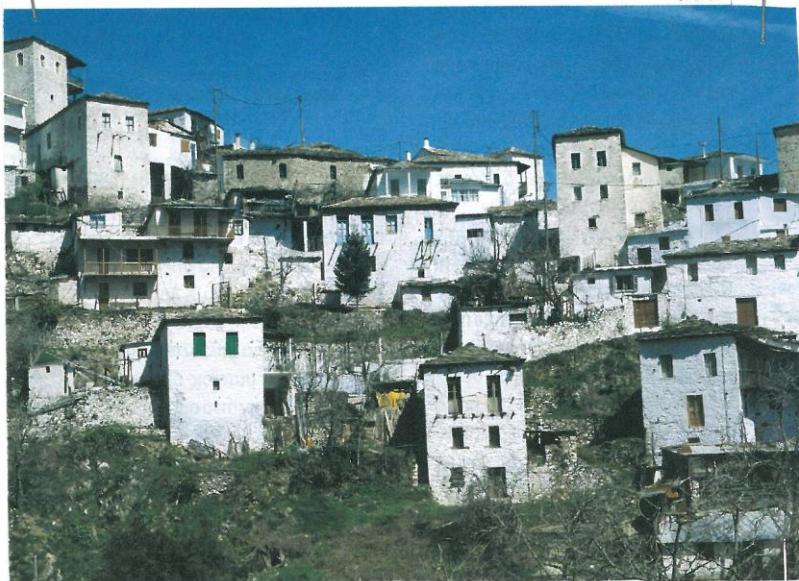
Η Μεγάλη Τούρλα ή Μαλεβός (1.935 μ.) είναι η ψηλότερη κορυφή του Πάρωνα και δεσπόζει πάνω από το χωριό Καστάνιτσα. Άλλες σημαντικές κορυφές είναι η Γαϊτανόραχη (1.803 μ.), μεταξύ Καστάνιτσας και Αγίου Βασιλείου, και η Μαδαρή (1.685 μ.), πάνω από το χωριό Κοσμάς. Νοτιότερα υψώνονται άλλα μικρότερα θουνά, που αποτελούν συνέχεια του Πάρωνα. Αυτά είναι η Μαδάρα (1.121 μ.), το Χιονοβούνι (1.297 μ.), το Γαϊδουροβούνι (1.184 μ.), το Καλογεροβούνι (1.097 μ.) και η Κουλοχέρα (1.126 μ.).

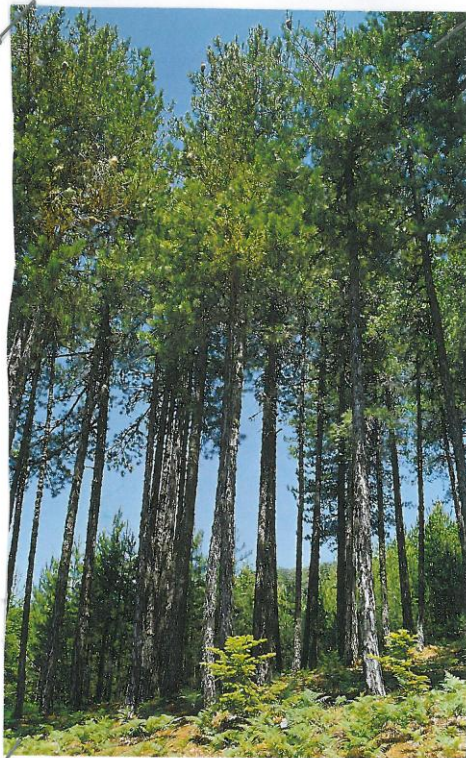

Το εκκλησάκι του προφήτη Ηλία στο οροπέδιο προς την κορυφή του Πάρωνα.

Από τα σημαντικότερα τοσκωνοχώρια, η Καστάνιτσα είναι παραδοσιακός οικισμός σκαρφαλωμένος σε μία από τις ψηλότερες κορυφές του Πάρνωνα. Τα κατάλευκα πέτρινα σπίτια της, κτισμένα το ένα κοντά στο άλλο, με στέγες από ντόπιο σχιστόλιθο, συνδυάζουν τη βουνίσια με τη νησιώτικη ομορφιά

Συστάδα μαύρης πεύκης στα ορεινά.

Ο Πλάτανος, ένας παραδοσιακός οικισμός χτισμένος σε μια απότομη πλαγιά, φημίζεται για τους νερόμυλους και τις νεροτριβές του. Εδώ, το νερό διασχίζει με ορμή όλο το χωριό και καταλήγει σε μία καταπράσινη ρεματιά. Το νερό οδηγείται με αulάκια σε μικρά περιβόλια, κατόφια ολόγυρα με πλατάνια, και αξιοποιείται με πλήθος από κατασκευές. (φωτ. Ερεπωμένος νερόμυλος στον Πλάτανο).

Σ' αυτά τα φοβερά όσο και γοητευτικά βράχια είναι σκαλισμένη η μονή Τιμίου Προδρόμου Περδικάβρουσης

Το δενδρόκεδρο είναι ασιατικό είδος με κύριες περιοχές εξάπλωσης τη ΝΔ Τουρκία και τη ΒΔ Συρία. Ο Πάρνωνας είναι η μοναδική περιοχή στην Ευρώπη όπου φυτρώνει το είδος αυτό. Λόγω της σπανιότητάς τους, τα δάση με δενδρόκεδρα, έχουν μεγάλη οικολογική - επιστημονική αξία και προστατεύονται από την εθνική και κοινοτική νομοθεσία.